

S O C I A L
N A P E D A
G O G I K A

===== *december 2011* =====

letnik 15

številka 04

S O C I A L
N A P E D A
G O G I K A

številka 4 *letnik 15*

december **2011**

Revija **Socialna pedagogika** izdaja Združenje za socialno pedagogiko – slovenska nacionalna sekcija FICE. Revija izhaja četrtletno. Vse izdajateljske pravice so pridržane.

Socialna pedagogika is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy – Slovenian national FICE section.

ISSN 1408-2942

Naslov uredništva / Address of the editors: Združenje za socialno pedagogiko
Uredništvo revije Socialna pedagogika
Kardeljeva ploščad 16 (pri Pedagoški fakulteti)
TEL: (01) 589 22 00; FAX: (01) 589 22 33
E-POŠTA: matej.sande@guest.arnes.si
SPLET: www.revija.zzsp.org

Urednik / Editor: Matej Sande (glavni urednik, Ljubljana)

Uredniški odbor / Editorial board: Margot Lieberkind (Danska, Denmark)
Marta Mattingly (ZDA, USA)
Friedhelm Peters (Nemčija, Germany)
Andreas Walther (Nemčija, Germany)
Stephan Sting (Avstrija, Austria)
Jacek Pyżalski (Poljska, Poland)
Walter Lorenz (Italija, Italy)
Ali Rahimi (Iran, Iran)
Josipa Bašić (Hrvaška, Croatia)
Antonija Žižak (Hrvaška, Croatia)
Vesna Zunić Pavlović (Srbija, Serbia)
Darja Zorc (Slovenija, Slovenia)
Jana Rapuš Pavel (Slovenija, Slovenia)
Olga Poljšak Škraban (Slovenija, Slovenia)
Špela Razpotnik (Slovenija, Slovenia)
Mitja Krajncan (Slovenija, Slovenia)

Lektorirala / Proof reader: Katarina Mihelič
Prevodi / Translations: Tadej Karoli
Oblikovanje in prelom / DTP: Felix Osina
Tisk / Print: Tiskarna Vovk

Naročnina na revijo za leto 2011 je 25 € za pravne osebe. Naročnina na revijo je za člane Združenja vključena v članarino.

Izdajanje revije v letu 2011 finančno podpirata Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije ter Ministrstvo za šolstvo in šport RS.

Članke v reviji abstrahirata in indeksirata *Family Studies Database* in *Sociological Abstracts*.

VSEBINA /CONTENTS

BOJAN DEKLEVA IN ŠPELA RAZPOTNIK

Ocenjevanje obsega brezdomstva v Sloveniji

Measuring the Extent of Homelessness in Slovenia

291

KRISTINA ŠMITRAN IN LENKA TRPIN

Analiza življenjskega sveta: predstavitev metode žebličkov

Lifeworld Analysis: Introduction to the Pins Method

317

SANDRA KAŠTRUN, SUZANA BUNDERŠEK, NEŽKA ČADEŽ,

ANDREJA SIMČIČ, PETRA STRMŠEK IN KRISTINA UNETIČ

Vsepovsod, a hkrati nikjer - Projekt študentk 3.

letnika socialne pedagogike v Azilnem domu

Everywhere and Nowhere at the Same Time – A Project by Third-Year Students of Social Pedagogy Conducted at an Asylum Centre

333

NEVENKA PODGORNIK

Evalvacija zdravljenja v primerih zasvojenosti

z igrami na srečo v Sloveniji

Evaluation of Treatment of Gambling Addiction in Slovenia

353

MATEJA OMAN

Doživljanje institucionalnega nasilja z vidika otrok

in mladostnikov, nameščenih v vzgojni zavod

Experiencing Institutional Violence from the Perspective of Children and Adolescents Living in a Juvenile Institution

365

Navodila avtorjem

Instructions to authors

383

OCENJEVANJE OBSEGA BREZDOMSTVA V SLOVENIJI

291

MEASURING THE EXTENT OF HOMELESSNESS IN SLOVENIA

Bojan Dekleva, *dr. psih.*

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
bojan.dekleva@guest.arnes.si*

Špela Razpotnik, *dr. soc. ped.*

*Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana
spela.razpotnik@guest.arnes.si*

POVZETEK

Članek poroča o študiji, katere namen je bil oblikovati kazalce za spremljanje pojava brezdomstva v Sloveniji, identificirati možne vire podatkov za oceno odkritega in skritega brezdomstva, na podlagi sekundarnih virov podati oceno o obsegu brezdomstva ter predlagati bodoči način zbiranja podatkov o številu brezdomcev v Sloveniji. Študija je izhajala iz mednarodne definicije/klasifikacije ETHOS in tam opredeljenih 13 operacionalnih kategorij, za katere smo poiskali množico indikatorjev, ki so osnovani na osmih različnih virih podatkov. Opisana je metodologija zbiranja, analize in interpretacije virov/indikatorjev. Številčni podatki za oceno obsega brezdomstva so podani v štirih tabelah, ki ustrezajo štirim ETHOS-ovim konceptualnim kategorijam. Študija podaja še priporočila za nadaljnji razvoj sistema ocenjevanja obsega brezdomstva.

KLJUČNE BESEDE: *brezdomstvo, stanovanjska izključenost, ETHOS definicija brezdomstva, statistični indikatorji, merjenje brezdomstva.*

ABSTRACT

The following article presents a study which was conducted in order to establish indicators for monitoring the problem of homelessness in Slovenia, to identify viable sources of information for measuring homelessness and hidden homelessness, assess the extent of homelessness on the basis of secondary sources and to suggest the means for collecting data on the number of homeless individuals in Slovenia. Our survey follows the international typology of homelessness called ETHOS, which defines 13 operational categories, for each of which we have defined several indicators based on eight distinct sources of information. Additionally, the methodology underlying the collecting, analysis and interpretation of sources/indicators is also described. Numeric assessments of the extent of homelessness are conveyed in four tables corresponding with four conceptual categories posited by ETHOS. Finally, the article also recommends guidelines for future development of systematic measuring of the extent of homelessness.

KEY WORDS: *homelessness, housing exclusion, ETHOS typology of homelessness, statistical indicators, measuring homelessness.*

UVOD

Z brezdomstvom smo se v Sloveniji bolj organizirano začeli ukvarjati pred približno 20 leti, če kot mejnik vzamemo leto 1988, ko se je odprla razdelilnica hrane v Ljubljani, in leto 1993, ko se je – tudi v Ljubljani – ob razdelilnici odprlo prvo zavetišče za brezdomce (Dekleva in Razpotnik, 2007a). V teh 20 letih, še posebno pa v zadnjih petih, se je v Sloveniji začejalo vedno več programov za brezdomne, razvijala se je nacionalna mreža zavetišč in urejale so se oblike bolj stabilnega financiranja zanje. Vsi ti programi so se uvajali bolj ali manj stihijsko, če tako poimenujemo način sprejemanja novih programov v sheme financiranja s strani države brez jasne celovite strategije ali dolgoročneje politike. S politiko misliva – med drugim – na prisotnost celovitejšje vizije, kako se odzivati na problem brezdomstva, pri čemer naj bi ta vizija vsebovala cilj trajnejšega reševanja (oz. končevanja) brezdomstva, ne pa samo kratkoročnega odzivanja na najbolj pereče in vidne znake brezdomstva, kar mednarodna organizacija FEANTSA (European Federation of National Organisations working with the Homeless) imenuje

„upravljanje z brezdomstvom“ (namesto „reševanje brezdomstva“ – ending homelessness) (FEANTSA, 2010). Politika bi morala zastaviti, vzpostaviti in vzdrževati aktivnost različnih sektorjev (socialnovarstvenega, stanovanjskega, zdravstvenega pravosodnega itd.) v reševanju brezdomstva in predvsem poskrbeti za medsektorsko sodelovanje in koordinacijo. V Sloveniji je v tem pogledu najbolj kritična neaktivnost in nesodelovanje stanovanjskega sektorja na državni ravni.

Del nacionalne politike ali strategije bi morala biti tudi postavitev jasnega sistema merjenja ali ocenjevanja obsega brezdomstva. Poznavanje obsega pojava bi morala biti osnova za zastavljanje ciljev, potrebnih sredstev in načinov dejavnosti, ki naj bi jih nacionalna politika predvidela, hkrati pa bi gibanje obsega brezdomstva (ki bi ga seveda morali poznati) lahko in moralo biti eden od kriterijev spremljanja uspešnosti take politike. Izhodišče merjenja ali ocenjevanja obsega bi seveda morala biti tudi dogovorjena definicija oz. operacionalna opredelitev merjenega pojava.

V Sloveniji do zdaj ni bilo dostopnih celovitih uradnih podatkov o obsegu brezdomstva. Občasno so se v javnih občilih pojavljale parcialne ocene predstavnikov posameznih lokalno delujočih organizacij, nekajkrat pa je kdo (po navadi za potrebe kakega strokovnega srečanja) zbral informacije iz vse Slovenije, najpogosteje le iz enega vira – iz centrov za socialno delo. Do zdaj je bila izvedena ena raziskovalna naloga, ki je razvila kompleksnejšo metodo ocenjevanja obsega brezdomstva, vendar le na območju Ljubljane in s poudarkom na t. i. vidnem ali cestnem brezdomstvu (Dekleva in Razpotnik, 2007a).

„Bolj redno in sistematično je bilo nekaj podatkov o brezdomstvu in širše stanovanjski izključenosti v Sloveniji zbranih v sodelovanju s Homelessness Observatory, ki deluje v okviru FEANTSE. Od leta 2002–2006 je observatorij pripravljala statistična poročila, ki naj bi do neke stopnje nudila pregled stanja brezdomstva in stanovanjske izključenosti v Evropski Uniji. Za potrebe teh poročil je od leta 2005–2006 Filipovič Hrast kot članica Observatorija pripravila nacionalna poročila, v katerih je poročala o tistih indikatorjih v okviru ETHOS tipologije, ki so bili dostopni na nacionalni ravni¹. V Sloveniji, pa tudi v veliki večini drugih evropskih držav pri večini kategorij, izbranih za poročanje, ni bilo podatkov. Hkrati so bili ti tudi izrazito neprimerljivi, saj so bili nekateri podani podatki o kapacitetah, drugi po uporabnikih;

¹ Vsa poročila so dostopna na strani www.feantsa.org ter <http://eohw.horus.be/code/EN/pg.asp?Page=1116>.

obdobja zаетja so bila različna (mesečno, letno); različna pokritost (ponekod le mesta ali regije, drugod nacionalno).“ (Dekleva, Filipovič Hrast, Nagode, Razpotnik in Smolej, 2010.)

V okviru evropskega leta boja proti revščini in socialni izključenosti je leta 2010 Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju MDDSZ) naročilo izdelavo študije z naslovom Ocena obsega odkritega in skritega brezdomstva v Sloveniji (Dekleva in drugi, 2010). Študijo so skupaj izvajale tri ustanove (Inštitut RS za socialno varstvo (v nadaljevanju IRSSV), Fakulteta za družbene vede UL, Pedagoška fakulteta UL), pri njeni izvedbi pa so poleg nosilke študije (Špele Razpotnik) sodelovale še tri raziskovalke (Maša Filipovič Hrast, Mateja Nagode, Simona Smolej) in en raziskovalec (Bojan Dekleva). V članku poročamo o rezultatih te študije.²

OPREDELITEV BREZDOMSTVA KOT IZHODIŠČE MERJENJE NJEGOVEGA OBSEGA

Merjenje (ali ocenjevanje obsega) brezdomstva je podobno težko kot merjenje drugih odklonskih in moralno obsojanih dogodkov/pojavov.³ Dodatno je pojav težko meriti zaradi njegove značilno večdimenzionalne narave in časovne spremenljivosti. Če brezdomstvo definiramo kot izključenost iz različnih področij, najdemo pri različnih osebah zelo različne kombinacije izključenosti v različnih opazovanih sferah. Brezdomstvo praviloma tudi ni stalno (enako), temveč se ljudje gibljejo skozi različne oblike nastanitve, ‚potujejo‘ skozi institucije,⁴ se premaknejo iz brezdomstva, spet izgubijo nastanitev in pristanejo na cesti itd. Glede na heterogenost oblik brezdomstva, njihovo časovno dinamiko in tudi nacionalne specifične je razumljivo, da je bilo treba razviti tudi podobno kompleksno opredelitev/definicijo brezdomstva, ki bi lahko zajela množico obrazov brezdomstva.

² V članku povzemamo in citiramo tudi obširnejše dele besedila te študije, ki v pisni obliki ni javno dostopno, v elektronski obliki pa se najde na naslovu <http://www.kraljiulice.org/library/635/koncno-porocilo-studije-ocena-obsega-brezdomstva-v-rs.pdf>.

³ Več o tem glej v Dekleva in Razpotnik, 2007b.

⁴ Le da v tem primeru ne gre za ‚marš skozi institucije‘ v smislu vzpenjanja po statusnih hierarhijah moči, ampak bolj za t. i. institucionalne kariere, torej potovanje skozi institucije v vlogi uporabnika, obsojenca, pacienta itd., kar odraža metaforičen izraz ‚poglav vrtljivih vrat‘ (več o tem glej v Razpotnik in Dekleva, 2009), ki se nanaša na to, da posameznike serijsko obravnava vrsta terapevtskih, kazenskih, skrbstvenih in podobnih ustanov.

V evropskem prostoru se je razvila taka klasifikacija/definicija brezdomstva oz. sploh koncept brezdomstva, ki naj bi „prispeval k razpravi na širšem nivoju evropskih politik ... in k razvoju harmonizirane definicije in merjenja brezdomstva v vseh državah članicah“ (Dekleva in drugi, 2010). Teoretska izhodišča tega koncepta obsegajo pojmovanje o štirih vzročnih poljih (strukturno, institucionalno, odnosno in osebno) ter o treh področjih/domenah/dimenzijah izključenosti – iz fizičnega, zakonskega in socialnega področja (več o tem glej v Dekleva in Razpotnik, 2007a). Na teh izhodiščih je nastala klasifikacija ETHOS (European typology of homelessness and housing exclusion), kot jo je oblikovala organizacija FEANTSA (European ..., b. d.). Ta tipologija (tabela 1) definira štiri konceptualne kategorije in 13 njihovih podkategorij (imenovanih tudi operacionalne kategorije, ki dodatno konkretizirajo bolj splošno ubesedene konceptualne kategorije). Štiri osnovne kategorije so (Dekleva in drugi, 2010):

- „Kategorija OSEBE BREZ STREHE NAD GLAVO se navezuje na posameznike, ki se v javnosti najpogosteje povezujejo z brezdomstvom, torej tiste, ki spijo v javnem prostoru, na ulicah, ali pa občasno spijo v nujnih nastanitvah za brezdomce (vendar gre predvsem za omejene nastanitve, na primer le čez noč). To je najhujša oblika izključenosti, saj so v takem primeru osebe izključene iz vseh treh opazovanih domen, fizične, zakonske in družbene.
- Kategorija OSEBE BREZ STANOVANJA označuje različne podkategorije, večinoma tiste, ki živijo v določenih institucionalnih oblikah pomoči, nimajo pa svojega doma/stanovanja. Ti sicer niso izključeni iz fizične domene, saj imajo fizičen prostor, tj. „streho nad glavo“, vendar pa so izključeni v njegovi uporabi iz družbene in zakonske domene (npr. v njem nimajo zasebnosti in ne morejo prijaviti stalnega bivališča, oz. nimajo zakonske podlage za njegovo samostojno rabo). In sicer ločimo naslednje podskupine: A. osebe v centrih za brezdomce, B. v azilnih domovih in drugih začasnih oblikah za migrante (na primer delavski domovi), C. v materinskih domovih in varnih hišah, D. v različnih oblikah podprtega bivanja (za osebe ki so bile prej brez doma), E. osebe pred odpustom iz institucij (npr. bolnica, zapori, mladinske institucije), ki nimajo doma kamor bi se lahko vrnili.
- Kategorija OSEBE Z NEGOTOVO NASTANITVIJO pomeni predvsem izključenost na zakonskem oz. legalnem področju bivanja oz. negotovost glede prihodnosti (tj. velika možnost izgube nastanitve). Sem uvrščamo: A. najem brez zakonite pogodbe, B. bivanje pri sorodnikih in prijateljih (kot začasni izhod v sili), C. bivanje v stanovanju, iz katerega gospodinjstvu grozi izselitev, D. nezakonito naselitev (na črno), ter E. bivanje v nasilnem gospodinjstvu.

Tabela 1: *Evropska tipologija brezdomstva in stanovanjske izključenosti, kot jo je oblikovala*

Konceptualna kategorija	Operacionalna kategorija
Brez strehe (<i>Roofless</i>)	1 Ljudje, ki živijo na prostem, na javnem prostoru (brez zavetja)
	2 Ljudje, ki živijo v začasnih/nočnih zavetiščih
Brez stanovanja (<i>Houseless</i>)	3 Ljudje, ki živijo v zavetiščih za brezdomce
	4 Ženske, ki živijo v ženskih zavetiščih/zatočiščih, varnih hišah za ženske
	5 Ljudje, ki bivajo v zavetiščih/azilih za priseljence
	6 Ljudje, ki so pred odpustom iz institucij
Negotovo (<i>Insecure</i>)	7 Ljudje z dolgoročno podporo v zvezi z namestitvijo (zaradi brezdomstva)
	8 Ljudje, ki bivajo v negotovih razmerah (brez pravice najema)
	9 Ljudje, ki živijo v grožnji pred izselitvijo/deložacijo
	10 Ljudje, ki živijo pod grožnjo nasilja

FEANTSA (European ..., b. d.)

Življenjska situacija	Generična definicija
1.1 Živeti na javnem ali zunanjem prostoru	<i>Spijo pod milim nebom, nimajo 24-urnega dostopa do nastanitve/nimajo bivališča</i>
2.1 Nočna zavetišča	<i>Ljudje, ki nimajo stalnega prebivališča, ki uporabljajo za prenočevanje nizkopražna zavetišča</i>
3.1 Hostli/zavetišča za brezdomne	<i>Ko naj bi bilo bivanje v zavetišču omejeno na kratki rok</i>
3.2 Začasne nastanitve	
3.3 Prehodne podprte nastanitve	
4.1 Nastanitev v ženskem zavetišču	<i>Nastanitev v zavetiščih za ženske zaradi domačega nasilja, ko naj bi bilo bivanja v zavetišču omejeno na kratek rok</i>
5.1 Začasna namestitve/sprejemni centri	<i>Priseljenci v sprejemnih centrih, ali kratkoročne namestitve zaradi njihovega priseljskega statusa</i>
5.2 Nastanitev za priseljske delavce	
6.1 Kazenske ustanove	<i>Ko po odpustu ni urejene/zagotovljene namestitve; ostanejo v obravnavah dlje kot je potrebno, ker nimajo nastanitve; ob izhodu iz ustanove po polnoletnosti ni jasno, kam bi lahko oseba šla</i>
6.2 Zdravstvene ustanove (vključno psihiatrične in za obravnavo zasvojenosti)	
6.3 Institucije (zavodi in domovi) za otroke	
7.1 Institucionalna oskrba za starejše brezdomce	<i>Dolgotrajna namestitve s podporo za nekdanje brezdomce (ki običajno traja več kot eno leto)</i>
7.2 Podprte namestitve za nekdanje brezdomce	
8.1 Začasno bivanje pri sorodnikih/prijateljih	<i>Bivanje v običajni namestitvi/stanovanju, a ne ,na svojem'. Začasno bivanje s sorodniki/prijatelji (ne po svoji izbiri)</i>
8.2 Bivanje brez veljavne (pod)najemne pogodbe	
8.3 Nezakonita zasedba zemljišča	<i>Nezakonita zasedba zemljišča</i>
9.1 Prisilne izvršbe oz. deložacije (iz najemnih)	<i>Ko se izvršijo nalogi za deložacijo</i>
9.2 Prisilne izvršbe oz. deložacije (iz lastniških)	
10.1 Policijsko zabeleženi primeri	<i>Ko se s policijsko dejavnostjo zagotovi varnost žrtev družinskega nasilja</i>

Konceptualna kategorija**Operacionalna kategorija**

Neprimerni (<i>Inadequate</i>)	11 Ljudje, ki živijo v začasnih nekonvencionalnih strukturah
	12 Ljudje, ki živijo v neprimernih bivališčih
	13 Ljudje, ki živijo v ekstremni prenaseljenosti

- Kategorija OSEBE V NEPRIMEREM STANOVANJU zajema gospodinjstva, kjer obstaja fizično stanovanje (tj. streho nad glavo), vendar pa niso izpolnjeni zakonski pogoji varnosti oz lastništva in/ali pa imajo neprimerne stanovanjske razmere. Kot neprimerno stanovanje se označujejo: A. mobilni domovi (bivanje v avtodomih ipd.), B. nelegalno bivanje na posestvu, nelegalno bivanje v stavbi, ki ni primerna za bivanje (skvoti), C. bivanje v prostorih, ki so označeni kot neprimerni za bivanje po nacionalnih standardih, ter D. bivanje v okoliščinah ekstremne prenaseljenosti.“

Različne odzive na ETHOS-ovo klasifikacijo so obsegale tudi kritike, da je koncept preširok, da vključuje le nekatere tvegane/ogrožajoče situacije, ne pa tudi drugih, ter da ne upošteva različnih nacionalnih specifik (Dekleva, Filipovič Hrast, Nagode, Razpotnik in Smolej, 2010). V naši študiji smo omenili dve taki slovenski specifikki, ki nista zajeti v klasifikaciji, in sicer ‚na črno‘ zgrajene hiše, ki pomenijo nastanitev, kjer je stopnja varnosti manjša, saj je velika možnost, da bo dom porušen (zelo pogosto je to značilnost naselitev Romov), ter situacijo bivanja brez urejenih dokumentov, kamor bi lahko v Sloveniji uvrstili t. i. izbrisane. Kljub morebitnim kritikam smo klasifikacijo ETHOS vzeli kot izhodišče naše študije, saj je bilo zanjo od naročnika (MDDSZ) zahtevano tudi, da v njej razvijemo pristop, ki bo mednarodno primerljiv, to pa je omogočal skorajda edino ta pristop (če kot mednarodno razumemo evropski okvir).

NAMEN ŠTUDIJE

Glavni nameni študije so bili:

- (i)zbrati različne vire podatkov in indikatorje, ki bi omogočali oblikovati oceno obsega brezdomstva v Sloveniji skladno s tipologijo ETHOS-a;

Življenjska situacija	Generična definicija
11.1 Mobilni domovi	<i>Ni namenjeno običajnemu domovanju</i>
11.2 Nekonvencionalne stavbe	<i>Zasilna bivališča, bivaki</i>
11.3 Začasne strukture	<i>Polstalna bivališča, kolibe</i>
12.1 Bivališča, ki so neprimerna za bivanje	<i>Neprimerno za bivanje (glede na nacionalno zakonodajo ali standarde)</i>
13.1 Nad nacionalno normo prenaseljenosti	<i>Kar presega nacionalne norme površine ali števila sob</i>

- analizirati in ovrednotiti sistem zbranih virov podatkov in indikatorjev z vidika njihove verodostojnosti, celovitosti, zanesljivosti, stopnje pokrivanja pojava brezdomstva, medsebojnega prekrivanja in drugih relevantnih značilnosti;
- oblikovati oceno obsega brezdomstva v Sloveniji na osnovi zbranih podatkov;
- predlagati bodoči sistem zbiranja podatkov za namene ocenjevanja obsega brezdomstva oz. potrebne korake, ki naj bi vodili k razvoju takega sistema.

METODOLOGIJA IZVEDBE ŠTUDIJE

Metodologijo izvedbe študije lahko opišemo z naslednjimi osmimi koraki:

- Najprej smo proučili naravo/vsebino kategorij ETHOS-ove tipologije brezdomstva, ki je bila izbrana kot izhodišče študije, ki naj zagotovi mednarodno primerljivost (predvsem v evropskem prostoru). Pregledali smo izkušnje drugih evropskih držav v uporabi te tipologije ter priporočila organizacije FEANTSA, ki promovira njeno uporabo. Razmislili smo, kaj bi posamezne kategorije tipologije pomenile v slovenskem kontekstu, in ali v Sloveniji obstajajo kakšne skupine brezdomnih, ki jih ETHOS ne zajame zadovoljivo.
- Na osnovi obstoječega lastnega znanja in dodatnega iskanja (pogovorov s predstavniki različnih organizacij) smo iskali možne vire podatkov, ki bi bili relevantni za ETHOS.
- Pri teh virih podatkov smo zbirali podatke o obstoječih statističnih indikatorjih, za katere se podatki že zbirajo. Zanimalo nas je, kako so ti indikatorji operacionalno opredeljeni (kdo jih zbira, kako, kdaj, opredelitev populacij itd.).
- Proučili smo kvalitativne značilnosti indikatorjev, njihove prednosti in slabosti/omejitve glede na namen ocenjevanja obsega brezdomstva. Za

ocenjevanje uporabnosti posameznih indikatorjev smo shemo desetih značilnosti indikatorjev.

- Izvedli smo dokončni izbor indikatorjev, na osnovi katerih smo kasneje izvedli številčno oceno obsega brezdomstva.
- Zbrali smo številčne podatke za izbrane indikatorje za izbrana leta.⁵
- Analizirali smo zbrane statistične podatke, jih interpretirali ter tako oblikovali številčno oceno obsega brezdomstva v Sloveniji.
- Na osnovi refleksije celotnega procesa smo oblikovali predloge za razvoj sistema številčnega ocenjevanja obsega brezdomstva v Sloveniji vnaprej.

REZULTATI: KATERI SO UPORABNI VIRI PODATKOV, MOŽNI STATISTIČNI INDIKATORJI IN NJIHOVE ZNAČILNOSTI

Za potrebe študije smo pregledali mnogo možnih virov, iz katerih bi lahko črpali podatke za ocene obsega posameznih od kategorij ETHOS-ove tipologije. Izbrali in v nadaljevanju uporabili smo naslednje:

- A** Podatki nacionalnih anketiranj, med drugim Stanovanjske ankete (2005) ter mednarodne Ankete o dohodku in življenjskih pogojih (EU SILC, Eurostat 2010).
- B** Popis prebivalstva 2002 je bil uporabljen le za nekatere kategorije tipologije (npr. neprimerno stanovanje).
- C** Baza podatkov Ministrstva za notranje zadeve (MNZ), iz katere smo črpali podatke za osebe v azilnih domovih in integracijskih hišah ter podatke o prekrških (spanje na ulici).
- D** Poročila Ministrstva za pravosodje in Vrhovnega sodišča RS.
- E** Izsledki dveh raziskav: Prostorski problemi Romskih naselij v Sloveniji (Župančič, 2010) ter Brezdomstvo v Ljubljani (Dekleva in Razpotnik, 2007a).
- F** Zbirka podatkov IRSSV o izvajanju programov socialnega varstva, ki so prek javnega razpisa sofinancirani s strani MDDSZ.
- G** Baza socialnih podatkov (BSP) je eden izmed sklopov informacijskega sistema centrov za socialno delo (ISCSD), ki se mu je priključila v letu 2007. BSP obsega 81 nalog, storitev in javnih pooblastil, ki jih izvajajo centri.

⁵ Sprva smo želeli zbrati podatke za leto 2009, nato smo ugotovili, da mnogo podatkov za to leto ni dosegljivih, in se odločili, da zbiramo podatke za leta 2007, 2008 in 2009 oziroma iz zadnjega leta, za katero so bili podatki dostopni. V nadaljnjih tabelah se običajno pojavljajo najbolj sveži dosegljivi podatki, ki pa so včasih tudi iz leta 2002.

H Lastne poizvedbe (oz. novo zbiranje primarnih podatkov) za potrebe tega poročila na osnovi ad hoc anketiranja (predstavnikov nekaterih ustanov). V ta sklop sodijo ankete CSD-jev, anketa mestnih občin o nujnih bivalnih enotah ter poizvedbe po organizacijah, ki se ukvarjajo z brezdomnimi, pa niso financirane s strani MDDSZ.

Za vsako od podkategorij klasifikacije ETHOS (operacionalna kategorija ali življenjska situacija; glej tabeli 1 in 2) smo pri odkritih slovenskih virih (A do H) preverjali oz. iskali, kateri indikatorji iz tega vira bi bili uporabni za to podkategorijo.

Za vsakega od najdenih indikatorjev smo najprej razmislili, kakšne so njegove prednosti in omejitve/slabosti. Za tovrstno kvalitativno oceno (uporabnosti) indikatorjev smo oblikovali naslednjo shemo desetih dimenzij ocene indikatorja:

- ali je indikator del kakšne systemske baze podatkov?
- rednost/pogostost zbiranja podatkov?
- dostopnost podatkov?
- stabilnosti definicij; ali so te časovno stabilne in omogočajo časovne primerjave?
- stopnja teritorialne in organizacijske pokritosti?
- zanesljivosti, stopnja natančnosti operacionalizacije?
- stopnja celovitosti in obsega podatkov?
- stopnja ekskluzivnosti (ali se podatki nanašajo samo na osebe, ki sodijo v to operacionalno kategorijo, ali še na druge osebe)?
- stopnja pokrivanja ciljne populacije (kolikšen del oseb, ki sodijo v to operacionalno kategorijo, zajema indikator)?
- drugo (mednarodna primerljivost)?

Na osnovi teh desetih dimenzij smo lahko ocenili, ali je kakšen indikator uporaben ali ne oziroma koliko in za kaj je lahko uporaben. Tako smo izbrali nabor indikatorjev, ki jih vsebuje tabela 2.

Tabela 2 pokaže, da smo za posamezne življenjske situacije (oz. operacionalne kategorije) ETHOS-ove tipologije našli po več indikatorjev (npr. življenjska situacija 1.1 Živeti na javnem ali zunanjem prostoru), za posamezne pa nobenega (npr. za otroke in mladostnike, ki se po odpustu iz vzgojnih zavodov vračajo v neprimerne nastanitve). Dodatno so sicer obstoječi indikatorji za nekatere življenjske situacije (npr. 11.1–13.1) lahko družbeno-politično sporni, drugi (npr. ljudje, ki živijo pod grožnjo nasilja) pa so očitno nezadostni oz. je stopnja pokritosti pojava z indikatorjem nedvomno majhna. Splošen problem je še, da se nekateri indikatorji nanašajo le na določena območja Slovenije

Tabela 2: Izbrani indikatorji za opis posameznih življenjskih situacij (primerjaj tabelo 1) iz ETHOS-ove tipologije in vir teh indikatorjev.

Življenjska situacija iz tipologije ETHOS	Odkriti in izbrani indikatorji
1.1 Živetni na javnem ali zunanjem prostoru	<ul style="list-style-type: none"> • Osebe, ki živijo na ulici – vir E: raziskava Brezdomstvo v Ljubljani (Dekleva in Razpotnik, 2007a) • Osebe s prijavljenim stalnim bivališčem na CSD – vir H: anketa CSD-jev • Izbrani prekrški proti javnemu redu in miru – vir C: baza podatkov MNZ • Uporabniki dnevnihi centrov in drugih programov za brezdomce – vira F in H: poizvedbe po organizacijah • Obravnavani v ambulantah za osebe brez zdravstvenega zavarovanja – vir H: poizvedba v organizaciji
2.1 Nočna zavetišča	<ul style="list-style-type: none"> • Osebe v nočnih zavetiščih – vira F in H: poizvedbe po organizacijah
3.1 Hostli/zavetišča za brezdomne	<ul style="list-style-type: none"> • Uporabniki v zavetiščih za brezdomce – vira F in H: poizvedbe po organizacijah
3.2 Začasne nastanitve	<ul style="list-style-type: none"> • Osebe, ki živijo v nujnih bivalnih enotah – vir H: anketa občin • Osebe, čakajoče na sprostitev nujnih bivalnih enotah – vir H: anketa občin
3.3 Prehodne podprte nastanitve	<ul style="list-style-type: none"> • Osebe, ki so vključene v programe prehodnih podprtih nastanitvev – vir F • Uporabniki v stanovanjskih skupinah za osebe s težavami v duševnem zdravju – vir F
4.1 Nastanitve v ženskem zavetišču	<ul style="list-style-type: none"> • Uporabnice v varnih hišah, materinskihi domovih in zavetiščih za ženske žrtve nasilja – vir F
5.1 Začasna namestitvev/sprejemni centri	<ul style="list-style-type: none"> • Varovanci azilnega doma/integracijskih hiš – vir C
5.2 Nastanitve za priseljenke delavce	<ul style="list-style-type: none"> • Nismo našli indikatorja in teh podatkov nismo uspeli pridobiti.
6.1 Kazenske ustanove	<ul style="list-style-type: none"> • Nastanitve po odpustu iz zapora – vir D: Poročila Ministrstva za pravosodje

**Življenjska situacija
iz tipologije ETHOS**

Odkriti in izbrani indikatorji

6.2 Zdravstvene ustanove (vključno psihiatrične in za obravnavo zasvojenosti)	• <i>Ti podatki se ne zbirajo sistematično in niso dokumentirani tako, da bi bili zlahka dostopni.</i>
6.3 Institucije (zavodi in domovi) za otroke	• <i>Ti podatki se ne zbirajo sistematično in niso dokumentirani tako, da bi bili zlahka dostopni.</i>
7.1 Institucionalna oskrba za starejše brezdomce	• <i>Tovrstnih programov v Sloveniji (še) ni.</i>
7.2 Podprte namestitve za nekdanje brezdomce	• <i>Tovrstnih programov v Sloveniji (še) ni.</i>
8.1 Začasno bivanje pri sorodnikih/prijateljih	• <i>Osebe, ki spijo pri prijateljih in sorodnikih – vir E: raziskava Brezdomstvo v Ljubljani (Dekleva in Razpotnik, 2007a)*</i>
8.2 Bivanje brez veljavne (pod)najemne pogodbe	• <i>Najemniki brez najemne pogodbe – vir A: stanovanjska anketa 2005</i>
8.3 Nezakonita zasedba zemljišča	• <i>Črne gradnje – vir E: raziskava Prostorski problemi Romskih naselij v Sloveniji (Župančič 2010)</i>
9.1 Prisilne izvršbe oz. deložacije (iz najemnih)	• <i>Osebe pod grožnjo deložacij – vir G</i>
9.2 Prisilne izvršbe oz. deložacije (iz lastniških)	• <i>Osebe pod grožnjo deložacij – vir G</i> • <i>Podatki o številu izdanih sklepov o prisilnih izvršbah (za deložacije) fizičnih oseb iz lastniških ali najemniških stanovanj – vir D: poročila Vrhovnega sodišča RS</i> • <i>Najemniki v denacionaliziranih stanovanjih – vir H: poizvedba pri Društvu najemnikov Slovenije**</i>
10.1 Policijsko zabeleženi primeri	• <i>Ljudje, ki so bili obravnavani na CSD in živijo pod grožnjo nasilja – vir G</i>

Življenjska situacija

iz tipologije ETHOS

Odkriti in izbrani indikatorji

11.1 Mobilni domovi	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Osebe, ki bivajo v prostorih, ki po definiciji niso stanovanja – vir B</i> • <i>Osebe, ki so obravnavane na CSD zaradi brezdomstva ali stanovanjske problematike – vir G</i> • <i>Neprimerno stanovanje Romov – vir E: raziskava Prostorski problemi Romskih naselij v Sloveniji (Župančič 2010)</i>
11.2 Nekonvencionalne stavbe	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Osebe, ki bivajo v prostorih, ki po definiciji niso stanovanja – vir B</i> • <i>Osebe, ki so obravnavane na CSD zaradi brezdomstva ali stanovanjske problematike – vir G</i> • <i>Neprimerno stanovanje Romov – vir E: raziskava Prostorski problemi Romskih naselij v Sloveniji (Župančič 2010)</i>
11.3 Začasne strukture	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Osebe, ki bivajo v prostorih, ki po definiciji niso stanovanja – vir B</i> • <i>Osebe, ki so obravnavane na CSD zaradi brezdomstva ali stanovanjske problematike – vir G</i> • <i>Neprimerno stanovanje Romov – vir E: raziskava Prostorski problemi Romskih naselij v Sloveniji (Župančič 2010)</i>
12.1 Bivališča, ki so neprimerna za bivanje	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Neprimerna bivališča brez stranišča – vir B in A: anketa EU-SILC</i> • <i>Neprimerna bivališča brez kopalnice – vir B in A: anketa EU-SILC</i>
13.1 Nad nacionalno normo prenaseljenosti	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ljudje, ki živijo v pogojih prenaseljenosti – vir A: Stanovanjska anketa 2005</i>

* Ta indikator smo sicer evidentirali, vendar ga v nadaljnjih analizah ne uporabljali, ker niso bili dostopni podatki za vso Slovenijo, ampak samo za Ljubljano.

** Ta indikator smo sicer evidentirali, vendar ga v analizah nismo uporabljali, saj zaradi svoje specifikne ni sodil v nobeno kategorijo, tema pa bi si zaslužila posebno obravnavo, saj je netipična in povsem specifična za Slovenijo.

(npr. raziskava Brezdomstvo v Ljubljani) ter da se mnogo indikatorjev ne nanaša na isto leto oz. so dostopni le za določena leta (npr. podatki stanovanjske ankete). Vse to so – med drugim – pomanjkljivosti izbranega

sistema indikatorjev – a ta je najboljši, kar smo ga bili v raziskovalnem timu sposobni sestaviti.

Poleg sistema indikatorjev iz tabele 2 smo predlagali, da se mednje (v bodoče) vključi še dva nova, ki bi bila sicer manj primerljiva oz. izhajata (samo) iz duha ETHOS tipologije, v njej pa nista izrecno omenjena kot posebni življenjski situaciji. To sta:

- 3.4 Mladi, ki živijo v zavetiščih in drugih začasnih nastanitvah (npr. kriznih centrih), pa pred odpustom iz njih nimajo zagotovljenega ustreznega doma oz. nastanitve, ter
- 6.3 Osebe, ki so obravnavane v institucijah za zdravljenje zasvojenosti (z drogami ...), pa pred odpustom iz njih nimajo zagotovljenega ustreznega doma oz. nastanitve.

Gre torej za dve skupini v institucijah nastanjenih na poseben način in izrazito stanovanjsko ogroženih oseb.

REZULTATI: OCENA OBSEGA BREZDOMSTVA V SLOVENIJI

Za oceno obsega brezdomstva v Sloveniji smo zbrane številčne podatke prikazali v štirih tabelah, ki ustrezajo vsaki od štirih osnovnih ETHOS-ovih kategorij (brez strehe, brez stanovanja, negotovo in neprimerno stanovanje). Tabela 3 kaže podatke sedmih indikatorjev za dve operacionalni kategoriji znotraj osnovne kategorije ‚osebe brez strehe nad glavo‘.

Kategorijo ‚brez strehe nad glavo‘ opisuje torej kar sedem indikatorjev, katerih vrednost je od 205 do 1596 oseb. Problem v zvezi z njimi je ta, da nekateri od indikatorjev niso ekskluzivni (torej ne zajemajo samo brezdomcev), večinoma niso izčrpani (torej ne zajamejo vseh brezdomcev), tretji omogočajo podvajanje znotraj sebe (npr. pri uporabnikih dnevnih centrov se lahko zgodi, da je nekdo uporabnik dveh dnevnih centrov in torej nastopa v sumarni statistiki kot dve osebi), predvsem pa, da se indikatorji med seboj prekrivajo (tako da iste osebe nastopajo kot frekvence v dveh ali več različnih indikatorjih). To je verjetni ključni problem, ki nam onemogoča številke vseh indikatorjev preprosto sešteti in tako priti do skupne, celovite, popolne itd. ocene števila vseh brezdomnih.

Poglejmo si ta problem prekrivanja bolj podrobno na specifičnem primeru. Podatki kažejo, da je bilo 1 271 oseb s stalnim bivališčem, prijavljenim na CSD, ter 110 takih, ki so bili uporabniki nočnih zavetišč. Menili smo, da je

Tabela 3: *Ocene števila oseb, ki so brez strehe nad glavo, ki sodijo v ETHOS-ovi operacionalni kategoriji 1 in 2.*

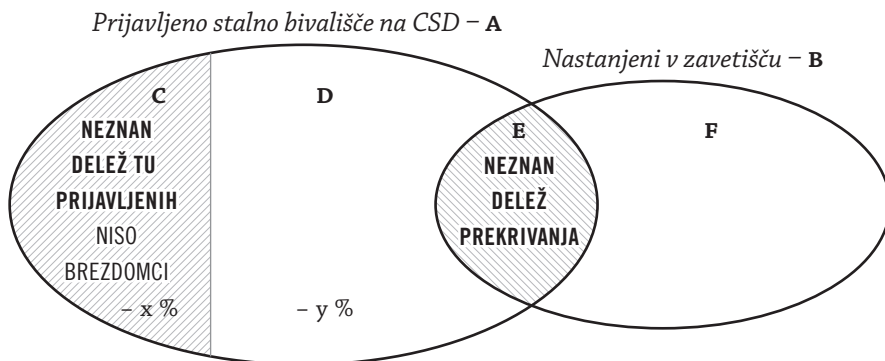
ETHOS-ova operacionalna kategorija in uporabljeni indikatorji (ter leto, na katerega se podatek nanaša):	f	Indikator zajame vse brez- domce?	Indikator zajema samo brez- domce?	Podvajanje oseb znotraj indika- torja?	Prekri- vanje/ podvajanje med indi- katorji?
Operacionalna kategorija 1:					
Ljudje, ki živijo na prostem, na javnem prostoru (brez zavetja)					
Osebe, ki spijo na ulici (terensko štetje, z uporabo intuitivno izbranih ponderjev, samo Ljubljana, 2005)	205	pretežno da	pretežno da	ne	da
Osebe s stalnim bivališčem, prijavljenim na CSD (2010)	1.271	ne	pretežno da	ne	da
Število kazni za prekrške po 9. členu – beračenje (2009)	399	ne	ne	da	da
Število kazni za prekrške po 10. členu – prenočevanje na javnem kraju (2009)	337	ne	ne	da	da
Uporabniki storitev dnevnihih centrov in drugih programov (2009)	1.596	ne	pretežno da	da	da
Uporabniki ljubljanske ambulante Pro Bono (1. 1.–16. 11. 2010)*	622	ne	ne	ne	da
Operacionalna kategorija 2:					
Ljudje, ki živijo v začasnih/nočnih zavetiščih					
Število uporabnikov nočnih zavetišč (2009/2010)	110	ne	da	da	da

* Manjkajo podatki mariborske ambulante za nezavarovane.

mogoče vse ljudi, ki spijo in živijo v nočnih zavetiščih, šteti za brezdomne. Obenem smo ocenjevali, da je med tistimi, ki imajo prijavljeno stalno bivališče na centrih za socialno delo, tudi večina tistih, ki jih je mogoče šteti med brezdomne, vendar pa niso taki vsi. Tega deleža resničnih brezdomcev med vsemi s prijavljenim stalnim prebivališčem na CSD nismo poznali. A tudi s predpostavko, da bi bilo mogoče vse take šteti med brezdomne, bi se zapletlo ob dejstvu, da imajo nekateri, ki spijo in živijo v nočnih zavetiščih, stalno bivališče prijavljeno na centru za socialno delo, nikakor pa ne vsi. Oba podatka se torej nanašata na delno se prekrivajoči množici oseb, pri čemer ne poznamo stopnje prekrivanja niti tega, kolikšen del vsake od obeh množic je mogoče šteti med brezdomne.

Naš osnovni problem, ki ga kaže slika 1, je torej bil: Kako na osnovi podatkov A (1 271) in B (110), ne vedoč za odstotka x in y , določiti seštevek $D + E + F$, ki naj bi izražal ‚pravo‘ oceno števila brezdomnih. To je seveda matematično gledano nemogoče. (Bilo pa bi – načeloma – mogoče dati približno intuitivno oceno odstotkov x in y ter na tej osnovi podati zahtevani seštevek.) Poleg tega pa bi tako prišli le do ocene števila brezdomcev, ki jih pokrivata ta dva indikatorja (prijavljeni na CSD in nastanjeni v zavetišču), hkrati pa bi vedeli, da obstaja še veliko brezdomcev, ki jih ne pokriva noben od teh dveh indikatorjev. Ob tem ni bil znan delež vseh brezdomcev, ki jih oba indikatorja pokrivata/zajameta. Lahko pa bi ta dva indikatorja kombinirali še z mnogo drugimi indikatorji (npr. uporabniki dnevni programov, prodajalci cestnega časopisa itd.), pri katerih spet ne bi poznali faktorjev prekrivanja.

Slika 1: Prekrivajoče se množice brezdomnih oseb glede na dva statistična indikatorja – problem neznanih stopenj pokrivanja in prekrivanja.

Zgoraj opisan problem prekrivanja (in drugih ‚nepopolnosti‘) je nastal pri skoraj vseh – v tej študiji uporabljenih - indikatorjih in njihovih kombinacijah. Zato smo se morali odreči cilju, da bi kot rezultat študije ponudili le eno številko kot oceno obsega brezdomstva v Sloveniji. Namesto tega smo lahko (pri vsaki od osnovni ETHOS-ovih kategorij) ponudili le sistem več števil (več indikatorjev) in kvečjemu ob tem oblikovali intuitivno kvantitativno oceno. Taka ocena za kategorijo ‚brez strehe nad glavo‘ pravi, da lahko s precejšnjo mero zanesljivosti trdimo, da je število takih oseb velikostnega reda od nekaj sto do nad tisoč in morda tudi nad dva tisoč.

Tabela 4 kaže podatke 13 indikatorjev za pet operacionalnih kategoriji znotraj osnovne kategorije ‚osebe brez stanovanja‘.

Tabela 4: *Ocene števila oseb ‚brez stanovanja‘, ki sodijo v ETHOS-ove operacionalne kategorije 3–7.*

ETHOS-ova operacionalna kategorija in uporabljeni indikatorji (ter leto, na katerega se podatek nanaša):	f*	Indikator zajame vse brez- domce?	Indikator Podvajanje		Prekri- vanje/ podvajanje med indi- katorji?
			zajema samo brez- domce?	oseb znotraj indika- torja?	
Operacionalna kategorija 3:					
Ljudje, ki živijo v zavetiščih za brezdomce					
Uporabniki zavetišč za brezdomce (2009)	350 /221	ne	da	pretežno ne	da
Uporabniki nujnih bivalnih enot (2010)	610 /610	ne	da	ne	pretežno ne
Število čakajočih upravičencev na nujne bivalne enote (samo v Ljubljani, 18. 10. 2010)	260 /n. r.	ne	pretežno da	ne	pretežno ne
Uporabniki prehodnih podprtih nastanitev (2009)	63/18	ne	da	ne	da
Uporabniki v programih stanovanjskih skupin za osebe s težavami v duševnem zdravju (2009)	288 /241	ne	pretežno da	pretežno ne	pretežno ne

ETHOS-ova operacionalna kategorija in uporabljeni indikatorji (ter leto, na katerega se podatek nanaša):	f*	Indikator zajame vse brez- domce?	Indikator zajema samo brez- domce?	Podvajanje oseb znotraj indika- torja?	Prekri- vanje/ podvajanje med indi- katorji?
Operacionalna kategorija 4:					
Ženske, ki živijo v ženskih zavetiščih/zatočiščih, varnih hišah za ženske					
Uporabnice varnih hiš, materinskih domov in zavetišč za ženske žrtve nasilja (2009)	1.138 /401	ne	pretežno da	pretežno ne	pretežno ne
Operacionalna kategorija 5:					
Ljudje, ki bivajo v zavetiščih/azilih za priseljence					
Varovanci azilnega doma/ integracijskih hiš (2009)	211 /n. r.	ne	pretežno da	ne	pretežno ne
Prebivalci nastanitve za priseljske delavce	n. p. /n. r.	ne	pretežno da	ne	ne
Operacionalna kategorija 6:					
Ljudje, ki so pred odpustom iz institucij					
Osebe brez nastanitve po odpustu iz zapora	39 /n. r.	ne	pretežno da	pretežno ne	da
Osebe brez nastanitve po odpustu iz psihiatričnih bolnic	n. p. /n. r.	ne	pretežno da	pretežno ne	da
Osebe brez nastanitve po odpustu iz vzgojnih zavodov	n. p. /n. r.	ne	pretežno da	pretežno ne	da
Osebe brez nastanitve po koncu rejništva	n. p. /n. r.	ne	pretežno da	pretežno ne	da
Operacionalna kategorija 7:					
Ljudje z dolgoročno podporo v zvezi z namestitvijo (zaradi brezdomstva)					
Ni ustreznega indikatorja oz. ni takih programov	n. r.	n. r.	n. r.	n. r.	n. r.

* Število različnih uporabnikov letno/zmogljivosti programa

Legenda: n. r. – ni relevantno; n. p. – ni podatka.

Posebno utemeljitev zahteva umestitev indikatorja ,uporabniki v programih stanovanjskih skupin za osebe s težavami v duševnem zdravju‘ v tabelo 4. Te življenjske situacije klasifikacija ETHOS izrecno ne navaja, vendar pa

menimo, da je njena umestitev povsem skladna z duhom ETHOS-a oz. da je v slovenskih razmerah smiselna umestitev te skupine oseb med brezdomne. V teh skupinah so namreč nameščene pretežno osebe, ki bi, če ne bi mogle živeti tam, morale biti bodisi institucionalizirane, bodisi živeti na cesti. Poleg tega je namestitev teh oseb v programih stanovanjskih skupin za osebe s težavami v duševnem zdravju zamišljena kot začasna in razmeroma kratkotrajna, kar pomeni, da njihova stanovanjska problematika s tem ni dolgoročno rešena. Obenem ocenjujemo, da namestitev in življenje v stanovanjskih skupinah ne ustrezajo vsem kriterijem, ki bi pomenili ustrezno in dolgoročno varno namestitev (uporabnike npr. lahko iz programov izključijo, če se ne držijo zahtev programa), kar naj bi ločilo ljudi z ustreznim domom od brezdomcev.

Umestitev približno tri tisoč oseb iz tabele 4 v skupino brezdomnih (gre za skupno letno število različnih uporabnikov, ne računajoč – nepoznane – stopnje podvajanja uporabnikov med različnimi indikatorji/oblikami namestitev) v duhu ETHOS-a pomeni, da je za te skupine oseb treba razvijati in iskati ustrežnejše oblike trajnejše in varnejše nastanitve. Šele taka namestitev bi pomenila, da lahko te ljudi prenehamo šteti kot brezdomce.

Ker so osebe iz tabele 4 v večji meri kot osebe iz tabele 3 ‚institucionalno vezane‘ oz. se podatki nanašajo na njihovo institucionalno namestitev (ki je celo v večini primerov le omejeno prostovoljna, namreč v tem smislu, da nimajo kam drugam iti), je pri tej skupini indikatorjev problematika prekrivanja oz. podvajanja med njimi precej manjša kot pri konceptualni kategoriji oseb brez strehe nad glavo. Številke v tabeli 4 bi torej bilo mogoče z večjo stopnjo zanesljivosti seštevati in tako priti do razmeroma verodostojnih ocen števila oseb brez stanovanja. Tako s precejšnjo mero zanesljivosti zaključujemo, da je število oseb iz kontekstualne kategorije ‚brez stanovanja‘ velikostnega reda od dva do tri tisoč.

Tabela 5 kaže podatke petih indikatorjev za tri operacionalne kategorije znotraj osnovne kategorije ‚negotova nastanitev‘. V okviru ETHOS-ove konceptualne kategorije negotova nastanitev obstajajo tri podkategorije, in sicer bivanje v negotovih razmerah (brez pravice najema), osebe, ki živijo v grožnji pred izselitvijo, ter osebe, ki živijo pod grožnjo nasilja. Kot kaže tabela 5, smo pri vsaki od operacionalnih kategorij 8–10 našli vsaj en indikator. Vendar pa ocena indikatorjev pove, da se ti med seboj ne izključujejo (ampak se, nasprotno, prekrivajo), hkrati pa tudi v večini primerov ne pokrijejo ciljne populacije v celoti ali pa celo ne označujejo oseb, ampak le število obravnav/sklepov. To pomeni, da posameznih števil med seboj ne moremo

seštevati, saj pomenijo zelo različne stvari in se tudi nanašajo na različna časovna obdobja. Zaključujemo, da se število brezdomnih tretje ETHOS-ove kategorije (osebe z negotovo nastanitvijo) lahko meri v tisočih. Znotraj te kategorije – negotovo stanovanje – naj posebej opozorimo na za slovensko situacijo specifično kategorijo oseb, ki so najemniki v denacionaliziranih stanovanjih in ki v tej tabeli niso zastopani s posebnim indikatorjem.

Tabela 5: *Ocene števila oseb, ki bivajo v negotovih nastanitvah, ki sodijo v ETHOS-ove operacionalne kategorije 8–10.*

ETHOS-ova operacionalna kategorija in uporabljeni indikatorji (ter leto, na katerega se podatek nanaša):	% ali f	Indikator zajame vse brez-domce?	Indikator zajema samo brez-domce?	Podvajanje oseb znotraj indikatorja?	Prekripanje/ podvajanje med indikatorji?
Operacionalna kategorija 8:					
<i>Osebe v negotovih bivališčih (brez pravice najema)</i>					
Najemniki brez najemne pogodbe (reprezentativni anketni vzorec 2005); % od vseh najemnikov	1,3 %	ne	pretežno da	ne	da
Črne gradnje – število Romov (2010)	5.949	ne	pretežno da	ne	da
Operacionalna kategorija 9:					
<i>Osebe, ki živijo v grožnji pred izselitvijo</i>					
Število primerov obravnave problematike deložacije na CSD (2009)	129	ne	ne	ne	da
Izdani sklepi sodišča za izvršbo (2009)	431	ne	pretežno da	pretežno ne	da
Operacionalna kategorija 10:					
<i>Osebe, ki živijo pod grožnjo nasilja</i>					
Število primerov obravnave na CSD zaradi fizičnega nasilja v družini (2009)	3.116	ne	ne	da	da

Tabela 6 kaže podatke devetih indikatorjev za tri operacionalne kategorije znotraj osnovne kategorije ‚neprimerno stanovanje‘.

Tabela 6: *Ocene števila oseb, ki bivajo v neprimernih stanovanjih, ki sodijo v ETHOS-ove operacionalne kategorije 11–13.*

ETHOS-ova operacionalna kategorija in uporabljeni indikatorji (ter leto, na katerega se podatek nanaša):	% ali f	Indikator zajame vse brez-domce?	Indikator zajema samo brez-domce?	Podvajanje oseb znotraj indikatorja?	Prekripanje/podvajanje med indikatorji?
Operacionalna kategorija 11:					
<i>Bivanje v nekonvencionalnih strukturah</i>					
Osebe, ki bivajo v prostorih, ki niso stanovanja (2002)	3.068	da	delno	ne	da
Število primerov obravnave na CSD zaradi neprimerne stanovanja (2009)	2.118	ne	ne	da	da
Število primerov obravnave na CSD zaradi brezdomstva (2009)	222	ne	ne	da	da
Neprimerno stanovanje Romov (2010)	2.524	da	ne	ne	pretežno ne
Operacionalna kategorija 12:					
<i>Ženske, ki živijo v ženskih zavetiščih/zatočiščih, varnih hišah za ženske</i>					
Neprimerna bivališča – brez stranišča (2002)	72.137	da	da	ne	da
Neprimerna bivališča – brez kopalnice (2002)	73.076	da	da	ne	da
Neprimerno stanovanje – brez stranišča (2008); % od anketiranih	0,8 %	ne	da	ne	da
Neprimerno stanovanje – brez kopalnice (2008); % od anketiranih	0,9 %	ne	da	ne	da

ETHOS-ova operacionalna kategorija in uporabljeni indikatorji (ter leto, na katerega se podatek nanaša):	% ali f	Indikator zajame vse brez- domce?	Indikator zajema samo brez- domce?	Podvajanje oseb znotraj indika- torja?	Prekri- vanje/ podvajanje med indi- katorji?
--	---------	--	--	--	--

Operacionalna kategorija 13:***Osebe, ki živijo v ekstremni prenaseljenosti***

Bivanje v prenaseljenem stanovanju (2005); % od anketiranih	0,1 %	da	deloma da	ne	da
---	-------	----	--------------	----	----

Opomba: Pri podanih deležih gre za anketne raziskave in je % delež anketirancev. Ker pa so bile uporabljene reprezentativne raziskave, bi bilo z nekaterimi metodološkimi omejitvami mogoče te deleže posplošiti na celotno populacijo.

Iz tabele 6 je razvidno, da je le pri enem od izbranih kriterijev – število oseb v neprimernem stanovanju (definiranih kot tisti, ki nimajo kopalnice ali stranišča v stanovanju) – v Sloveniji (po popisnih podatkih iz leta 2002) nad 70 tisoč.

Ob vseh zgoraj podanih ocenah je treba upoštevati še to, da pri nekaterih indikatorjih nismo uspeli pridobiti vseh relevantnih podatkov, zato gre pri ocenah prej za podcenjevanje kot pa precenjevanje obsega brezdomstva.

SKLEP: PRIPOROČILA ZA RAZVOJ SISTEMA MERJENJA OBSEGA BREZDOMSTVA

Dve osnovni težavi pri ocenjevanju obsega brezdomstva v Sloveniji sta, da nimamo enotnega sistema zbiranja podatkov oz. morebitnega s takim informacijskim sistemom obstoječega enotnega institucionalnega sistema. Tak sistem bi lahko bil organiziran npr. kot ‚enotne točke‘ prijavljanja in tudi obravnavanja brezdomstva. Druga (potencialna) rešitev bi lahko bil sistem enotnega evidentiranja brezdomnih s pomočjo enotnih identifikacijskih šifer. Obe predlagani rešitvi pa ne bi rešili problema najbolj težko dosegljivih podskupin brezdomcev, ki se sami ne obračajo na organizacije po pomoč. Konec študije je tako priporočal naslednje (Dekleva in drugi, 2010):

„Na osnovi opravljenih analiz menimo, da bi bilo za razvoj ustrežnejšega ocenjevanja obsega brezdomstva (predvsem v ožjem pomenu besede –

ETHOS-ovi konceptualni kategoriji ‚brez strehe nad glavo‘ in ‚brez stanovanja‘) potrebno:

- za ocenjevanje obsega predvsem najbolj težko dosegljive in najbolj ogrožene podskupine brezdomcev (osebe brez strehe nad glavo) izvesti (oz. periodično izvajati) nacionalno terensko štetje ‚(v eni noči)‘;
- za ocenjevanje števila brezdomcev, ki so vključeni v bolj strukturirane podporne programe, uvesti eno (ali obe) od dveh oblik ocenjevanja obsega:
 - A) sistem enotnega evidentiranja uporabnikov, ki bi omogočalo njihovo bolj ali manj enoznačno identificiranje in sledenje skozi sistem, vsaj pri tistem delu programov, kjer uporabniki ne smejo ostati anonimni. Menimo pa, da bi uvedba take metode enotnega evidentiranja bila časovno in organizacijsko zelo zahtevna in ni mogoče pričakovati, da bi se lahko razvila in uvedla prej kot v nekaj letih;
 - B) občasno na večjem vzorcu uporabnikov programov izvesti analizo njihovega prehajanja skozi programe skozi čas, ter na tej osnovi oblikovati ponderje, s katerimi bi lahko ocenjevali obseg brezdomstva brez potrebe po tekočem identificiranju uporabnikov programov;
- za ljudi, ki bivajo v hospitalnih, penalnih, vzgojnih in drugih institucijah, uvesti pravila bolj strukturiranega spremljanja njihovih namestitvev po odpuštitih. Skupaj s temi pravili bi morali razviti dodatne nastanitvene možnosti, vzporedno pa usposobiti izvajalce, ki bi skrbeli za prehod oseb iz institucij v te nastanitve;
- v načrtovanju in izvajanju popisa prebivalstva uporabiti metodologijo, ki bi upoštevala specifične brezdomstva, kakor ga razume ETHOS-ova definicija;
- uvesti sistem enotne ‚vstopne točke‘ za obravnavanje brezdomstva, torej organizacije, v katero naj bi se brezdomci prijavljali, ker bi v njej lahko na enem mestu dobili (v veliko večji meri kot sedaj) celovite informacije in storitve, povezane z reševanjem problema brezdomstva. Delovanje te točke bi predstavljalo optimalno točko zajetja podatkov o brezdomstvu, ker bi bili ljudje motivirani tja prihajati. V taki točki bi se moralo izvajati predvsem organizacijsko in koordinacijsko delo v zvezi z namestitvenimi podporami, obstajati bi morala dobra koordinacija med socialnim delom in storitvami javnega stanovanjskega sektorja, in potrebne bi bile kompetenca izvajalcev za multiproblemsko delo, kajti pri velikem delu brezdomcev naletimo na kompleksne življenjske težave;
- izvesti poglobljeno analizo obstoječih administrativnih baz podatkov in na tej podlagi predlagati primerno obliko modifikacije oziroma načina uporabe teh baz za redno spremljanje brezdomstva v Sloveniji;

- predvsem za namene boljšega načrtovanja preventivnih delovanj ter vsebinskega oblikovanja programov bi bilo potrebno izvesti študijo celotne slovenske populacije brezdomnih (kar doslej še ni bilo narejeno), s katero bi ugotavljali značilnosti populacije; razloge za brezdomstvo; prehode med posameznimi kategorijami (po ETHOS tipologiji) v enem letu brezdomskega življenja; uporabo različnih organizacij pomoči; strokovne diskurze organizacij; ovire za izhode iz brezdomstva ter potrebe brezdomcev.“

V študiji smo torej zbrali množico indikatorjev brezdomstva skladno s konceptualno in mednarodno primerljivo tipologijo ETHOS ter s temi indikatorji oblikovali oceno obsega brezdomstva v Sloveniji. Ta ocena ni dala samo ene številke, ampak množico števil, ki se nanašajo na različne vidike (ETHOS-ove kategorije) brezdomstva. Ta ocena po našem mnenju tudi ni tako kakovostna (zanesljiva), da bi bilo mogoče že na njeni osnovi graditi ali evalvirati politiko (oz. sploh stanje v Sloveniji). Prej kot to študija opozarja na odprta vprašanja v zvezi z brezdomstvom, ne samo na vprašanje evidentiranja in merjenja, ampak na še bolj temeljni vprašanji – kako želimo v Sloveniji razumeti brezdomstvo in kako hočemo njegov problem reševati. Odgovore na ta vprašanja bi moral prinesiti razvoj nacionalne politike na področju brezdomstva.

LITERATURA

- Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2007a). *Brezdomstvo v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2007b). Definiranje brezdomstva in merjenje njegovega obsega. *Socialna pedagogika*, 11 (1), str. 1–36.
- European typology of homelessness and housing exclusion*. (b. d.). Pridobljeno 9. 10. 2011 s svetovnega spleta: http://www.feantsa.org/files/indicators_wg/ETHOS2006/EN_EthosLeaflet.pdf.
- Eurostat 2010. EU SILC*. (2010). Pridobljeno 1. 10. 2010 s svetovnega spleta: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/introduction.
- FEANTSA. (2010). *Ending Homelessness: A Handbook for Policy Makers*. Bruselj: FEANTSA. Pridobljeno 9. 10. 2011 s svetovnega spleta: http://www.feantsa.org/files/freshstart/Campaign_2010/background_docs/FEANTSA_handbook_EN_FINAL.pdf.
- Razpotnik, Š. in Dekleva, B. (2009). *Brezdomstvo, zdravje in dostopnost zdravstvenih storitev*. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.

Stanovanjska anketa 2005. Razvojno raziskovalni projekt. (2005). Ljubljana: UL FDV, Inštitut za družbene vede (IDV), Center za proučevanje družbene blaginje (CDB).

Župančič J. (ur) (2010). *Prostorski problemi Romskih naselij v Sloveniji. Elaborat. Strokovna skupina za reševanje prostorske problematike romskih naselij*. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor.

IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK, PREJET SEPTEMBRA 2011.

ANALIZA ŽIVLJENJSKEGA SVETA: PREDSTAVITEV METODE ŽEBLJIČKOV

317

LIFEWORLD ANALYSIS:
INTRODUCTION TO THE PINS METHOD

Kristina Šmitran, *univ. dipl. soc. ped.*
kristina.smitran@gmail.com

Lenka Trpin, *abs. soc. ped.*
lenka.trpin@gmail.com

POVZETEK

V članku sva se osredotočili na nekatere metode, ki jih lahko uporabimo za raziskovanje življenjskega sveta ljudi, ki nas zanimajo. Pod drobnogled sva vzeli metodo, ki se v nemškem izvorniku imenuje Nadelmethode, kar sva v slovenščino prevedli kot ‚metoda žebličkov‘. V članku sva opisali projekta, kjer so bile te metode uporabljene in kjer sva lahko izkusili povezavo med teorijo in prakso. Metodo nama je prvič predstavil Dr. Richard Krisch iz Dunaja, ki je imel predavanje na fakulteti v Hildesheimu, ki sva jo obiskovali v sklopu izmenjave Erasmus v šolskem letu 2008/2009. Iz predavanja je pod mentorstvom profesorja Wolfganga Schröerja sledila praktična vaja z uporabo Nadelmethode, ki smo jo v skupini izvedli z mladostniki v mladinskemu centru v Saarstedtu. Metodo sva po prihodu v Slovenijo skupaj s Špelo Razpotnik uporabili tudi v skupini študentk 1. letnika socialne pedagogike.

KLJUČNE BESEDE: *življenjski svet, metoda žebličkov, mladinsko delo, socialna pedagogika.*

ABSTRACT

In the article, we focus on some of the methods which can be used to explore the lifeworld of persons of interest to us, examining in greater detail the method called "Nadelmethode" in German, which we have translated into Slovene as 'metoda žebličkov' ('the Pins Method' in English). The article describes two projects which implemented these methods and allowed us to experience the interaction between theory and practice. We were first introduced to the abovementioned method by Dr. Richard Krisch from Vienna at a lecture held at the University of Hildesheim, which we attended as part of the Erasmus exchange program in the academic year 2008/2009. The lecture was followed by a practical exercise in using the "Nadelmethode", which was carried out with a group of youngsters at a youth center in Saarstedt under the supervision of Professor Wolfgang Schröer. After returning to Slovenia, we collaborated with Dr. Špela Razpotnik and employed this method again in a group of first-year students of social pedagogy.

KEY WORDS: *lifeworld, the Pins Method, youth work, social pedagogy.*

UVOD

Prava informacija je ključna za razumevanje ljudi, da lahko prepoznamo njihove potrebe in jim ponudimo najboljše možnosti za rešitev težavne situacije. Iz koncepta življenjskega sveta (nem. *Lebenswelt*) lahko pridobimo pomembne informacije o različnih skupinah ljudi in svetu, kot ga skupine ali posamezniki vidijo in razumejo. Koncept življenjskega sveta nam omogoča uporabo različnih metod, ki jih lahko med seboj kombiniramo, in nam lahko med drugim dajo odgovore na vprašanja, ki nas v določeni skupnosti begajo. Ne smemo pozabiti, da so te metode le prvi korak. Učenje iz danih rezultatov, proučevanje, iskanje prave rešitve in izvajanje v praksi so preostali koraki, ki vodijo do pozitivnih rezultatov v družbi.

KONCEPT ŽIVLJENJSKEGA SVETA

Prvič se je formulacija 'življenjski svet' (nem. *Lebenswelt*) pojavila v delu **318** Edmunda Husserla (1931, v Moran, 2000) z naslovom *Ideje I*. Koncept je v

delu označeval naše običajno naravno zaznavanje sveta kot povezavo vseh možnih izkušenj. Pozneje je dal Husserl izrazu bolj tehnični pomen. Življenjski svet je postala oznaka, ki je opisovala svet kot fenomen in kot korelacijo našim namenskimi izkušnjami. V vsakdanjih aktivnostih ljudje zavestno ne analiziramo tega, kar doživljamo, zato je posledično naravno vedenje osebe praktično nerefektivno. Vsi pomeni imajo svoje izvore v življenjskem svetu, ki je tudi predpogoj za celotno kultivacijo znanja. Skozi refleksijo lahko proučimo in konceptualiziramo življenjski svet. Ravno tako refleksija ozavesti fenomene sveta in jih tako napravi dostopne analizi, namesto da jih jemljemo kot samoumevne (Husserl, 1983, v Moran, 2000).

Svet vsakega posameznika Husserl (prav tam) opiše kot svet med svetom narave (in okolja) in svetom kulture (ali duha), kar razloži kot predteoretično izkušnjo, ki nam omogoča interakcijo z naravo in razvoj naših lastnih kulturnih oblik (prav tam). O tej dualnosti Gadamer (1989) pravi, da sta oseba in svet sestavljena drug iz drugega in tvorita enotnost, ki je ne moremo ločiti. Po tej razlagi živeti pomeni biti v zgodovinskem, kulturnem in socialnem kontekstu. To skupaj z osebo tvori enotnost. Glede na Husserlovo (1983, v Moran, 2000) raziskovanje je jasno, da ne obstaja en sam življenjski svet, temveč da moramo upoštevati obstoj tudi drugih svetov. Začetek je z domačim svetom (nem. *Heimwelt*), ki se seka z drugimi svetovi, ki so bližje ali bolj oddaljeni od tega začetnega sveta. Poudarja svetove, ki nastanejo iz različnih kultur in pomembno vplivajo na življenjski svet posameznika.

Izraz življenjski svet je bil pomemben tudi za Alfreda Schutza, ki je gradil na ideji Edmunda Husserla in sprejel nekatere njegove poglede na temo. Schutz (Schutz in Luckmann, 1980) trdi, da mora znanost, ki želi interpretirati in razložiti človeško aktivnost, začeti opisovati osnovne strukture realnosti, vsakodnevnega življenjskega sveta nekoga. Strukture življenjskega sveta Schutz razume kot ,tkanino' pomena, ki se ga v naravnem obnašanju jemlje kot samoumevnega, kot nekaj, kar je ,samorazumljivo' resnično. To realnost je sam izkusil kot socialno in za to socialno dimenzijo je Schutz priskrbel temelje za celovito socialno teorijo (prav tam). Podobno kot Husserl Schutz piše, da je vsakodnevni življenjski svet področje realnosti, v katerega se lahko človek vplete in ga lahko spremeni, medtem ko v njem deluje s sredstvi svojega aktivnega organizma. Vsakodnevni življenjski svet bi lahko razumeli kot oznako za realnost, ki jo buden in običajen odrasli jemlje kot samoumevno v okviru zdrave pameti (prav tam).

Če se navežemo na zmožnost posameznika, da spreminja lastni življenjski svet, ki jo omenja Schutz, ne moremo mimo koncepta socialnega kapitala, kot

ga opisuje Bourdieu in ki je pomemben mehanizem v življenju posameznika v povezavi z njegovim življenjskim prostorom. Socialni ali družbeni kapital tvori „celoto dejanskih ali potencialnih virov, odvisnih od tega, ali ima individuum trajno mrežo bolj ali manj institucionaliziranih odnosov medsebojnega poznavanja in medsebojnega priznavanja“ (Bourdieu, 2003, str. 99). Viri so povezani s pripadnostjo skupini kot celoti posameznikov, ki jih združujejo stalne in koristne vezi, ki se vzpostavljajo in ohranjajo z bližino (prav tam). Izvor socialnega kapitala so socialne mreže (Dragoš in Leskošek, 2003), ki pa niso naravno dejstvo, ki bi obstajalo za vedno, ko je vzpostavljeno, temveč jih je treba ohranjati. Socialni kapital torej „označuje interakcijske lastnosti mrež, ki posameznikom olajšujejo ali pa otežujejo dosegljivost in (iz)rabo različnih kapitalskih virov“ (Dragoš in Leskošek, 2003, str. 43–44). Če povzameva, socialna organizacija določa socialni kapital, ta pa „pospešuje doseganje ciljev, ki jih ne bi mogli doseči v njegovi odsotnosti ali pa bi jih lahko dosegli samo za višjo ceno“ (Coleman, 2004, str. 386). Socialni kapital je pomemben zato, ker je razlog za družbeno neenakost med člani mrež, ki so ga deležni (Dragoš in Leskošek, 2003, str. 65). Posameznikom omogoča spreminjanje položaja v družbenem prostoru oz. njihovega življenjskega sveta.

Vse prej omenjeno pomeni, da družbeni svet ni čisti kaos, ki bi ga lahko poljubno skonstruirali, vendar prav tako tudi ni popolnoma strukturiran in zmožen vsakemu vsiliti načela svoje lastne konstrukcije. Posamezniki nedvomno konstruirajo svoj pogled na svet, a ta konstrukcija ne poteka v družbeni praznini, temveč je podrejena strukturalnim prisilam (Bourdieu, 2003). Če upoštevamo, da je moč družbenih struktur vidna v potrjevanju in izvrševanju skozi oblike simbolnega in neopaznega nasilja (Bourdieu, 2003), je zanimivo, da v kontekstu institucij Giddens (1984) kot najbolj pomemben vidik strukture izpostavi pravila in ponavljajoča se sredstva, ki so tam prisotna. Del posameznikovega življenjskega sveta in okolja namreč sestavljajo tudi institucije in Giddens (prav tam) trdi, da so institucije že po definiciji ene trajnejših značilnosti socialnega življenja.

Ko govorimo o življenjskem svetu posameznika, pa nimamo v mislih le socialnih ter institucionalnih mrež, temveč tudi konkretne fizične prostore ali kraje, kjer se posameznik giba in zadržuje. Zanimivo povezavo med socialnim in fizičnim svetom, ki se nama zdi z vidika razumevanja koncepta življenjskega sveta še posebno pomembna, naredi Bourdieu (2003). Po njem vsak posameznik zaseda določen položaj v družbenem prostoru, ki je hierarhiziran, zato se položaji med sabo izključujejo in druga drugo določajo.

320 Ta položaj oz. moč nad prostorom je odvisen od različnih kapitalov, ki jih

ima posameznik, in se kaže v kraju fizičnega prostora, v katerega je umeščen. Distribucija posameznikov ter distribucija dobrin in storitev v fizičnem prostoru sta soodvisni. Njuni razporeditvi določata vrednost različnih regij fizičnega prostora, ki se med seboj ujemajo – na primer območja bogatašev in območja getov. Vsem na določenem prostoru je skupno, da na primer zasedajo najvišje položaje v svojem poklicu ali pa obratno – najnižje. Tako kot je hierarhiziran družbeni prostor, se ta hierarhija izraža tudi v fizičnem prostoru. Območja koncentracije dobrin in kapitalov se postavljajo nasproti območjem, kjer se zadržujejo prikrajšani. Tako v družbenem kot v fizičnem prostoru drug brez drugega ne morejo obstajati: „o prestolnici (*la capitale*) lahko ustrezno razmišljamo le v razmerju do province, ki je zgolj in samo (seveda relativno) odsotnost *la capitale* in pomanjkanje kapitala“ (Bourdieu 2003, str. 69).

Življenjski svet Habermas vidi kot osnovo za socialno integracijo in kohezijo v lastni uporabi „kulturne zaloge znanja, ki je vedno in že poznana“ in posredno skupinsko prepoznana (Habermas, 1989, v Lüdert, 2010, str. 1). Medtem ko po eni strani Habermas vidi priložnosti za integracijo in izenačitev v svetu, ki obdaja posameznika, se Bourdieu osredotoča na proizvajanje neenakosti. Struktura porazdelitve kapitala je struktura družbenega sveta; predstavlja omejitve možnosti uspeha in praks, ki urejajo funkcioniranje sveta trajno (Bourdieu, 2004). S tem ko so družbene strukture preobražene v prostorske, se zgodi učinek naturalizacije, navidezne samoumevnosti družbenih in prostorskih delitev (Bourdieu, 2003). Bourdieu prav tako trdi, da „pomanjkanje kapitala ljudi priklepa na en kraj, to pa vpliva med drugim na njihovo manjšo uspešnost.“ Gre za začaran krog, ki eno skupino krepi, drugo pa zatira (prav tam, str. 72).

RAZISKOVANJE ŽIVLJENJSKEGA SVETA

Pri raziskovanju življenjskega sveta se je treba zavedati, da se posamezniku njegov življenjski svet zdi samoumeven (Schutz in Luckmann, 1980). Ta fenomen pojasni Bourdieu (2003), ki pravi, da se družbene strukture pri posamezniku postopoma spremenijo v mentalne, družbeni svet in njegova ureditev pa se nam zaradi ponotranjenja zdita samoumevna. Družbeno realnost tako zaznavamo kot naravni svet. Za spreminjanje posameznikovega delovanja ter družbenega položaja je torej potrebna refleksija njegovega življenjskega sveta.

Raznovrstne raziskovalne študije, ki podrobneje raziskujejo prizorišča življenjskega sveta, so metodološko zelo različno oblikovane in segajo od standardiziranega intervjuja in analitskih postopkov in različnih tehnik nestandardiziranega intervjuja vse do opazovanja z udeležbo (Pfadenhauer, 2005). Zanimivo se nama zdi dejstvo, ki ga omenja Pfadenhauer, in sicer, da so nestandardizirani postopki postali prevladujoči v nemško govorečih raziskavah o mladini. To se je po njenem mnenju zgodilo nedavno in je najverjetneje povezano z večjim priznavanjem raziskovalnega dela Centra za sodobne kulturne študije (CCCS) iz Birminghama s strani strokovne javnosti.

Če raziskovalna metodologija skuša „rekonstruirati viden svet, kot naj bi bil, skozi oči idealnega tipa (neke) realnosti“ (Honer, 2004, str. 114), mora biti ta raziskava oblikovana kot „analitična etnografija življenjskega sveta“. Anne Honer je, naslanjajoč se na *Strukture življenjskega sveta* po Alfredu Schutzu, skovala frazo „etnografija življenjskega sveta“, s katero je želela poudariti pomembnost rekonstrukcije subjektivne perspektive (Honer, 1993). Sociološka analiza življenjskega sveta se posebno zanima za perspektivo, s katero ljudje, ki so predmet raziskave, zaznavajo delčke socialnega sveta, ki so za njih pomembni. Benita Luckmann (1970) je zapisala, da so taki pomembni delčki, na katere se gleda z določene perspektive, „majhni socialni življenjski svetovi“. Majhen socialni svet prikazuje korelacijo subjektivne izkušnje realnosti v delni ali trenutno razdeljeni kulturi (Hitzler in Eberle, 2004). Kar tu lahko doživimo, ni izkušnja deljenja (življenjskega) sveta s preostalimi, temveč izkušnja, da deli, ki so nekomu pomembni, niso zgolj določeni s strani posameznika, temveč so združeni skupaj z drugimi. Z drugimi besedami – povezava subjektivne izkušnje v majhnih socialnih življenjskih svetovih je „mi izkušnja, ki ni deljena izkušnja, temveč je izkušnja skupnosti, ki je pojmovana pod izrazom mi izkušnja“ (Pfadenhauer, 2005).

METODE ŽIVLJENJSKEGA SVETA

Za raziskovanje prizorov življenjskega sveta in za rekonstrukcijo majhnih socialnih življenjskih svetov na splošno ter še posebno svetov kulturne izkušnje se poslužujemo številnih postopkov iz zaloge metod empiričnih socialnih znanosti. Pfadenhauer (2005) je opazovanje z udeležbo opredelila kot enega osnovnih pristopov. Omenjeni pristop pomeni, da vstopimo v socialno polje, ki ga proučujemo, kolikor intenzivno lahko. Ob tem naj bi

poskušali postati čim bolj podobni – vse do njihovih jezikovnih in običajnih navad – ljudem, ki jih proučujemo. Poskus, da bi opazovali in sodelovali tako, ni vedno uspešen, prav tako obstaja možnost, da ne doseže predhodnih pričakovanj. Če poskus uspe, izkoristimo vrsto in kakovost podatkov, ki bi jih težko pridobili z drugimi raziskovalnimi metodami. Podatki so predvsem informacija o tem, kako in kaj posameznik doživlja v svojem življenjskem svetu (prav tam). Podobno zapišeta Hitzler in Eberle (2004), saj po njunih besedah analiza življenjskega sveta rekonstruira notranji pogled posameznika v različnih lokalnih okoljih, področjih pomena in specifičnih svetovih. Namen analize je po njunem doseči boljše vsesplošno razumevanje udeležencev in njihovega življenjskega sveta/svetov.

SOCIALNO MAPIRANJE

Socialno mapiranje je raziskovalna metoda, ki vključuje spraševanje ljudi, da razkrijejo, kje vidijo meje svojega prostora. To metodo običajno uporabimo z namenom, da razvijemo in izboljšamo svoje razumevanje skupnosti in kraja. Včasih to vključuje sprehod z osebami in pogovarjanje z njimi, medtem ko se gibljejo skozi opredeljene prostore in vidimo, kako se njihovi dogovori in oblikovanje skupnosti definira skozi njihove interakcije in gibanja (Community Sustainability, 2004).

MISELNI ZEMLJEVIDI

Strukture prostorov pomenijo različno različnim ljudem. To je odvisno od starosti, spola, poklica, življenjske situacije, zaposlenosti, izvora in podobnih socialnih struktur ter hkrati od individualnih biografskih izkušenj, omrežja in družinskih okoliščin (Früchtel, Cyprian in Budde, 2007).

Metodo miselnih zemljevidov se uporablja za pridobivanje pomenov domače okolice (Früchtel, Cyprian in Budde, 2007). Otroke, mladostnike, odrasle in starejše ljudi lahko spodbujamo k risanju svojih življenjskih svetov. Pri tem naj bi označili pomembne kraje ter izpostavili posamezne pomene in zaznavanje domačega okoliša na sliki. Na primer: kraje, kjer se zbirajo, kraje, ki se jih izogibajo, ali kraje, ki jih ne marajo obiskovati, ipd. Tako dobimo vpogled tako v socialne prostore kot v socialne mreže sodelujočih (Deinet in Krisch, 2009a).

Ena variacija miselnih zemljevidov je risanje centralnega prostora, kot je dom, mladinski center ipd., v sredini slike. Potem udeleženec nariše različne za njega pomembne kraje, ki izhajajo iz centralnega prostora. Tako slika ni geografsko točna, ima pa simbolični pomen – na primer razdalje, velikosti različnih hiš in prostorov. Naslednji korak je dodatek k sliki, s tem da sprašujemo vprašanja glede detajlov, kot je barva (Deinet in Krisch, 2009a). Težava, na katero lahko naletimo, je, da je pogosto težko prepričati mlade, da rišejo, čeprav sam videz slike ni glavni namen miselnih zemljevidov. V takem primeru lahko uporabimo sodobno tehnologijo in nove medije (prav tam).

Posebna vrednost te metode je predstavitev življenjskih svetov ljudi iz njihovega lastnega subjektivnega pogleda. Metodo se lahko uporabi v skupinah, na primer skupinah deklet, pri mladinskem delu, pri vzgojni pomoči in v šolskih razredih (prav tam).

METODA ŽEBLJIČKOV

Metoda žebličkov je metoda za vizualizacijo določenih lokacij in prostorov (kot so stanovanjska naselja, kraji, kjer se ljudje srečujejo, preživljajo svoj prosti čas) ter se jo lahko, kot piše Deinet (2009), pri mladinskem delu uporabi kadarkoli. To aktivno metodo, ki hitro pokaže rezultate, je prvi predstavil Norbert Ortmann ter je bila oblikovana za otroke, najstnike in druge ciljne skupine. Namen metode je označiti določene kraje na zemljevidih sosesk udeležencev metode in delov mesta, kjer ti preživljajo svoje vsakodnevno življenje, kjer potekajo njihove aktivnosti in kjer označijo tudi kraje, ki jih ne obiskujejo oz. ne poznajo. Metoda uporablja žebličke različnih barv, ki poudarijo njihovo vsakdanje življenje, kamor običajno gredo ali ne gredo (prav tam).

Žebličke v različnih barvah se uporablja glede na določene kriterije, na primer starost in spol. Končni rezultati lahko na primer pokažejo, katere prostore imajo raje dekleta in katerih krajev se mlajši mladostniki izogibajo. Ker so žeblički raznobarvni, se rezultati hitro 'preberejo' in lahko pokažejo različne dejavnike hkrati na isti površini (Deinet in Krisch, 2009b).

Najpogostejši in najbolj priporočljiv razlog za uporabo metode žebličkov je takrat, ko želimo vedeti, katera so neformalna mesta srečevanja mladih v soseski/socialnem območju in katere so njihove prostočasne aktivnosti. Eden od ključnih dejavnikov za uspešnost metode je postavljanje jasnih, razumljivih vprašanj in definiranje kriterijev, ki so običajno ponazorjeni z

različno barvo žeblička in lahko izražajo, katere neformalne lokacije so dekleta in fantje različnih starosti označili kot pomembne ali celo kot nepomembne. Pri tem je pomembno, da za vsako dodatno vprašanje uvedemo novo barvo žeblička. Z vprašanjem o specifični lokaciji in neformalnih krajih srečevanja lahko pridobimo rezultate in informacije o naši ciljni skupini. Izvemo lahko, ali se sodelujoči v metodi bojijo določenih področij in krajev ter ali se zaradi kakršnihkoli razlogov izogibajo določenim lokacijam (prav tam).

Metodo se lahko uporablja v institucijah, npr. v mladinskih organizacijah in šolah, pa tudi na javnih prostorih ali celo kot „mobilno metodo žebličkov“ (prav tam, str. 85). Deinet in Krisch (prav tam) razložita, da je mobilna metoda primerna za ljudi, ki prečkajo določen kraj v mestu/socialnem področju in lahko sodelujejo s svojim pogledom na svoj življenjski prostor na „mobilni“ steni, zemljevidu, ki je lahko na primer postavljen na stiroporni plošči. Prostor in lokacija takih dejanj, naj bi bila pazljivo izbrana, zato da lahko dobimo uporabne informacije in da omogočimo dobre pogoje za komunikacijo in pogovor s posamezniki, ki sodelujejo v tej metodi. To je zelo pomembno, saj so za metodo žebličkov ključni pogovor, postavljanje jasnih vprašanj, razjasnjevanje negotovosti in sodelovanje z udeleženci (prav tam).

Čeprav metoda žebličkov ponuja dober pregled nad socialnim prostorom, ji primanjkuje vpogleda v odnose med posameznikom in označenimi prostori. Metoda je lahko pomembno izhodišče za uporabo nadaljnjih metod. Pozitivne lastnosti metode žebličkov so udeležnost velikega števila ljudi v relativno kratkem času – kar spominja na kratek intervju –, veliko možnosti za kombinacijo z drugimi metodami, saj se je metoda izkazala za uspešno v številnih projektih, še posebno pa je bila uspešna kot začetna metoda. Nenazadnje je metoda žebličkov izvrstna metoda za skupine mladih, ki so socialno izključeni. Metoda omogoča aktivno participacijo otrok, mladostnikov in odraslih in z majhnim vložnim trudom vodi do hitrih rezultatov. Po mnenju Deineta in Krischa (prav tam) je metoda žebličkov idealna metoda socialne analize.

IZKUŠNJE UPORABE METODE ŽEBLJIČKOV V SOCIALNOPEDAGOŠKI PRAKSI

V prvem delu članka sva avtorici opisali koncept življenjskega prostora in njegove analize. V drugem delu bi radi prešli na praktični vidik – kako se lahko ta koncept uporabi pri socialnopedagoškem delu z različnimi ciljnimi skupinami. Odločili sva se opisati najine praktične izkušnje uporabe

koncepta pri delu z mladimi. Radi bi poudarili, da si tako pri uporabi metod kot pri izbiri ciljne populacije ni treba postavljati omejitev oziroma da si lahko privoščimo nekaj ustvarjalnosti in izvirnosti. Seveda obstaja že kup dodelanih in preizkušenih metod analize življenjskega prostora, ki so običajno usmerjene na delo z uporabniki, vendar to nikakor ne pomeni, da jih ne moremo spremeniti ali prilagoditi svojim potrebam ali pa se iz njih naučiti tudi nekaj o sebi – analizirati življenjski prostor nas samih – socialnih pedagogov.

Prva praktična izkušnja uporabe metode je prav primer zadnjega, se pravi analize lastnih življenjskih prostorov. Analizo smo izvedle Špela Razpotnik in avtorici članka s študentkami in študenti prvega letnika socialne pedagogike v študijskem letu 2009/10 pri vajah predmeta teoretična pojmovanja težav v socialni integraciji. Uporabile smo metodo socialnega mapiranja oz. natančneje metodo žebličkov. Zanje smo se odločile, ker omogoča takojšnjo refleksijo, pregledne in vidne rezultate ter ponazarja srečevanja oz. nesrečevanja življenjskih svetov posameznikov, torej omogoča primerjavo. Namen vaje je bil seznaniti se s konceptom (analize) življenjskega prostora, raziskati lastne življenjske prostore in si z dobljenimi ugotovitvami pomagati pri usmeritvi praktičnega dela v okviru vaj. Ne nazadnje pa tudi na lastni koži preizkusiti eno izmed metod, ki jih pozneje lahko uporabimo pri delu s ciljnim skupinami. Pri izvedbi vaje smo se omejile na področje Ljubljane. S študentkami in študenti smo želele raziskati, kje v Ljubljani se pogosto zadržujejo, kje preživljajo prosti čas, katerih krajev se izogibajo, kje menijo, da živijo marginalne skupine posameznikov, ter katere kraje bi radi bolje spoznali. Za izvedbo vaje smo uporabile zemljevid mesta Ljubljane velikosti približno 40 × 40 cm, ki smo ga pritrldile na ravno podlago iz stiroporja, ter barvne risalne žebličke, za vsako izmed vprašanj oz. kategorij drugo barvo:

- kraj, kjer se pogosto zadržujem: žebliček rumene barve;
- kraj, kjer preživljam prosti čas: žebliček modre barve;
- kraj, ki se ga izogibam: žebliček zelene barve;
- kraj, ki bi ga rad/-a bolje spoznala: žebliček bele barve;
- kraj, kjer se po mojem mnenju zadržujejo pripadniki marginalnih skupin: žebliček rdeče barve.

Pred izvedbo metode smo priskrbele zemljevid mesta in ravno podlago iz stiroporja, ki smo jo prilagodile velikosti zemljevida. Zemljevid smo na podlago pritrldile z manjšimi žeblički, za izvedbo metode pa smo uporabile večje risalne žebličke z okroglimi glavami različnih barv. Pozorne smo bile, da je bilo število žebličkov vsake izmed barv enako številu študentov. Pri tem smo

imele nekaj težav, saj je bilo število žebličkov različnih barv neenakomerno. Težavo smo rešile z barvanjem in uporabo žebličkov druge vrste.

Na začetku izvedbe vaje smo študentkam in študentom obrazložile koncept analize življenjskega prostora ter potek in namen izvedbe metode. Vsak izmed njih je dobil po en risalni žebliček vsake barve. Povabile smo jih, da si ogledajo zemljevid in odgovorijo na zastavljena vprašanja, tako da žebliček ustrezne barve zabodejo na zanje ustrezen kraj. Na primer, če je kraj v Ljubljani, kjer se pogosto zadržujem, okolica Pedagoške fakultete, na ta kraj na zemljevidu zabodem rumen žebliček. Tako smo zemljevid Ljubljane in kraje na njem opremili s subjektivnimi pomeni. Na podlagi dobljene slike smo ugotavljali, kje se pojavljajo skupine žebličkov enakih barv oziroma kje nekateri žeblički samevajo, ter iskali razloge za to. Ugotovili smo, da so se žeblički rumene in modre barve – kraj, kjer se pogosto zadržujem, ter kraj, kjer preživljam prosti čas – grupirali predvsem v centru mesta okrog Pedagoške fakultete ter okrog krajev, kjer so študentje stanovali. Kot kraji, ki bi si jih želeli bolje spoznati, so se pojavljali npr. Rožna dolina in Fužine. Rdeči žeblički so se pojavljali npr. v Fužinah, v centru mesta, na Rakovi Jelši in okrog železniške postaje. Naj omeniva, da so bili trije izmed teh krajev pozneje tudi cilji za terensko delo nekaterih skupin. Pri zadnji izmed kategorij, to so kraji, ki se jih izogibam, so se pojavljale npr. Žale, Fužine in Tivoli.

Prvi del vaje je torej obsegal mapiranje. Z namenom označenim krajem dodati več subjektivnosti in pomena ter premostiti slabost metode, ki jo navaja Deinet in Krisch (2009b), tj. pomanjkanje vpogleda v odnose med posameznikom in označenim prostorom, smo v drugem delu v manjših skupinah izvedli refleksijo vaje in dobljene slike. Pogovor smo razvijali okrog vprašanj: Kako mi je bila vaja všeč? Kako sem se počutil/-a? Je bilo težko izbrati kraje? Kakšna je slika naših življenjskih prostorov? Me je kaj presenetilo? Katere kraje dobro poznamo? Katerih se izogibamo? Kakšni so razlogi za to? Kaj lahko iz tega potegnemo za socialnopedagoško delo? Se katere izmed kategorij med sabo povezujejo? Smo se na podlagi vaje naučili česa novega o svojem življenjskem prostoru? Študentom je bila vaja na splošno všeč in povedali so, da so z njo dobili drugačen pogled na območje mesta in svoj življenjski prostor. Zanimive so bile ugotovitve, kako se zadržujemo na vedno istih prostorih in kako različne kraje opremljamo s podobnimi vrednotenji (žeblički enakih barv so se namreč kar precej grupirali). Nadalje so povedali, da so imeli največje težave z izbiro kraja pri vprašanju Katerih krajev se izogibam?. Večina študentov je rekla, da ni posebnega kraja, ki bi se ga izogibali. Naj omeniva, da je v eni izmed skupin precejšnje število študentov

žebliček zabodlo na področje Žal, saj so rekli, da se na splošno izogibajo pokopališč. Na podlagi te kategorije smo oblikovali eno izmed podskupin za refleksijo vaje, pri kateri se je izkazalo, da tema smrti pri študentih vzbuja precejšnje nelagodje. Ker pa namen vaje ni bil raziskati naš odnos do smrti, temveč opremiti kraje na zemljevidu s subjektivnimi pomeni, to navajamo le kot zanimivost in morda kot primer ali idejo možnosti uporabe metode v različne namene. Na tem mestu se avtorice sprašujemo, ali bi lahko kategorijo krajev, ki so za nas nekakšen tabu, oblikovale drugače, tako da bi študentje nanjo lažje odgovorili. Izogibanje je precej močna beseda – morda bi namesto nje lahko uporabile besedo nelagodja ali kraji, kamor nerad/-a zahajam, kjer se ne počutim udobno ali varno.

Pri refleksiji krajev, kjer se po mnenju študentov zadržujejo marginalne skupine – kot taki kraji so se največ pojavljali Fužine, Rakova Jelša in center mesta –, smo se dotaknili nekaterih stereotipov, mitov in govoric pa tudi lastnih izkušenj in strahov. V nekaterih primerih so se namreč omenjeni kraji pojavljali tudi kot kraji, ki jih študentje ne poznajo oziroma se jih izogibajo. Kot pozitivno posledico načetja teme in uvida prepletanja različnih kategorij ter pogovora o nemalokrat kontrastnih mitih na eni ter osebnih izkušnjah na drugi strani avtorice ocenjujemo poznejšo odločitev dveh podskupin za izvedbo terenskega dela vaj na področju Fužin. Tako so študentke bolje spoznale predel Ljubljane, ki je bil zanje pred tem morda nekakšen tabu, ter razbile nekatere stereotipe in mite.

Kot je razvidno iz navedenih primerov, so v nadaljnjih srečanjih v okviru vaj študentke in študentje postopoma oblikovali delovne skupine ter načrtovali praktične obiske različnih krajev v Ljubljani ter navezavo stika z različnimi ciljnim skupinami, ki živijo na teh krajih. Izsledki oziroma ugotovitve iz opisane vaje metode žebličkov so študentom in študentkam služile kot smernice in pomoč pri izbiri krajev in ciljnih skupin. Pri tem smo se oprli predvsem na kategorije, katerih krajev še ne poznajo dobro, ki si jih želijo bolje spoznati in kjer se po njihovem mnenju zadržujejo marginalne skupine posameznikov. Spodbudile smo jih tudi k povezavi uporabljene metode s praktičnimi izkušnjami ter uporabo novih spoznanj pri delu s ciljno populacijo.

Druga izkušnja praktične uporabe metod analize življenjskega sveta, ki bi jo radi opisali, je potekala v okviru manjšega praktičnega projekta na Univerzi v Hildesheimu v Nemčiji, kjer sva avtorici članka opravljali študijsko izmenjavo in kjer sva se tudi seznanili z zgoraj navedenimi metodami. Pri predmetu smo dobili navodilo za izvedbo praktičnega projekta v manjših skupinah.

328 Namen vaje je bil navezati stik s skupino mladih, ki niso iz Hildesheima, ter

raziskati njihove življenjske svetove. V skupini smo se odločile izvesti projekt v manjšem kraju Sarstedt v bližini Hildesheima, in sicer v tamkajšnjem mladinskem centru. Za izvedbo projekta smo želele uporabiti metodo, ki bi nam omogočila čim boljši vpogled v življenjski svet mladostnikov v relativno kratkem času, ki smo ga imele na razpolago, obenem pa bi bila preprosta, pregledna ter bi jih pritegnila. V ta namen smo sprva želele uporabiti metodo mapiranja, vendar nismo mogle najti primernege zemljevida kraja. Tako smo se pozneje odločile za metodo miselnih zemljevidov, ki prav tako omogoča precej dober vpogled v subjektivni življenjski svet posameznika, je preprosta in hitra. Omenjeno metodo smo se odločile dopolniti z možgansko nevihto in pogovorom o tem, kaj mladi pogrešajo v svojem kraju.

Ena izmed študentk se je z mladinskim centrom Kleck's dogovorila za obisk. Pred odhodom smo pripravile potreben material: manjše liste za miselne zemljevide, večje liste za možgansko nevihto, pisala različnih barv in nalepke. Ob prihodu smo si najprej ogledale mladinski center. Zaposleni so nam za izvedbo delavnice ponudili osrednji prostor. Pripravile smo pripomočke ter navezale stik z mladimi, ki so se zadrževali v prostoru. Sprva smo k sodelovanju povabile dekle in jo prosile, da nam nariše subjektivni zemljevid svojega življenjskega sveta. Povabile smo jo, naj si izbere ali zamisli različne kraje, kjer se zadržuje pogosto in veliko časa ali pa so zanje pomembni, jih umesti v sliko ter poveže med sabo. Kot poudarjata tudi Deinet in Krisch (2009a), pri tem ni bila pomembna pravilna geografska razporejenost narisanih krajev, temveč, da so odgovarjali pomenom, ki jih imajo za dekle. Slika, ki je nastala, izraža bolj neke vrste časovni kot pa geografski zemljevid. Na sliki se namreč večkrat pojavlja dom, od koder gre puščica prek vlaka do šole ter spet z vlakom domov. Od tam sledijo različne možnosti preživljanja prostega časa, na primer mladinski center, prijatelji, orkester, kolo, verouk oz. dejavnosti znotraj doma. Tako ima slika obliko nekakšnega kroga, saj od doma puščica ponovno vodi v šolo itd. Iz slike je razviden dekletov vsakdanjik, ki se ponavlja. Na koncu smo dekle povabile, da različne kraje na sliki označi z majhnimi okroglimi nalepkami: kraje, kjer se zadržuje veliko časa, s štirimi, kraje kjer se zadržuje manj časa, pa z manjšim številom nalepk. Kot kraj, kjer se zadržuje največ časa, je označila dom, in sicer s štirimi nalepkami, mladinski center pa z eno nalepko.

Zaradi jezikovnih preprek ob koncu izvedene metode žal nismo izvedle pogovora o vaji in o pomenih narisanih krajev ter njihovih povezav. Ob možnosti razlage subjektivnih pomenov bi namreč lahko dobile veliko boljši vpogled v življenjski svet dekleta. Meniva, da metoda ni samozadostna, 329

temveč potrebuje refleksijo in pogovor. S tem jo lahko uporabimo kot metodo samospoznavanja in odpiranja za posameznika pomembnih ter pogosto občutljivih in zahtevnih tem, povezanih z vsakdanjikom.

Nato smo k sodelovanju povabile skupino mladostnikov, ki so se zadrževali v centru. Namesto za risanje svojih življenjskih svetov so se raje odločili za možgansko nevihto in pogovor o tem, kaj zanje pomembnega pogrešajo v svojem kraju. Povedali so nam, da se pogosto odpeljejo do bližjega večjega kraja, saj v svojem kraju ne dobijo vsega, kar si želijo ali potrebujejo. Kot stvari, ki jih pogrešajo, so navedli predvsem imena različnih prodajaln in restavracij s hitro prehrano.

Pri izvedbi metode smo študentke opazile, da so imeli mladi včasih težave s črkovanjem in pisanjem ter da so se počutili nelagodno, ker niso znali napisati kakšne besede. Pri refleksiji, ki je sledila vaji, smo se tako strinjale, da bi bilo poleg pisal dobro pripraviti tudi nekaj slik ali revij, ki bi nudile možnost lepljenja že napisanih ali narisanih besed oziroma predmetov. Deinet in Krisch (2009a) predlagata tudi uporabo sodobnih tehnologij, na primer za risanje, ki mlade bolj motivira.

Ob kritičnem pogledu na izvedeno vajo se nama zdi, da bi bilo poleg že omenjenih predlogov izboljšave dobrodošlo tudi kombiniranje obeh opisanih metod z vsemi udeleženi. To pomeni, da bi vsi, tako dekleta kot skupina mladostnikov, ki so se nam pridružili pozneje, sodelovali pri izvedbi obeh metod. Najprej pri metodi miselnih zemljevidov, ki bi omogočila refleksijo vsakdanjih življenjskih prostorov, na podlagi tega pa bi izvedli še možgansko nevihto potreb in želja, ki ostajajo nezadovoljene. Tako bi lahko obe metodi med seboj povezali in oblikovali bolj celostno sliko, dobljene ugotovitve pa bi nam pozneje lahko služile kot podlaga za osnovanje projektnega dela s skupino.

SKLEPI

Življenjski svet je osrednji prostor, tako fizični kot socialni, v katerem se giblje posameznik. Je izhodišče njegovih izkušenj, socialnih mrež in je prostor, v katerem poteka njegov vsakdan. Predstavljene metode nam omogočijo dobiti boljši vpogled v posameznikov življenjski svet ter razkrijejo, kako ga zaznava posameznik sam. Z aktivno participacijo posameznika metode ne omogočajo zgolj empatije v smislu razumevanja njegovega položaja, temveč tudi njegovo spreminjanje v zeleni smeri. Posameznik svoj življenjski svet

vrednoti na podlagi izkušenj, ki izhajajo iz njega ter ga tvorijo, zaradi česar se mu ta svet zdi samoumeven. Njegova aktivna udeležba v procesu raziskovanja življenjskega sveta mu omogoča kritično refleksijo ter na podlagi te ustrezno ravnanje in postopno spreminjanje vsakdanje realnosti.

Predstavljene teoretične koncepte življenjskega sveta, metode, ki omogočajo njegovo spoznavanje in refleksijo, ter najine praktične izkušnje raziskovanja življenjskih svetov bi radi sklenili z ugotovitvijo o pomembnosti povezovanja vseh treh naštetih elementov. Obenem bi radi poudarili, da opisani koncept ter metode dobijo pomen šele, ko jih reflektiramo ter dobljeno spoznanje prenesemo na polje delovanja. Želiva, da se aktivnost ne bi končala z zaključeno vajo, temveč bi z refleksijo vplivala na delovanje posameznikov, na spreminjanje njihovih (oz. naših) življenjskih svetov ter da bi, v končni fazi, izzvala spremembe tudi v širši socialni realnosti.

LITERATURA

- Bourdieu, P. (2003). *Sociologija kot politika*. Ljubljana: cf.
- Bourdieu, P. (2004). Oblike kapitala. V F. Adam in M. Tomšič (ur.), *Kompendij socioloških teorij* (str. 311–322). Ljubljana: Scripta.
- Coleman, J. S. (2004). Socialni kapital. V F. Adam in M. Tomšič (ur.), *Kompendij socioloških teorij* (str. 383–401). Ljubljana: Scripta.
- Community Sustainability*. (2004). Pridobljeno 5. 4. 2011 s svetovnega spleta: http://www.communitysustainability.info/aboutus/about_us.html.
- Deinet, U. (2009). Analyse und Beteiligungsmethoden. V Ulrich Deinet (ur.) *Methodenbuch Sozialraum* (str. 65–86). Wiesbaden. Pridobljeno 5. 4. 2011 s svetovnega spleta.: <http://books.google.si/books?id=jj8uKm6nAF0C&pg=PA65&dq=#v=onepage&q&f=false>.
- Deinet, U. in Krisch, R. (2009a). *Subjektive Landkarten*. Pridobljeno 5. 4. 2011 s svetovnega spleta: <http://www.sozialraum.de/subjektive-landkarten.php>.
- Deinet, U. in Krisch, R. (2009b). *Nadelmethode*. Pridobljeno 20. 3. 2009 s svetovnega spleta: <http://www.sozialraum.de/nadelmethode.php>.
- Dragoš, S. in Leskošek, V. (2003). *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Früchtel, F., Cyprian, G. in Budde, W. (2007). *Sozialer Raum und Soziale Arbeit. Fieldbook: Methoden und Techniken*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

- Gadamer, H. G. (1989). *Truth and method*. New York: The Crossroad Publishing Corporation.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Los Angeles: University of California in Press Berkeley.
- Hitzler, R. in Eberle, T. (2004). Phenomenological Life World Analysis. V F. Uwe, E von Kardoff, in I. Steinke (ur.), *A companion to Qualitative Research* (str. 67–71). London: Sage.
- Honer, A. (1993). *Lebensweltliche Ethnographie*. Wiesbaden: DUV.
- Honer, A. (2004). Life world Analysis in Ethnography. V F. Uwe, E. Von Kardoff, in I. Steinke (ur.), *A companion to Qualitative Research* (str. 113–117). London: Sage.
- Luckmann, B. (1970). The Small Life-Worlds of Modern Man. V T. Luckmann (ur.), *Phenomenology and sociology. Selected readings* (str. 275–290). London: Penguin Books.
- Lüdert, J. (2010). Habermas Revisited: Indigenous Lifeworld(s) Today. *Journal of Indigenous Studies Network (ISN)*, XXI (3). Pridobljeno 5. 4. 2011 s svetovnega spleta: <http://indigenouspolicy.org/ipjcms/Articles/VolXXINo4/HabermasRevisitedIndigenousLifeworldsToday/tabid/129/Default.aspx>.
- Moran, D. (2000). *Introduction to phenomenology*. Routledge.
- Pfadenhauer, M. (2005). Ethnography of Scenes. Towards a Sociological Life-world Analysis of (Post-traditional) Community-building. *Forum: Qualitative Social Research*, 6 (3). Pridobljeno 20. 3. 2009 s svetovnega spleta: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/23/49>.
- Schutz, A. in Luckmann, T. (1980). *The Structures of the Life World V. 1*. Illinois: Northwestern University Press.

STROKOVNI ČLANEK, PREJET NOVEMBRA 2011.

VSEPOVSOD, A HKRATI NIKJER – PROJEKT ŠTUDENTK 3. LETNIKA SOCIALNE PEDAGOGIKE V AZILNEM DOMU

333

EVERYWHERE AND NOWHERE AT THE SAME TIME
– A PROJECT BY THIRD-YEAR STUDENTS OF SOCIAL
PEDAGOGY CONDUCTED AT AN ASYLUM CENTRE

Sandra Kaštrun, študentka socialne pedagogike

Nova vas 33, 4205 Preddvor

sandra.kastrun@gmail.com

in

**Suzana Bunderšek, Nežka Čadež, Andreja
Simčič, Petra Strmšek, Kristina Unetič**

POVZETEK

Azilni dom je ustanova, v kateri živijo ilegalni priseljenci, migranti. Da bi migrant v Sloveniji lahko zaživel legalno, mora zaprositi za mednarodno zaščito na Ministrstvu za notranje zadeve. Če mu odobrijo prošnjo za zaščito, pa se prosilec sooči še z integracijo v novo okolje in kulturo, kar je včasih velika težava. To nas je spodbudilo k izvajanju projekta, s katerim smo želele prosilcem za azil omogočiti kakovostnejše preživljanje prostega časa, obenem pa spoznati populacijo ter z delom in sodelovanjem pridobiti dragocene izkušnje. Projekt, ki se je izvajal v Azilnem domu, je popestril življenje prosilcev z enajstimi dogodki, eden izmed njih je bil tudi nogometni turnir, katerega namen je bil pripomoči k integraciji prosilcev v družbo.

KLJUČNE BESEDE: *azilni dom, mednarodna zaščita, prosilec za azil, projekt, integracija.*

ABSTRACT

An asylum centre is an institution which offers shelter to illegal immigrants. In order for an immigrant to be allowed to stay in Slovenia legally, he/she must apply for international protection at the Ministry of the Interior. If the application is successful, the asylum seeker is then faced with the process of integration into the new environment and culture, which can at times be very difficult. This fact encouraged us to conduct a project aimed at providing asylum seekers a better quality of leisure time and simultaneously providing us with an opportunity to become familiar with the seekers and gain valuable experiences by putting theory into practice and collaborating with the centre. The project, which was carried out at an Asylum centre, helped shake up the seekers' everyday with eleven events including a football tournament, the aim of which was to promote integration of asylum seekers into the new community.

KEY WORDS: *asylum centre, international protection, asylum seeker, project, integration.*

UVOD

Skupina študentk tretjega letnika socialne pedagogike smo se v okviru predmeta Osnove socialne pedagogike III odločile za izvajanje projekta v Azilnem domu, s katerim smo poskušale doseči, da bi prosilci svoj čas v omenjeni ustanovi preživljali bolj aktivno.

Naše zanimanje je pritegnila očitna problematika prosilcev za azil, ki se kaže tudi v slovenskem prostoru. Nekdo, ki kot migrant pride v tujo državo, se mora namreč soočiti z različnimi spremembami, kot so drugačna kultura, jezik in težji dostop do socialnega varstva. Situacija v njihovih izvornih državah namreč velikokrat ne omogoča človeku dostojnega življenja in tako pri marsikateremu migrantu negativno vpliva na njegovo osebno življenje.

Kljub sprejetju predpisov in zakonodajnih aktov v povezavi z azilom, ki naj bi zagotovili čim bolj enotne obravnave prosilcev, države še vedno različno pristopajo k izvajanju zakonodajnih aktov, zato prihaja do razlik v obravnavah prosilcev. Število teh, ki prihajajo v EU, ni enakomerno porazdeljeno po celotnem njenem območju kljub enotni azilni politiki. Ciper in Malta sta izpostavljeni zaradi geografskega položaja, medtem ko je Švedska zelo priljubljena zaradi odprte politike v zvezi z azilom.

S prispevkom nameravamo predstaviti izveden projekt, na kratko opisati postopek pridobitve statusa begunca oz. mednarodne zaščite ter bralcem približati značilnosti populacije, s katero smo se srečevale. Vse prevečkrat se namreč zdi, da vendarle ne sprejemamo drugih kultur, kar se kaže v negativnem odnosu družbe do ljudi, ki so nastanjeni v Azilnem domu in so se v Slovenijo zatekli po zaščito pred slabimi razmerami v izvorni državi.

Na podlagi naših izkušenj in načinov reševanja problemov, s katerimi smo se soočale v času izvajanja projekta, pa želimo morebitnim interesentom za prakso, prostovoljcem in socialnim pedagogom podati tudi nekaj smernic za delo v Azilnem domu.

KDO LAHKO ZAPROSI ZA MEDNARODNO ZAŠČITO?

Za mednarodno zaščito ali azil lahko zaprosi tujec ali oseba brez državljanstva, ki meni, da je v matični državi sistematično preganjen zaradi svojega političnega prepričanja, verske, rasne, narodnostne ali etnične pripadnosti. Prav tako lahko zanjo zaprosi, kdor meni, da bi bilo ob vrnitvi v matično državo ogroženo njegovo življenje ali svoboda oz. bi bil lahko izpostavljen mučenju ali nečloveškemu ravnanju ali kaznovanju. O prošnji določi pristojni organ, to je Sektor za mednarodno zaščito, ki deluje v okviru Ministrstva za notranje zadeve (Mednarodna zaščita – azil, 2011).

V Sloveniji Zakon o mednarodni zaščiti opredeljuje mednarodno zaščito, ki pomeni status begunca na podlagi Ženevske konvencije¹ in po Protokolu o statusu beguncev ter status subsidiarne zaščite.

Status begunca lahko dobi, kdor ima utemeljen strah pred preganjanjem zaradi rase, veroizpovedi, narodnosti, političnega prepričanja ali pripadnosti posebni družbeni skupini v izvorni državi. To se ugotavlja v postopku za priznanje mednarodne zaščite, ki je bolj poznan kot azilni postopek. Ta postopek je voden v jeziku, ki je razumljiv prosilcu, vendar to ni nujno njegov materni jezik.

Subsidiarno obliko zaščite pa lahko dobi, kdor ne izpolnjuje pogojev za pridobitev statusa begunca, vendar obstaja utemeljen razlog za prepričanje, da bi bila ob vrnitvi v svojo državo oseba soočena z utemeljenim tveganjem, da bi utrpela resno škodo (smrtna kazen, usmrnitev, mučenje, nehumano

¹ Ženevska konvencija je Konvencija o statusu beguncev, podpisana 28. julija 1951, in Protokol o statusu beguncev, podpisan v New Yorku 31. januarja 1967 (Zakon o mednarodni zaščiti, 2011).

ravnanje ...). Oseba, ki ji je podeljena subsidiarna zaščita, ima torej enake pravice in dolžnosti kot oseba s statusom begunca (Kako do pridobitve mednarodne zaščite – azila, 2008).

RAZJASNITEV POJMOV

V nadaljevanju sledi razjasnitev pojmov begunec, prosilec za azil in notranje razseljena oseba, saj pogosto prihaja do neločevanja in medsebojne zamenjave.

Po definiciji Ženevske konvencije je begunec oseba, ki je zapustila ozemlje svoje matične države zaradi utemeljenega strahu, da je zaradi svoje rase, vere, narodne pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali določenem političnem prepričanju v resni nevarnosti in jo država izvora pri tem ne more ali noče zavarovati. Begunec je torej oseba, katere prošnja za azil je bila odobrena (Hadžiahmetović, Liberšar, Šmid, Uzelac in Zlatar, 2008).

Prosilec za azil, ki ga ljudje pogosto zamenjujejo s pojmom begunec, je oseba, ki v določeni državi zaprosi za mednarodno zaščito in čaka, ali bo njena prošnja sprejeta ali zavrnjena. Vsak begunec je na začetku tudi prosilec za azil, vendar vsakemu prosilcu za azil ne bo avtomatično priznan status begunca. Pojem prosilec za azil torej ne vsebuje nobene domneve o končni odločitvi glede priznanja statusa begunca, ampak nam pove le, da je nekdo vložil prošnjo za azil in v postopku čaka na dokončno (pozitivno ali negativno) odločitev (Protecting refugees & role of UNHCR, 2008–2009).

Pojem notranje razseljene osebe (NRO) pa označuje osebe, ki v nasprotju z begunci niso prečkale mednarodnih meja v iskanju zatočišča, temveč so ostale znotraj meja lastne države in so pravno gledano še vedno pod zaščito lastne države, čeprav je lahko ta povzročiteljica njihovega trpljenja. Po mednarodnem pravu človekovih pravic ter po mednarodnem humanitarnem pravu NRO tako kot vsi drugi državljani ohranijo vse svoje pravice (prav tam).

VZROKI ZA MIGRACIJE

Različne subjektivne dejavnike za migracije lahko razdelimo na racionalne in emocionalne, upoštevati pa je potrebno tudi socialno-psihološke osebne lastnosti posameznikov (Klinar, 1976).

Klinar (prav tam) je vzroke oziroma motive priseljevanja razdelil v tri velike skupine:

1. ekonomski in demografski (reševanje eksistence, izboljšanje ekonomskega položaja, prenaseljenost itd.);
2. politični in vojaški (prisilno priseljevanje itd.);
3. osebni in družinski (najbolj raznovrstni, npr. možnost pridobitve izobrazbe).

Klinar (prav tam) dodaja, da teoretična razglabljanja o vzrokih za migracije najpogosteje izhajajo iz teorije o dejavniki odbijanja in privlačevanja (push-pull teorija),² vendar pa ti dejavniki ne morejo v celoti pojasniti dejstva, zakaj se nekateri posamezniki iz določenega okolja odselijo, drugi pa ne.

Na spletni strani MNZ so prikazani statistični podatki (Statistika, 2011), iz katerih je razvidno, da je bilo v letu 2010 v Azilnem domu nastanjenih največ državljanov Turčije (32), sledijo jim državljani Afganistana (31), Bosne in Hercegovine (28) ter Kosova (20).

Glede na zgoraj omenjene podatke lahko sklepamo, da so v primeru migrantov Afganistana in Kosova poleg osebnih dejavnikov verjetno najpogostejši motivi priseljevanja politični in vojaški, pri migrantih iz Turčije ter Bosne in Hercegovine pa ekonomski in geografski.

POSTOPEK ZA PRIDOBITEV MEDNARODNE ZAŠČITE

Migranti ob vstopu v Slovenijo najpogosteje pridejo v stik z obmejno policijo na mejnih prehodih, pristaniščih in letališčih. Tujec mora ob vstopu v najkrajšem možnem času izraziti namero za vložitev prošnje za mednarodno zaščito.

Tujec lahko izrazi namero vložiti prošnjo pri kateremkoli državnem organu (policija, obmejna policija) na tranzitnem območju, kjer je vstopil v Slovenijo, ali pa pri organu lokalne skupnosti (občini), ki napoti tujce na bližnjo policijsko postajo (Kako do pridobitve mednarodne zaščite – azila, 2008).

Tujec se lahko obrne tudi neposredno na azilni dom. V 36. členu Zakona o mednarodni zaščiti (2011) je opredeljeno, da o vlagatelju namere pristojni organ obvesti policijo. Pristojni organ za področje azilne politike je Ministrstvo za notranje zadeve. Na policijskih postajah zabeleži okoliščine prihoda v

² Teorija, ki jo je v slovensko migracijsko teorijo vgradil Klinar (1976). Zanj je značilno, da razlaga vzroke, selektivnost, smer toka in obseg migracijskih gibanj z dejavniki odbijanja iz starega okolja in dejavniki privlačevanja v novo okolje.

Slovenijo, raziščejo identiteto osebe in nato izpolnijo registracijski list (Kako do pridobitve mednarodne zaščite – azila, 2008).

V 36. členu Zakona o mednarodni zaščiti (2011) prav tako piše, da se po izpolnitvi registracijskega lista vlagatelju namere izročijo informacije o nadaljnjem poteku predhodnega postopka pridobitve mednarodne zaščite [...], in sicer v jeziku, ki ga razume, kar potrdi s svojim podpisom.

Vlagatelja namere se po obravnavi s strani policije nastani v sprejemne prostore azilnega doma, kjer mu je zagotovljena ustrezna prehrana, nujne higienske potrebščine in dostop do nujnega zdravljenja.

Zakon o mednarodni zaščiti (2011) v 38. in 39. členu opredeljuje, da mora biti opravljen sanitarno-dezinfekcijski in preventivno-zdravstveni pregled. Prav tako se opravi fotografiranje in daktiloskopiranje. Zbrane informacije se preverjajo s podatki v bazi podatkov vseh držav članic Evropske unije. Če je ugotovljeno, da je oseba že zaprosila za azil v drugi državi članici, se sproži t. i. Dublinski postopek.

DUBLINSKI POSTOPEK IN KONCEPT VARNIH DRŽAV

„Dublinski postopek je postopek, v katerem se določi državo, ki je pristojna za obravnavo vlagateljeve prošnje.“ (Kako do pridobitve mednarodne zaščite – azila, 2008.) Če to ni Slovenija, se tujca izroči državi, kjer je prvič zaprosil za pridobitev mednarodne zaščite in se tam vodi nadaljnji postopek pridobivanja zaščite. Če je prišlo do prenosa odgovornosti, osebo predajo tej državi.

Zakon o mednarodni zaščiti (2011) opredeljuje tudi koncept varnih držav in drugih institucij, v 60. členu je namreč napisano: „Varna država je država, v kateri se prosilec nahaja pred prihodom v Republiko Slovenijo, in je zato pristojna za vsebinsko obravnavanje prošnje.“ Kot tretja država se smatrajo države, ki niso članice Evropske unije in jih Vlada Republike Slovenije potrdi kot varne države.

Republika Slovenija kot varne tretje države v 61. členu Zakona o mednarodni zaščiti (2011) pojmuje države, v katerih:

- življenje in svoboda nista ogrožena zaradi rase, vere, državljanstva, pripadnosti določeni družbeni skupini ali političnega prepričanja;
- skladno z Ženevsko konvencijo spoštujejo načelo vračanja;
- spoštujejo prepoved odstranitve, ki bi kršila prepoved mučenja ter krutega, nečloveškega in ponižujočega ravnanja, kakor je določeno v mednarodnem pravu;

- obstaja možnost zaprositi za status begunca ter, če je ugotovljeno, da je oseba res begunec, da ta pridobi zaščito skladno z Ženevsko konvencijo.

POSPEŠENI IN REDNI POSTOPEK

Z zgoraj omenjenima postopkoma in konceptom se srečajo osebe, ki so že zaprosile za azil v drugih državah. Če je Slovenija prva država, kjer oseba prosi za mednarodno zaščito, poznamo dva postopka: pospešeni in redni. Pospešeni se opravi brez osebnega razgovora, saj so razlogi za prihod jasno znani in se komisija odloči zgolj na podlagi teh podatkov. Če so potrebne dodatne informacije, steče redni postopek. V sklopu rednega postopka se opravi osebni razgovor.

V 45. členu Zakona o mednarodni zaščiti (2011) je zapisano, da lahko uradna oseba v osebnem razgovoru ugotavlja predvsem:

- istovetnost prosilca in družinskih članov, ki ga spremljajo;
- razloge, s katerimi utemeljujejo svojo prošnjo;
- vsa druga dejstva in okoliščine, ki so lahko pomembne za odločitev.

Po končanem postopku oddaje prošnje, ki poteka s pomočjo tolmačev, svetovalcev in pravnikov, ki tujcu pomagajo razumeti postopek, mu svetovati in ga seznaniti z dolžnostmi in postopki, ki so zanj relevantni, posamezniki čakajo na odločitev, ali bodo dobili potrjeno prošnjo ali ne.

V času bivanja v Azilnem domu poskušajo prosilci čim bolj koristno zapolniti svoje dneve, vendar teh možnosti ni veliko. Večino dneva namreč prespijo, računalnik jim med drugim služi za uporabo različnih socialnih omrežij, vzamejo si čas za kakšno cigareto, sprehod in posedanje na dvorišču. Naš projekt je bil zato še kako dobrodošla popestritev vsakodnevne rutine, v katero prosilci zelo hitro zapadejo.

PROJEKT V AZILNEM DOMU

AZILNI DOM

Azilni dom je objekt Ministrstva za notranje zadeve, ki je sredi industrijske cone na obrobju Ljubljane in je namenjen nastanitvi prosilcev za mednarodno zaščito oz. azil (Mednarodna zaščita – azil, 2011). Od jeseni leta 2004 Azilni dom deluje v novi stavbi na obrobju Ljubljane (Vič).

Prosilci so nastanjeni v šestih oddelkih, ki so med seboj ločeni po nadstropjih: oddelek za družine, za samske moške, za mladoletnike brez spremstva, za samske ženske, za osebe s posebnimi potrebami in oddelek za omejitve gibanja, ki trenutno ni v uporabi. Skupno lahko sprejme 203 osebe.

Trenutno je v Azilnem domu približno 90 oseb, seveda pa se njihovo število dnevno spreminja zaradi vračanja ljudi v matično državo, prihodov novih prosilcev in pobegov nekaterih v druge države.

OPIS POPULACIJE

Populacija, s katero smo med izvajanjem projekta v Azilnem domu sodelovale in izvajale različne dejavnosti, so bili odrasli moški, saj naj bi bilo zanje v Azilnem domu najmanj možnosti, da bi aktivno preživljali svoj čas, kljub temu pa so se nam pogosto pridružile tudi ženske in otroci.

Populacija je bila prav tako raznovrstna po narodnosti in verski sestavi. Glede na naša opažanja je bilo največ ljudi iz Afganistana, Turčije, bivše Jugoslavije, po verskem prepričanju pa so prevladovali muslimani.

Za natančnejši oris populacije dodajamo še nekatere podatke iz poročila Direktorata za migracije in integracijo za leto 2010 (Statistika, 2011). Po njihovih podatkih je bilo v letu 2010 vloženi 246 prošnji za mednarodno zaščito, od tega je bilo 197 moških in 49 žensk iz starostne skupine od 18 do 34 let.

Naših aktivnosti so se največ udeleževali moški iz pravkar omenjene starostne skupine, čeprav je bilo med njimi tudi nekaj starejših.

Čeprav smo sodelovale s kar precej heterogeno skupino, pa za omenjeno populacijo veljajo nekatere skupne značilnosti in težave. Zaradi takšnih ali drugačnih razlogov so zapustili matično državo in so trenutno v tuji državi. V Sloveniji imajo v primerjavi z drugimi državljani bistveno manj pravic, manj so vpeti v vsakdanje življenje drugih državljanov, imajo šibko socialno mrežo in omejene možnosti gibanja (zaradi lastnega finančnega stanja, dnevnega reda v Azilnem domu ipd.). Med najbolj izključujoče dejavnike pa prav zagotovo sodijo predsodki in strah večinskega prebivalstva pred prosilci, ki se jih pogosto drži oznaka prestopnikov in ubežnikov pred zakonom v matični državi.

Problem predstavlja tudi oddaljenost Azilnega doma od središča mesta. Glede na izkušnje, pridobljene pri projektne delu, lahko rečemo, da večina prosilcev za azil nima denarja za avtobusne prevoze ali nima lastnega prevoznega sredstva (kolo, avtomobil). Pešačenje zaradi že omenjene oddaljenosti

od mesta večinoma ne pride v poštev. Otežena mobilnost povečuje socialno izključenost prosilcev, še posebej mater z otroki, starejših in gibalno oviranih.

NAMEN IN CILJI

Namen našega projekta je bil spoznati populacijo ter z delom in sodelovanjem pridobiti dragocene izkušnje, se preizkusiti v različnih fazah izvajanja projekta in se ne nazadnje družiti s prosilci ter jim omogočiti kakovostnejše preživljanje prostega časa.

Želele smo pripraviti aktivnosti, s katerimi bi se prosilci sprostili, se spoznali med seboj in tudi okolje, v katerem so (Ljubljana). Pri načrtovanju aktivnosti smo poskušale čim bolj izhajati iz njihovih potreb in želja. Ponudile smo jim možnost za aktivno udeležbo in jih poskušale prek tega tudi opolnomočiti. Prek dela z njimi smo želele preizkusiti lastne meje in možnosti za opravljanje poklica socialnega pedagoga s takšno in podobno populacijo. Obenem je bila naša želja pridobiti nove izkušnje sodelovanja, načrtovanja, izvajanja aktivnosti in v izvajanju projekta na splošno.

IZVEDENE AKTIVNOSTI

Načrt aktivnosti je bil v grobem osnovan pred začetkom projekta, vendar se je tekom izvajanja spreminjal in prilagajal potrebam in željam prosilcev in nas. Dejavnosti so bile zelo raznovrstne, vendar bi jih lahko razporedile v tri osnovne skupine:

- zabavne in medkulturno povezovalne dejavnosti znotraj doma (spoznavna delavnica, kuharska delavnica, karaoke in filmski večeri, nogometni turnir);
- spoznavanje slovenske kulture (obisk Etnografskega muzeja, sprehod in fotografiranje Ljubljane);
- aktivnosti, ki so pripomogle k približevanju azilne problematike v družbi (predavanje in razstava fotografij na Pedagoški fakulteti).

Izpostavile bi ogled Etnografskega muzeja, nogometni turnir in karaoke večera. Prvo z razlogom, ker je prišlo do neverjetnih odzivov prosilcev med ogledom. Vsi skupaj smo spoznali, da si vendarle nismo tako zelo različni. Večina prosilcev je našla neko podobnost s svojo kulturo (glasba, glasbilo, oblačilo, običaji ...). Z veseljem smo jim predstavile njim neznane slovenske običaje. Najbolj so jih navdušili parklji sv. Miklavža, prosilci iz daljnih vzhodnih držav pa so bili presenečeni nad dejstvom, da smo nekoč živeli v skupni državi Jugoslaviji, torej z državami, iz katerih prihajajo tudi med njimi.

Vsebinsko bogat se nam je zdel tudi nogometni turnir, saj smo uspele prek športa doseči, da so prosilci pozabili na to, od kod kdo prihaja, med seboj so se povezali in športno odigrali tekme. V ekipnih športih so pomembni sodelovanje, spoštovanje in trud. Ustvarila se je kohezija med posamezniki, ki si pred tem zaradi političnih stanj v državah izvora niso namenili niti besede. Vključile smo tudi slovenske ekipe. Med prostim časom je tako potekalo medkulturno druženje in navezovanje stikov prosilcev s slovenskimi prebivalci.

Nadvse zanimiva sta bila tudi karaoke večera, kjer smo slišali pesmi in videli plese iz različnih koncev sveta. Prosilcev, ki so sodelovali ali pa se vsaj udeležili obeh večerov, je bilo veliko. Ustvarilo se je prijetno in sproščeno vzdušje.

POTEK NAŠEGA DELA

Potek našega dela je bil nenehno načrtovan. Porazdelile smo si naloge in napisale priprave. Po aktivnostih smo si vzele čas za skupno evalvacijo. Izvajale smo tudi evalvacije z dvema prosilcema, ki sta aktivno sodelovala pri projektu, ter z vodjo Azilnega doma Katarino Štrukelj. Pri izvedbi projekta smo sodelovale tudi z drugimi zaposlenimi v Azilnem domu in Pedagoško fakulteto.

TVEGANJA IN TEŽAVE

Nobena izmed nas ni imela predhodnih izkušenj z delom s prosilci za azil. Pred začetkom pa tudi med izvajanjem projekta smo bile soočene z določenimi vnaprejšnjimi predstavami in predsodki do izbrane populacije. Z njimi smo se bolj ali manj uspešno spoprijemale, se o tem veliko pogovarjale ter predvsem poskušale biti odprte, strpne in pripravljene na učenje.

Prihajalo je do občasnih težav v komunikaciji z udeleženci. Sporazumevali smo se predvsem v angleškem, s prosilci iz Balkana pa v slovenskem ali srbohrvaškem jeziku. Zaradi omenjenih ovir so bili tudi nesporazumi del sodelovanj, ki smo jih uspešno reševali. Včasih je bil jezik tudi psihična ovira, saj smo bile zaradi neznanja jezika v določenih situacijah, kjer bi se od nas pričakovala večja suverenost, manj odločne in samozavestne. Pri sporazumevanju smo tako skušale uporabljati čim bolj preproste izraze, kaj pokazale tudi z gestikulacijo rok, v pomoč pa so nam bili tudi slovarji in prosilci, ki so znali govoriti več jezikov.

Poleg ovir v komunikaciji smo se spoprijemale tudi s kulturnimi razlikami. Pri pripravljanju aktivnosti je bilo zelo pomembno, kolikšna je ustreznost aktivnosti glede na kulturno raznovrstnost populacije. Tako smo na primer pri pripravi karaoke večerov pazile, da so na razpolago za petje tako angleške, balkanske kot tudi afganistanske pesmi. Pri organiziranju kuharske delavnice je bilo treba kupiti ustrezno meso zaradi veroizpovedi nekaterih udeležencev. Pri pripravi filmskih večerov je bilo treba izbrati primerne filme in podnapise, tako da nihče ni bil oškodovan in je bil film vsem razumljiv. Pomembno je bilo, da ne bi prišlo do zapostavljanja ali diskriminiranja. Težave smo imele tudi z začetnim motiviranjem prosilcev, da bi se udeleževali naših dejavnosti. Udeležba je kljub temu iz dejavnosti v dejavnost naraščala, in kot razlog temu smatramo našo strpnost, držanje dogovorov, nudenje varnosti in zaupanja ter to, da smo prosilce vedno znova osebno povabile k udeležbi na našo naslednjo dejavnost.

Vprašanje se nam je zastavljalo tudi na področju postavljanja profesionalnih meja med nami in prosilci, predvsem na področju izmenjavanja osebnih podatkov in stikov (izmenjava teh je bila neizogibna) zaradi lažje organizacije in posredovanja informacij o spremembah v zadnjem hipu. Komunikacija samo prek elektronske pošte je bila v takem primeru premalo. Kot primerna rešitev bi bila posebna številka, namenjena zgolj projektu, ter poseben elektronski naslov, prek katerega ne bi izdale svojih osebnih podatkov. Medsebojno druženje in soustvarjanje projekta je sčasoma spodbudilo gradnjo večjega medsebojnega zaupanja in povezanosti. Težko je bilo ohranjati distanco in strokovnost, hkrati pa imeti s prosilci dober in sproščen odnos. Dileme smo reševale s sprotnimi evalvacijami in medsebojno podporo ter bile pri postavljanju in vzdrževanju meja dosledne. Prosilcem smo razložile, da nam je delati projekt z njimi v veselje, vendar pa želimo svoje delo opravljati strokovno. Zato smo posredovale potrebne podatke le takrat, kadar je bilo to nujno za lažjo izpeljavo projekta (prosilcema, ki sta sodelovala pri izpeljavi projekta tudi v organizacijskem smislu).

Velik problem so bila tudi finančna sredstva, ki smo jih potrebovale pri projektu. Svoje želje in zmožnosti smo morali omejiti glede na finance, ki smo jih imeli na razpolago. Poskušale smo najti sponzorje, a neuspešno. Veliko nam je pomagal Azilni dom, nekaj sredstev smo dobile na Oddelku za socialno pedagogiko, nekaj pa z lastno iznajdljivostjo – izdelavo in prodajo kock (obeskov za ključne in telefone) v namen projekta.

Težave so se pojavljale tudi v timu, saj so bile na začetku našega dela vloge in naloge v skupini nejasne in slabo določene, zato je pogosto prihajalo do

pomanjkljive organizacije in neučinkovite ter nekvalitetne komunikacije med nami. Preveliko je bilo prelaganje odgovornosti z ene članice na drugo, opazno pa je bilo tudi začetno nezaupanje med nami. Med projektom smo ugotovile, da je pomembno, da se o težavah pogovarjamo skupaj in jih sproti rešujemo, da si upamo izraziti svoje mnenje, znamo prositi za pomoč, če jo potrebujemo, in da imamo pred seboj jasen načrt dela. Prek teh smernic se je sodelovanje v skupini izboljšalo, postale smo uigran tim. Povezale so nas skupne izkušnje iz Azilnega doma, ki so bile precej močne, zanimive in posebne.

NAŠE KOMPETENCE ZA DELO

Pri delu z različnimi uporabniki potrebujemo različne kompetence. Prosilci za azil so svojevrstna populacija in med projektom smo spoznale, da je treba biti pri delu z njimi več fleksibilnosti in improvizacije. Večkrat je prihajalo do situacije, ko smo imele načrtovan program aktivnosti, na koncu pa so se stvari zgodile drugače, kot je bilo načrtovano. Sprva nam je bilo ob takih dogodkih težko, nato pa smo razumele, da moramo to vzeti v zakup, saj je bilo na enem mestu hkrati več različnih kultur, navad, interesov in potreb. Za nas je izpeljava vsake posamezne aktivnosti predstavljala velik izziv. Glavna pogoja za izpeljavo projekta sta bila dobro timsko delo in medsebojna podpora v skupini. Kompetence, ki so za delo v azilnem domu po našem mnenju še potrebne in jih želimo izpostaviti, pa so zagotovo strpnost, iznajdljivost, spoštovanje in sprejemanje drugačnosti ter zmožnost vzpostavljanja ravnotežja med profesionalnim in prijateljskim odnosom s prosilci.

PRIPOROČILA ZA IZVAJANJE PROJEKTA V AZILNEM DOMU

Prosilci za azil so populacija, ki ima svoje specifikke. Na podlagi izkušenj, pridobljenih med projektnim delom, smo izoblikovale nekaj smernic, za katere menimo, da bi jih bilo smiselno upoštevati pri delu s tovrstno populacijo. Strnile smo jih v naslednjih enajst točk:

1. **POZNAVANJE TUJIH KULTUR.** Vsaj delno poznavanje različnih kultur vam bo služilo kot kompas pri načrtovanju aktivnosti, saj boste vedeli, kaj je v določenih kulturah (ne)dovoljeno, (ne)primerno, (ne)sprejemljivo za člane teh kultur in se tako izognili težavam.
2. **ODNOS MED UPORABNIKOM IN STROKOVNJAKOM.** Pomembno je, da z njimi sodelujemo tako, da smo čim manj obremenjeni z njihovo preteklostjo, da nanje ne gledamo kot na pribežnike, ki potrebujejo le našo pomoč, temveč

- da jim damo priložnost, da aktivno sodelujejo ter da verjamemo vanje, da so sposobni in zaupanja vredni.
3. **OSNOVNO ZNANJE ANGLEŠKEGA JEZIKA.** Prav tako je zelo koristno znanje katerega izmed jezikov bivše Jugoslavije ali kateregakoli drugega tujega jezika. Vendar uporabljajte preprost jezik s preprostimi stavčnimi strukturami ter besedami.
 4. **MOTIVACIJA UPORABNIKOV.** Priporočamo, da obesite čim večje in v oči bodeče plakate o aktivnosti na vidno mesto, čeprav se je izkazalo, da je osebno nagovarjanje uporabnikov najučinkovitejša metoda za motiviranje.
 5. **PRIPRAVITE AKTIVNOSTI, KJER ŠTEVILO SODELUJOČIH NI TOČNO OPREDELJENO.** Število sodelujočih mora biti prilagodljivo, saj se pogosto zgodi, da se število spremeni v zadnjem hipu (pred začetkom aktivnosti) ali pa se dodatno vključujejo posamezniki, ki so opazili, da se nekaj dogaja in bi se radi priključili. Tudi omejevanje števila sodelujočih je zelo delikatna zadeva, saj se posledično potem zaradi tega, ker se eden izmed prosilcev ne more vključiti v aktivnost, lahko pojavi problem, da mu sledijo tudi drugi prosilci in odidejo, ali pa se čutijo rasno diskriminirane, ker so v skupino pred njim že prišli prosilci druge narodnosti.
 6. **SKUPNI ELEKTRONSKI NASLOV IN/ALI TELEFONSKA ŠTEVILKA** vam bo v pomoč pri komunikaciji s prosilci, različnimi sponzorji, donatorji in nazadnje tudi z vodstvom azilnega doma. Tako boste imeli vse podatke zbrane na enem mestu. Še bolj pomembna stvar pa je varovanje vaših osebnih podatkov!
 7. **VAROVANJE OSEBNIH PODATKOV SODELUJOČIH.** Bodite pozorni, da ne objavljate fotografij ali imen brez dovoljenja dotične osebe. Imeti morate zagotovljen podpis sodelujočih, da lahko uporabljate njihove podatke. Naj vas opozorimo, da so tudi objave fotografij na razstavi, v reviji, predstavitvah lahko jabolko spora, čemur lahko sledi tudi tožba. Zato temu posvetite dovolj pozornosti!
 8. **FLEKSIBILNOST IN REZERVNI NAČRTI** naj bodo vaše močne točke.
 9. **PREVOZ NA AKTIVNOSTI NAJ BO VEDNO JAVEN.** Tako se izognete odgovornosti ob morebitni nesreči, ki bi jo nosili sicer, če bi bil prevoz urejen z lastnimi avtomobili.
 10. **POSTAVITE JASNE MEJE IN OKVIRJE V NAMEN KAKOVOSTNEGA SODELOVANJA.** Pomembni so jasno izražen cilj in namen sodelovanja ter postavljene meje, ki opredelijo relacijo med uporabnikom in (bodočim) strokovnim delavcem. Prosilci za azil so večinoma odprti pri navezovanju stikov, ta pa lahko preraste v interes po tesnejšem osebnem odnosu, ki presega mejo

strokovnega sodelovanja. Seveda je postavljanje meja odvisno od vsakega posameznika, vendar v vsakem primeru priporočamo, da jasno poveste, zakaj ste v azilni dom prišli ter kakšen odnos in sodelovanje pričakujete. S tem je povezano tudi posredovanje osebnih podatkov. Odnos je namreč bolj oseben, če si izmenjate več osebnih podatkov in stikov. Pri tem je pomembno vzpostavljajte dobrega ravnotežja med bližino in distanco, saj se lahko kaj hitro čustveno vpletemo v uporabnikovo osebno zgodbo ali pristopamo tako, da to uporabnika postavlja na mesto številke.

11. **VERJEMITE V TO, DA LAHKO STORITE NEKAJ DOBREGA!** Le tako boste lahko delali korektno, dosledno in od sebe dali svoj maksimum. Prosilci to takoj opazijo, in če vi ne verjamete v svoj projekt, lahko izgubite tudi njihovo zainteresiranost za sodelovanje.

INTEGRACIJA

„Prebivalci se v globalni in lokalni perspektivi vse bolj razločno delijo na državljane in nedržavljanke, na avtohtone in prišleke, na domače in tuje, na zahodne in južne.“ (Pajnik in Zavratnik Zimic, 2003, str. 5.)

Odnos večinskega prebivalstva do priseljevanja tujcev v Slovenijo je odklonilen, še posebno pa je to očitno v primerih, ko gre za priseljevanje oseb iz Bolgarije in Romunije, ter v primerih preseljevanja iz neevropskih držav (Kralj, 2008).

Tovrsten pojav bi lahko poimenovali selektivna strpnost do imigrantov, saj priseljence iz zahodnoevropskih držav opredelimo kot bistveno manj ‚škodljive‘ nam in naši kulturi kot priseljence iz slabše razvitih držav od Slovenije (vključno z državami bivše Jugoslavije).

Strah pred imigranti (predvsem ko se ti pojavljajo v skupinah) se kaže na različne načine: veliko Slovencev je izrecno proti gradnji islamskega verskega in kulturnega središča v Ljubljani, na ulici je opažena skupina imigrantov iz bivših jugoslovanskih držav, ki je za večinsko populacijo definitivno povezana s kriminalom, itd.

Tovrsten neutemeljen strah je izbruhnil na plano tudi leta 2001, ko se je zaradi ‚prebežniške krize‘ v Sloveniji uveljavila Šišenska civilna iniciativa, ki si je prizadevala za preselitev Centra za tujce iz Šiške na kakšno drugo lokacijo na obrobju mesta. Temeljni argumenti v prid zahtevi so bili (Kralj, 2008):

- Center za tujce ne sodi v urbano okolje, kjer so življenjske in kulturne navade tujcev neprimerne in moteče.

- Tujci ogrožajo varnost lokalnega prebivalstva.
- Center za tujce je prenapolnjen, zato bi bila preselitev na drugo lokacijo tudi v interesu tujcev.

Resničnost teh argumentov ni bila nikoli empirično potrjena (npr. policija je zanimala porast kaznivih dejanj v lokalnem okolju) (prav tam). V primeru Šišenske civilne iniciative je očitno zaznati predsodke in nestrpnost večinskega prebivalstva do tujcev. Na podlagi tega je civilno prebivalstvo prevzelo pobudo za reševanje migrantske problematike.

Podporo omenjeni iniciativi so izrazila tudi nekatera društva in organizacije vključno z nekaterimi političnimi strankami (npr. Slovenska nacionalna stranka, Stranka slovenskih narodnjakov) (prav tam).

Reševanje migrantske problematike je tudi v interesu državnih organov, ki se s situacijo spoprijema drugače, in sicer z različnimi zakoni, ki vključujejo ukrepe za integracijo migrantov; Zakon o azilu, Zakon o tujcih in Zakon o dopolnitvah zakona o začasnem zatočišču (Bešter, 2003). Glede na te zakone bi lahko bili optimistični, vendar pa v nobenem niso zajete rešitve za izvedbo v praksi, zaplete se tudi pri sami odgovornosti, saj zakoni ne vsebujejo določil o tem, kdo točno naj bi bil odgovoren za udejanjanje določil o integraciji v Sloveniji. Enako velja tudi za nadaljnje dopolnitve zakonov, ki skušajo urediti področje migracij. „S stališča sprejetja in implementacije integracija ni eden prioritarnih ukrepov migracijske politike Slovenije. Slovenija še vedno namenja več pozornosti drugima dvema elementoma, tj. reguliranju imigracij in azilni politiki.“ (Pajnik, 2006, str. 30.)

Integracijske politike so usmerjene na stalno priseljene imigrante, njihove družinske člane in begunce. Od začasnih migrantov, študentov in poslovnežev se pričakuje predvsem delovna adaptacija/integracija v nasprotju s stalno naseljenimi imigranti, od katerih se pričakujeta integracija in asimilacija (Kralj, 2006). Glavni cilj integracijskih politik je vključevanje imigrantov v družbo tako, da ti postanejo njen funkcionalni člen, imajo možnost za samostojno življenje in enakopravno sodelujejo pri razvoju družbe (Bešter, 2003). Z zahtevo, naj bodo migranti ‚odgovorni udeleženci družbenega razvoja Slovenije‘, se integracijske zahteve nanašajo izključno na migrante, obenem pa ne predvidijo širše družbene odgovornosti (Pajnik, 2006). „Ne smemo namreč pozabiti, da je (oziroma bi morala biti) integracija vedno dvostranski proces, ki zahteva prilagajanje tako priseljencev, kakor večinske družbe. Zato morajo biti tudi ukrepi integracijske politike usmerjeni na obe populaciji, da bi bilo z njimi mogoče doseči zastavljene cilje.“ (Bešter, 2003, str. 84.) Integracijo priseljencev v širšo družbo bi lahko interpretirali

kot razvojno priložnost tako za družbo in priseljence kot tudi za celotno državo, saj lahko ti ‚novi‘ državljani, kot navaja Kovač (2003), prispevajo k intelektualnemu in socialnemu kapitalu države. Tu se lahko prehitro ujamemo v past, imenovano *folklorizacija imigrantov*, kjer v priseljencih vidimo le njihove kulinarične sposobnosti, poudarjamo njihov ples in glasbo, ne priznava pa se njihovega delovanja v političnem prostoru (Pajnik, in Zavratnik Zimic, 2003, str. 9). Na mestu je vprašanje, kako motivirati širšo družbo, da bi proces integracije dosegel svoj potencial? Rešitev najprej vidimo v realni medijski konstrukciji stanja migrantske problematike v Sloveniji, namesto da mediji načrtno ali nenačrtno širijo le negativne novice o priseljencih, kar še potencira ksenofobijo, obenem pa tudi stigmatizacijo migrantov s strani slovenske družbe na podlagi stereotipov. Menimo, da bi mediji z malo truda lahko izboljšali splošno negativno mnenje o priseljencih v Sloveniji in bistveno prispevali k večji kohezivnosti družbe. Sprevideti moramo, da je slovenska družba dejansko raznovrstna in implicira različne narodnosti, zato sklicevanje na avtohtonost z namenom diskriminacije imigrantov danes ne bi smelo več služiti svojemu namenu. Drugo področje, kjer lahko naredimo bistvene premike k uspešnejši integraciji imigrantov, je izobraževanje, in sicer usposabljanje učiteljstva za ustrežnejše pristope v multikulturnih razredih. Senzibilni morajo biti za potrebe vseh učencev in se izogibati diskriminatornega pristopa do imigrantskih otrok. Dosegli bomo spremembo tako pri slovenskih otrocih, saj bodo odraščali z manj predsodki, priseljenim otrokom pa bomo omogočili dobre osnove na področju primarnega izobraževanja in s tem povečali njihove možnosti za nadaljevanje šolanja in posledično tudi za možnost poznejšega enakopravnega vključevanja na trg dela.

„Kampanje za ozaveščanje lahko izpostavijo dejanske izkušnje migrantov in njihove življenjske razmere, pa tudi družbene spremembe in koristi, ki jih prinašajo za mesto, regijo ali državo, v kateri prebivajo.“ (Huddleston, in Niessen, 2010, str. 56.) Družba tako dobi realno sliko položaja in potreb različnih migrantskih skupin, še posebej tistih najranljivejših, kot so osebe brez urejenega statusa, prosilci za azil in priseljenke. Stereotip o priseljenkah kot zatiranih gospodinjah je sam po sebi ovira za vključitev teh žensk na trg dela in v družbeno življenje. Eden od načinov za izboljšanje javnega mnenja o prosilcih za azil je financiranje projektov, v okviru katerih širimo zgodbe prosilcev, ki jih približajo javnosti in jih neposredno povežejo z razmerami v državi, iz katere so zbežali. Festivali, različni javni dogodki in prireditve so glavne priložnosti, na katerih lahko migranti pokažejo svoj prispevek

k življenju in kulturi države gostiteljice, obenem pa so tovrstni dogodki priložnost za organizacije, ki se udeležujejo na področju integracije, za pridobivanje prostovoljcev (prav tam).

V času projektne dela v Azilnem domu smo spoznale prosilce za azil z veliko stopnjo samoiniciative, da bi se udeležovali na širšem področju družbenega življenja, če bi jim to le bilo omogočeno. Večina jih je z navdušenjem sodelovala z nami, nekateri so celo presegle vsa pričakovanja z naše strani. Torej, ni problem večinska nezainteresiranost prosilcev za sodelovanje in prispevek k širši družbi (kot radi poudarjamo), temveč naše nezanimanje in odklanjanje vsakogar, ki ima mogoče temnejšo barvo kože kot mi in govori drugačen materni jezik. Kdaj bomo potemtakem mi, ‚povprečni Evropejci‘ presegle meje evropocentrizma ter začeli graditi politične in vsakdanje prakse na drugačnih temeljih – temeljih, ki spodbujajo medkulturni dialog in se držijo načela (ne le v mnogo členih zakonov), da vsak glas šteje enako?

SKLEP

Projekt v Azilnem domu je bila gotovo ena izmed najbolj kakovostnih strokovnih izkušenj do zdaj v času našega izobraževanja. Poleg urjenja v timskem delu je tudi delo s prosilci za azil, vzpostavljanje odnosa in sodelovanje z različnimi strokovnimi delavci ter širšo družbo pripomoglo k temu, da smo se veliko naučile o strpnosti, vzpostavljanju in ohranjanju dobre komunikacije, smislu načrtovanja ter obenem improvizacije in fleksibilnosti. Pomemben del našega lastnega procesa učenja in pridobivanja izkušenj pa so bile tudi različne težave, ob katerih smo z reflektiranjem spoznale, da bi morale več komunicirati v živo in manj prek elektronske pošte ter nameniti več pozornosti enakovrednemu upoštevanju in vključevanju elementov različnih kultur.

Pomemben del projekta je bilo tudi soočanje z lastnimi predsodki. Čeprav se med izobraževanjem velikokrat načrtno ukvarjamo z lastnimi predsodki in jih poskušamo vsaj ozavestiti, če že ne odpraviti, se v praksi še vedno srečujemo z njimi. Tako se zdi rahlo iluzorno pričakovati hitro odpravo predsodkov do tujcev pri ljudeh, ki si pogled na svet gradijo večinoma prek časopisov, televizije in oglasov na ulici. Ti mediji velikokrat bolj ali manj odkrito kažejo odpor do drugačnosti.

Naša družba se gotovo premalo zaveda, da prosilci za azil oz. drugi tujci m predvsem iz manj razvitih držav – niso presežek ljudi, ki jemlje denar

državi in za to ni pripravljen storiti ničesar, poleg tega pa se še neprimerno obnaša. S takšnim mišljenjem in odnosom v veliki meri pripomoremo k še večji stigmatizaciji, ki pa po našem mnenju hitro sproži učinek samo-uresničujoče se prerokbe. Velikokrat pozabljamo na njihov položaj, ki ni zavidljiv. Zaradi tehtnih razlogov so namreč morali zapustiti svoj dom, nekateri tudi svojce, in oditi v tujo državo, katere jezika večinoma ne poznajo. Prav tako jim tamkajšnja kultura, vera in način življenja niso domači. Vse, kar imajo, so oni sami (nekateri sicer pridejo z družino ali prijatelji), in (če imajo srečo) morda koga, ki začuti njihovo stisko ter jim priskoči na pomoč. V ta namen je v Azilnem domu tudi strokovno osebje, ki pa ga je za takšno število ljudi po našem mnenju premalo. Prosilci živijo v nenehni negotovosti, saj je njihova prihodnost težje določljiva, v njihovem življenju je veliko manj stalnih komponent, ki bi pripomogle h kakovostnejšemu počutju, zdravju, npr. lasten dom, stalna zaposlitev, zagotovljeno državljanstvo varne države, stalna socialna mreža itn. Prek pogovorov z njimi smo ugotovile, da je zanje velika težava tudi dolgo čakanje na razrešitev azilnega postopka, ki se vse prevečkrat konča z zavrnitvijo prošnje. Njihova integracija v družbo je tako še bolj otežena, kar smo prek projekta zaznale kot velik problem. Z aktivnejšim pristopom in nudenjem stalnih aktivnosti, ki vključujejo tako državljane Slovenije kot tujce in ki niso usmerjene le v storilnost, ampak tudi širše vplivajo na dejavnike dobre integracije, kot je izobraževanje in seznanjanje ljudi o tej populaciji ter njihovi problematiki, bi lahko gotovo veliko pripomogli k boljši integraciji. Kakovosten prispevek bi bil tudi delo glede tega, da bi prosilci in prosilke za azil imeli večje možnosti za odhod v mesto, saj je njihova mobilnost za zdaj precej omejena. Tak prispevek bi bil na primer lahko zbiranje starih koles. Naš projekt je bil delček k mozaiku, ki ga je še treba sestavljati za kakovostnejše sobivanje različnih ljudi. Kot smo lahko ugotovile same, so bili prosilci za azil večinoma odprti in pripravljeni za sodelovanje pri aktivnostih, nekateri celo za pomoč pri sami organizaciji. Gotovo je veliko pripomoglo, da smo jih v njihovih idejah upoštevale in smo kljub občasnim nesoglasjem težile k sklenitvi kompromisov. Ne bomo rekle, da nam različne kulture, jeziki in načini življenja nikoli niso pomenili ovire med nami in njimi, vendar smo z ustreznim pristopom to uspele premostiti. Z razumevanjem, strpnostjo, postavljanjem ustreznih meja, upoštevanjem njihovih in naših potreb in ne nazadnje zaupanjem v njihove zmožnosti so pokazali pripravljenost in marsikatero sposobnost. Mislimo, da je to pomembna ugotovitev za večji prispevek k integraciji. Gotovo lahko marsikdo, še posebej strokovni delavec, veliko

priporome h kakovostnejšemu sobivanju različnih kultur, nacionalnosti na istem prostoru.

Za konec morda ni odveč vprašanje smisla in učinka sklicevanja na neprimerno obnašanje tujcev v Sloveniji, ob tem tudi sovražnosti večinskega naroda do njih ali pa obtoževanje samega sistema, ki ureja migrantsko problematiko. Kako vse omenjeno učinkuje na reševanje omenjene problematike? Kateri so še drugi možni načini, ki bi pripomogli h kakovostnejšemu sobivanju različnih kultur, narodnosti? S člankom smo skušale nakazati nekaj smernic drugačnega pristopa k omenjeni problematiki. Morda je ključ ravno v iniciativi posameznikov in skupin, ki se trudijo za kakovostnejšo integracijo tujcev v slovensko okolje.

LITERATURA

Bešter, R. (2003). Politike vključevanja priseljencev v večinsko družbo.

V M. Pajnik in S. Zavratnik Zimic (ur.), *Migracije, globalizacija, Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut, str. 83–123.

Hadžiahmetović, A., Liberšar, H., Šmid, N., Uzelac, M. in Zlatar, F. (2008). *Priporočnik o področju azila in migracij*. Ljubljana: Slovenska filantropija. Neobjavljeno delo.

Huddleston, T. in Niessen, J. (2010). *Priročnik o integraciji za oblikovalce politik in strokovne delavce (tretja izdaja)*. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije.

Kako do pridobitve mednarodne zaščite – azila. (2008). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve. Neobjavljeno delo.

Klinar, P. (1976). *Mednarodne migracije: sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi*. Maribor: Obzorja.

Kovač, B. (2003). Globalizacija, migracijski tokovi in ekonomski razvoj na obrobju slovenskih migracijskih dilem. V M. Pajnik, S. Zavratnik Zimic (ur.), *Migracije, globalizacija, Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut, str. 43–81.

Kralj, A. (2006). Priseljenke in priseljenci v mestu. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 34 (226), str. 15–28.

Kralj, A. (2008). *Nepovabljeni – globalizacija, nacionalizem in migracije*. Koper: Univerza na Primorskem.

- Mednarodna zaščita – azil.* (2011). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve. Pridobljeno 25. 7. 2011 s svetovnega spleta: http://www.mnz.gov.si/si/mnz_za_vas/tujci_v_sloveniji/mednarodna_zascita_azil/.
- Pajnik, M. (2006). Transnacionalno državljanstvo: premagovanje neokolonialnih politik. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 34 (226), str. 29–40.
- Pajnik, M. in Zavratnik Zimic, S. (2003). Med globalnim in lokalnim v sodobnih migracijah. V M. Pajnik, S. Zavratnik Zimic (ur.), *Migracije, globalizacija, Evropska unija* (str. 5–14). Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Protecting refugees & role of UNHCR.* (2008–2009). Switzerland: UNHCR. Pridobljeno 26. 7. 2011 s svetovnega spleta: <http://www.unhcr-centraleurope.org/en/pdf/about-us/protecting-refugees-and-unhcr.html>.
- Statistika.* (2011). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve. Pridobljeno 26. 7. 2011 s svetovnega spleta: http://www.mnz.gov.si/si/mnz_za_vas/tujci_v_sloveniji/statistika/.
- Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ-UPB2) (2011). Uradni list RS, št. 11/2011.

STROKOVNI ČLANEK, PREJET SEPTEMBRA 2011.

EVALVACIJA ZDRAVLJENJA V PRIMERIH ZASVOJENOSTI Z IGRAMI NA SREČO V SLOVENIJI

353

EVALUATION OF TREATMENT OF GAMBLING ADDICTION IN SLOVENIA

Nevenka Podgornik, *mag. antrop.*

Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici,

Gregorčičeva 19, 5000 Nova Gorica

nevenka.podgornik@fuds.si

POVZETEK

Med sodobnimi odvisnostmi je svoje mesto našlo tudi čezmerno igranje na srečo, katerega posledice se kažejo na vseh ravneh človekove razsežnosti. Na Fakulteti za uporabne družbene študije je bila v letu 2009 z metodo CIPP izvedena evalvacija nekaterih psihiatričnih, psihoterapevtskih in psihosocialnih praks na Slovenskem s področja zasvojenosti z igrami na srečo. Namen evalvacije je bil vpogled v obstoječe stanje in prepoznavanje potreb po strokovnih službah in storitvah na področju zasvojenosti z igrami na srečo, ki jo članek predstavlja. Obenem članek opredeljuje potrebe na področju čezmernega igranja na srečo z vidika psihosocialnega modela pomoči.

KLJUČNE BESEDE: *čezmerno igranje na srečo, evalvacija praks pomoči, model CIPP, priporočila.*

ABSTRACT

Excessive gambling holds a prominent position among contemporary addictions, affecting as it does every facet of human activity. In 2009, an evaluation of a number of psychiatric, psychotherapeutic and psychosocial practices adopted in Slovenia and related to gambling addiction was conducted at the Faculty of Applied Social Studies using the CIPP model. The purpose was to gain insight into the current state of affairs and to identify the need for professional services and institutions to grapple with the addiction presented in this article. Furthermore, the article also delineates the needs pertaining to excessive gambling from the viewpoint of psychosocial assistance.

KEY WORDS: *excessive gambling, evaluation of supportive practices, the CIPP model, recommendations.*

UVOD

Problematiko zasvojenosti v članku uvrščamo v temeljni paradigmatški okvir antropologije zdravja, ki sloni na predpostavki, da sta zdravje in bolezen kulturna konstrukta, njune manifestacije pa del kulturnih vzorcev določene družbe.

Družbeno sprejemljivejši način manifestiranja čustvenega nezadovoljstva postaja v sodobni visoko razviti družbi psihologizacija duševnega zdravja. Izražanje stiske z duševno bolečino poteka vzporedno s procesi individualizacije, ki sprožajo dezintegrativne procese na ravni družbenih odnosov, kulture in identitete posameznika. Še do nedavnega je bilo namreč sprejemljivejše in manj diskriminatorno somatiziranje duševnih stisk.

Z nedeljivostjo človekove duševnosti in telesnosti povezujemo posameznikove temeljne psihične potrebe, ki so vir njegove kreativnosti pri iskanju strategij, da bi dosegel dobro počutje (uspeh vzpostaviti kemično ravnovesje v možganih). Izbrane aktivnosti so skupina vedenj, navade, ki tvorijo posameznikov zdrav ali pa neustrezen, rizični življenjski slog. Izbrana kreativnost ni nujno vedno pozitivna, nemalokrat postane za posameznika (in njegove bližnje) destruktivna.

Med sodobnimi odvisnostmi je svoje mesto našlo tudi čezmerno igranje na srečo, katerega posledice se kažejo na vseh ravneh človekove

razsežnosti (biofizikalna, psihična, socialna, odnosna, noogena, kulturna, bivanjska raven). Skladno s teorijo celostnega vedenja je tudi vedno bolj enovito mnenje psihosocialne in medicinske stroke, da imajo tudi t. i. nekemične zasvojenosti (z igrami na srečo, seksualnostjo, delom ...) značilnosti psihoaktivne substance, ki spremeni nevrokemijsko delovanje možganov.

Osredotočenost na vedenje omogoča preusmerjanje pozornosti od neposrednega ukvarjanja s simptomatiko (zasvojenost, nadzor, kontrola, obvladovanje, preprečevanje, simptomi ...) k izvoru nastale simptomatike – v širše ozadje posameznikovega življenja, v ustvarjanje odnosov in tešenje psihičnih (poleg eksistencialnih) potreb ter v krepitev varovalnih dejavnikov.

Na tem mestu opredeljujemo naslednje vedenjske vzorce oz. lastnosti vedenj, ki jih prepoznavamo kot značilne za zasvojenost z igrami na srečo (Katz, 2004):

- izguba nadzora nad življenjem,
- porušeni pomembni medosebni odnosi,
- nezmožnost vzpostavitve nadzora nad vedenjem oziroma nesposobnost prenehanja destruktivnega vedenja,
- vedenje, osredotočeno na igranje na srečo, zanemarjanje drugih dejavnosti in obveznosti,
- zaničanje oziroma prikrivanje škodljivega vedenja in njegovih posledic na različnih življenjskih področjih (družinski odnosi, finance, telesno zdravje ...),
- nastanek tolerance – za enak učinek potrebno vedno več (več denarja za igre na srečo),
- sopojavnost več motenj hkrati in pogosta kombinacija odvisnosti od psihoaktivnih snovi,

igranje na srečo kot beg iz stvarnosti – ‚zdravilo‘ za psihološko bolečino. V razmišljanju sledimo biopsihosocialnemu modelu zdravja, ki temelji na splošni teoriji sistemov ter poudarja skupen pomen in medsebojno vplivanje bioloških, psiholoških, kulturoloških in socialnih dejavnikov. Koncept celostnega pristopa upošteva posameznika kot biopsihosocialno celoto, kot individuuum v širšem družbeno kulturnem kontekstu, ki deluje celostno, njegove temeljne komponente (aktivnost, mišljenje, čustvovanje, fiziologija) pa v interakciji z možnostjo soustvarjanja lastne in družbene realnosti.

ČEZMerno IGRANJE NA SREČO V SLOVENIJI

Na Slovenskem je igralniška dejavnost izredno razvita. Razmerje med številom igralnic (brez igralnih salonov) in številom Slovencev je po podatkih iz leta 2007 6,5 igralnice na milijon prebivalcev. S polovico nižjim razmerjem števila igralnic na število prebivalstva Sloveniji na drugem mestu sledi Hrvaška. Hrvaška ima 17 igralnic na milijon prebivalstva, med katerimi so nekatere sezonskega značaja. Na tretjem mestu je Francija s tremi igralnicami na milijon prebivalcev. Na zadnjem mestu je sosednja Italija z 0,07 igralnice na milijon prebivalcev. V Italiji so le štiri igralnice (Božič, 2008).

Igralniška ponudba, merjena s številom igralnih mest v igralnicah in igralnimi saloni v Sloveniji, je med letoma 2001 in 2006 rasla in se je v tem obdobju podvojila. Leta 2007 je prišlo do precejšnjega skoka igralniških zmogljivosti z razširitvijo obstoječih igralnic in igralnih salonov ter odprtjem nove igralnice in igralnih salonov. Po letu 2007 je bil trend rasti nekoliko manjši kot v prvem obdobju, a še vedno izrazito pozitiven (Strategija razvoja iger na srečo v Sloveniji, 2010, str. 24).

Raziskava o igranju na srečo med prebivalstvom v Sloveniji, ki jo je konec leta 2008 opravila Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici – opravljena je bila v obliki telefonske ankete, na katero je odgovarjal 10.001 anketiranec – ocenjuje, da je v Sloveniji problematičnih in „patoloških igralcev“¹ skupaj 1–2,5 % prebivalstva (Macur, Makarovič, Rončević, Vehovar in Zorec, 2007, str. 41). Igralcev, ki so po mednarodnih kriterijih SOGS (South Oaks Gambling Screen) uvrščeni med „patološke“, je na podlagi anketne ocene v Sloveniji 1932 t. i. „patoloških“ igralcev in 5795 problematičnih igralcev. Primerjalno z drugimi državami, v katerih so igre na srečo podobno dostopne, delež „patoloških“ in problematičnih igralcev v Sloveniji ni zelo visok. Delež problematičnih igralcev se v večini zahodnih držav z razvito industrijo iger na srečo giblje med 0,6 in 3 % (Reith, 2006, v Jurić, 2007, str. 27). Delež „patoloških“ igralcev na Norveškem je 0,2 %, v Švici 0,8 %, v Veliki Britaniji

¹ Problematično igranje je tako sodelovanje pri igranju na srečo, ki povzroča resne negativne učinke za igralca, njegovo ožjo družbo in širšo družbeno skupnost. Patološko igranje Združenje ameriških psihiatrov opredeljuje kot eno izmed hujših oblik problematičnega igranja ter kot vztrajno in ponavljajoče se destruktivno vedenje, ki ustreza vsaj petim kriterijem, med katere sodijo preokupiranost z igranjem, izposojanje denarja, „lovljenje izgub“, ilegalna dejanja, izguba nadzora idr. (Zagoršek, Jaklič, Zorič, 2007, str. 2, 17, 18).

0,8 %, na Švedskem 0,6 %, v Avstraliji 2,1 %, v ZDA in Kanadi 1,5 % ter v Novi Zelandiji 0,5 % (Shaffer idr., 2004, v Jurić, 2007, str. 27).

Vendar pa je delež problematičnih igralcev v Sloveniji nesorazmerno velik med mladimi, kar lahko pomeni večjo dovzetnost novih generacij in s tem nevarnost širitve problema v prihodnje. Delež problematičnih igralcev v starostni skupini od 18 do 30 let je kar 1,68 % (Strategija razvoja iger na srečo v Sloveniji, 2010, str. 52).

V letu 2009 je Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici izvedla evalvacijo nekaterih psihiatričnih, psihoterapevtskih in psihosocialnih praks na Slovenskem s področja zasvojenosti z igrami na srečo. Namen evalvacije je bil vpogled v obstoječe stanje in prepoznava potreb po strokovnih službah in storitvah na področju zasvojenosti z igrami na srečo. Uporabili smo model evalvacije programov v zdravstvu in izobraževanju, model CIPP², ki vključuje naslednje štiri sestavine: *Context (kontekst)*, *Input (način izvedbe)*, *Process (proces)* in *Product (rezultat)*.

Aplikacija modela CIPP pri evalvaciji psihoterapevtskih praks na področju zasvojenosti z igrami na srečo je vključevala naslednja raziskovalna vprašanja: **KONTEKST** – *Kaj je treba storiti?*

- Katere potrebe pomoči na področju zasvojenosti z igrami na srečo prepoznavajo kompetentni strokovnjaki v Sloveniji?

INPUT – *Kako naj se to izvede?*

- Vloga, pomen in cilji institucije za nudenje psihoterapevtske pomoči zasvojenemu z igrami na srečo?

PROCES – *V kolikšni meri se to izvaja?*

- Kako je v Sloveniji zagotovljena in organizirana psihoterapevtska obravnava hazarderja?
- Oblike in možnosti zdravljenja?
- Ali so notranji procesi ustrezni? Ali obstajajo protokoli in ali se izvajajo?
- Ali je tim usposobljen in izkušen?
- Je tim deležen supervizije?

² Model CIPP je razvil Stufflebeam, ki se je zavzemal za sistemski način, ki bi že pri opredeljevanju temeljnih dejavnikov kakovosti v izobraževanju poleg izstopnih upošteval tudi vstopne, procesne in kontekstualne dejavnike kakovosti. Načine opredeljevanja kakovosti v izobraževanju je razširil tako, da je vanje uvrstil opredeljevanje vstopnih dejavnikov, ki jih moramo zagotoviti, da bomo lahko dosegli želene rezultate, procesov, ki jih moramo za to izpeljati, ter kontekstualnih dejavnikov, ki jih moramo poznati, saj lahko zelo vplivajo na dosežek (Stufflebeam 1983, 2000).

PRODUKT – *v kolikšni meri je to uspelo?*

- Kako učinkovito deluje pomoč zasvojenim z igrami na srečo v Sloveniji? Na podlagi relevantne literature in glede na predmet evalvacije smo opredelili naslednje kazalnike kakovosti:
- OSEBJE: razpoložljivo osebje in strokovno znanje, usposobljenost osebja, čas, porabljen za stik z uporabniki
- ZDRAVLJENJE: postopek sprejema v obravnavo, vrsta obravnave (individualna, partnerska, skupinska ...), postopki vzdrževalnega zdravljenja, dodatne psihiatrične, psihosocialne ali druge intervencije, prisotnost drugih težav v duševnem zdravju (psihiatrična komorbidnost), delež vztrajanja v programu zdravljenja, delež uspešnih primerov
- DOSTOPNOST POMOČI (AMBULANTA, CENTER ...): prostorska pokritost, delovni čas, čas, ko pride uporabnik na vrsto za obravnavo
- STROKOVNI NADZOR IN EVALVACIJA DELA ZAPOSLENIH
- SMERNICE, PROTOKOLI IN SPREMLJANJE: smernice, ki se uporabljajo, težave, povezane s smernicami, zadostnost smernic
- SODELOVANJE Z DRUGIMI SLUŽBAMI: z zdravstvenimi domovi, psihiatričnimi ustanovami, centri za socialno delo, skupinami za samopomoč, svoji ...

V evalvaciji sta sodelovala predstavnika edine zdravstvene ustanove, ki nudi pomoč zasvojenim z igrami na srečo v Sloveniji, tj. *Ambulanta za bolezni odvisnosti* iz Nove Gorice in predstavnik *Nacionalnega inštituta za psihoterapijo*, ki deluje na fakulteti za uporabne družbene študije v Novi Gorici. K sodelovanju v evalvaciji je bil povabljen tudi vodja ustanove v okviru katere se srečujejo anonimni hazarderji, vendar se za sodelovanje ni odločil.

Z omenjenima strokovnjakoma je bil opravljen poglobljen, delno strukturiran intervju, ki sta mu sledili transkripcija pogovora in kvalitativna analiza pridobljenega gradiva.

Analizo kvalitativnih podatkov smo začeli z razčlenjenjem besedila in določanjem izrazov za pojme, ki smo jih predhodno opredelili kot kazalce kakovosti. Določen opis smo poimenovali neposredno, z določenim nazivom ali kodo. Odprto kodiranje smo nadaljevali s postopkom kategoriziranja in razvrščanja podatkov, čemur je sledilo združevanje sorodnih pojmov v enote. Dobljene in definirane enote smo med seboj primerjali, iskali in konstruirali odnose med njimi ter jih razporedili v domnevne odnose. V sklepnih fazi so bile podane teoretične razlage in pojasnitve, ki jih povzemamo v nadaljevanju.

UGOTOVITVE EVALVACIJE IN PRIPOROČILA

Z opravljeno evalvacijo ugotavljamo zlasti dvoje. Prvič, *v Republiki Sloveniji psihiatrična in terapevtska praksa ne razpolagata z nujnim protokolom in smernicami za delo z zasvojenimi z igrami na srečo*. Smernice so zgolj lokalno razvite, nikakor pa niso nacionalne, kot jih poznamo za delo na področju zasvojenosti z drogami oz. kemičnimi odvisnostmi. Če bi bile izdelane smernice za delo, bi lahko ocenili uspešnost služb pri implementaciji smernic, vendar pa lahko zgolj ugotavljamo, da gre za uvajanje novih znanj v obstoječo terapevtskoprakso.

Strokovnjaki za področje zasvojenosti z igrami na srečo se pri svojem delu zgledujejo po tujih sistemih zdravljenja in izkušnjah tujih kolegov, zlasti Švicarjev, izdelali pa so tudi lastne (interne) smernice za delo.

Glede na neurejenost tega področja na nacionalni ravni zaposleni v državni instituciji tudi nimajo zagotovljene obvezne supervizije za strokovno delo z zasvojenimi z igrami na srečo, prav tako tudi službe niso bile deležne strokovnega nadzora. Za opravljene storitve se izvaja zgolj neformalna evalvacija, treba pa bi bilo izvajati tudi evalvacijo z uporabo določenih instrumentov.

In drugič – pridobljeni rezultati izvedene evalvacije kažejo na nezadostnost služb za izvajanje preventivne in kurativne dejavnosti na področju čezmernega igranja na srečo na nacionalni ravni, ki bi ustrezno odgovorile na trenutne potrebe.

V obstoječi pomanjkljivi mreži služb pomoči je sicer zaposlen strokovno usposobljen in izkušen kader, vendar je občutna nezadostna kadrovska zmogljivost. Službe, ki so sodelovale v evalvaciji, nudijo individualno, partnersko in družinsko terapijo ter – Ambulanta za bolezni odvisnosti – tudi skupinsko terapijo (enkrat tedensko dve uri) za zasvojene z igrami na srečo in za njihove svojce.

Zaradi dolgotrajnosti zdravljenja oz. psihoterapevtskega procesa (in neustrezne evalvacije dela) uspešnosti dosedanjega dela obravnavanih služb še ni bilo mogoče oceniti.

Službe, ki so sodelovale v tej evalvaciji, se povezujejo in sodelujejo z državnimi in nevladnimi organizacijami zlasti v lokalnem okolju, vzpostavili pa so tudi uspešno čezmejno sodelovanje (s kolegi iz Italije, Švice in Anglije).

Izpostavljamo še nekatere ključne ugotovitve, ki bi jih bilo treba upoštevati pri psihoterapevtski obravnavi zasvojenega z igrami na srečo. Praktično terapevtsko in raziskovalno delo dokazujeta izredno pogosto zamenjavo oblike zasvojenosti in prisotnost t. i. dvojnih diagnoz, ki so zlasti pogoste za zasvojene z igrami na srečo. Izkušnje strokovnjakov s področja zasvojenosti z igrami

na srečo so, da se s hazardiranjem tesno prepletajo tudi druge nekemične (seksualna odvisnost, odvisnost od odnosov ...) in kemične (uživanje alkohola, tobaka, poživil, pomirjeval ...) zasvojenosti. Pogosto je prisotna psihiatrična komorbidnost, t. i. dvojne diagnoze. Raziskave kažejo, da približno petina zasvojenih z igrami na srečo resno poskuša narediti ali naredi samomor.

Ranljiva skupina prebivalstva na področju zasvojenosti z igrami na srečo so mladi ljudje, ti prakticirajo zlasti spletno igralništvo, ter zaposleni v igralništvu, ki se poleg čezmernega igranja na srečo nemalokrat srečujejo tudi z drugimi osebnimi, zlasti partnerskimi krizami, stiskami, ki so povezane tudi z naravo igralniškega dela.

Ugotavljamo, da sta vloga in odgovornost države Slovenije na področju zasvojenosti z igrami na srečo skorajda neprepoznavni, še več, področje čezmernega igranja na srečo ostaja na državni ravni kljub denarju, ki se izteka v državno blagajno,³ neurejeno.

Vlada RS mora sprejeti nacionalno strategijo zdravljenja zasvojenosti z igrami na srečo v Sloveniji, ki bo vključevala tudi model zmanjševanja škode na področju čezmernega igranja iger na srečo. Če država nima izdelanega programa pomoči za zasvojene z igrami na srečo, prepoznavamo odgovornost države v tem, da poskrbi za plačilo terapevtskih storitev za zasvojene.

Vzporedno s podeljevanjem koncesij prirediteljem iger na srečo bi morala država vzpostaviti enovit sistem nadzora nad izvajanjem odgovornega igralništva ter tako zagotoviti dosledno izvajanje sprejetih ukrepov.

V okviru potreb zasvojenih z igrami na srečo je treba izpostaviti dostopnost do brezplačne pomoči v trenutku stiske, ki pa je zdaj glede na to, da zdravljenje izvajajo posamezni terapevti in nevladne organizacije, redko dostopna, poleg tega je treba upoštevati dejstvo, da imajo zasvojeni z igrami na srečo pogoste finančne (eksistencialne) težave in je dostopnost v smislu fizične in finančne dostopnosti pomoči ključnega pomena pri reševanju nastale zasvojenosti.

Intervjuvani strokovnjaki ocenjujejo glede na podatek, da ima do 3 % odrasle populacije težave s čezmernim igranjem na srečo, in glede na izkušnje iz psihoterapevtske prakse, da bi za učinkovito nudenje pomoči potrebovali v

³ S slovensko zakonodajo z naslova neposrednih davkov na dohodke se prirediteljem iger na srečo zaračunava davek od iger na srečo in koncesijske dajatve (Obdavčitve v Sloveniji, 2009, str. 10, 11). V letu 2008 je bil bruto prihodek od iger na srečo (od iger, napitnin in vstopnin) 432,7 milijona evrov, od tega je delež igralnic 219 milijonov evrov. V letu 2008 je z naslova prirerjanja iger na srečo (igralnice, igralni saloni, loterije) prejel proračun RS 90,9 milijona evrov (Poročilo o delu Urada RS za nadzor prirerjanja iger na srečo, 2008, str. 12), kar je pomemben delež državnega proračuna.

Sloveniji tri do štiri centre, ki bi z izvajanjem preventive in kurative kompetentno odgovarjali na potrebe v okolju. Obenem bi bilo treba zagotoviti tudi možnost (vsaj občasnega) hospitalnega zdravljenja, ki trenutno zasvojenim z igrami na srečo ni na voljo (Spazzapan, osebna komunikacija, 3. 11. 2009).

V Sloveniji prav tako ni na voljo t. i. nizkopražnih programov, kjer se ne bi zahtevala abstinenca, ampak bi se omogočil zasvojenim prostor, kjer bi se lahko pripravili na zahtevnejšo raven terapije. Da bi imeli možnost prvo fazo, tj. fazo stiske in odločanja, predelati v času, ki ga potrebujejo, in okolju, ki je zanje varno, kjer jim je zagotovljeno razumevanje in sprejemanje brez obsojanja. In ko bi se odločili, bi imeli možnost vstopiti v visokopražni program. Trenutno te možnosti nimajo – ali so absolutno aktivni v svoji zasvojenosti ali pa se od njih zahteva absolutno abstinenco (Topić, osebna komunikacija, 5. 11. 2009).

Izkušnje strokovnjakov s področja zasvojenosti govorijo o pomenu skupinskega dela za uspešno zdravljenje. V skupini poleg oseb s težavami v čezmernem igranju na srečo sodelujejo tudi njihovi svojci, ki so pomemben člen v procesu zdravljenja zasvojenosti družinskega člana in lastne soodvisnosti.

Splošna ocena je, da se v slovenski psihoterapevtski praksi premalo izvaja delo s skupino, ki se je v svetu pokazala kot zelo uspešna metoda dela. „Skupnost Anonimnih hazarderjev velja s svojim programom samopomoči za najuspešnejše zdravljenje kompulzivnega hazardiranja. Ti programi ponujajo tistim, ki so prizadeti z boleznijo, kot tudi tistim, ki so zaradi nje ogroženi, pomoč, moč in upanje, da se jim povrne duševno in telesno zdravje.“ (Heineman, 2008, str. 191.)

Tudi za zasvojene z igrami na srečo je ključna dostopnost pomoči. V letu 2007 je Fakulteta za uporabne družbene študije v sodelovanju z družbo HIT ustanovila Nacionalni inštitut za psihoterapijo. Namen ustanovitve in sodelovanja je slediti načelom odgovornega igralništva ter izvajati strokovno psihoterapevtsko in psihosocialno pomoč na področju škodljivih učinkov igralništva. V okviru NIP-a je bil poleg Centrov za psihoterapijo in psihosocialno pomoč v Novi Gorici, Ljubljani in Novem mestu, ustanovljen tudi brezplačen 24-urni SOS-telefon, ki je vse do maja 2009 zagotavljal strokovno pomoč in svetovanje ljudem, ki so imeli težave z odvisnostjo od iger na srečo. Telefon je bil namenjen tudi italijansko govorečim klientom in drugim tujim (angleško govorečim) klicočim. Tovrstna oblika pomoči je bila v okolju dobro sprejeta, mesečno smo beležili v povprečju od 250 do 300 klicev vseh oseb v stiski, od tega 75 do 90 klicev oseb z naslova stiske zaradi iger na srečo.

Z ukinitvijo finančne podpore temu projektu je bila fakulteta primorana SOS-telefon ukiniti, prav tako tudi Center v Novem mestu.

V novogoriški Ambulanti za bolezni odvisnosti je na voljo telefon za osebe v stiski zaradi čezmernega igranja in za njihove svojce, vendar pa so osebno po telefonu dosegljivi le dva dneva v tednu (torek in sreda) v delovnem času ambulante. V tem primeru psihiater pokliče klienta, ki je pustil sporočilo telefonski tajnici. V povprečju beležijo z naslova problematike iger na srečo eden do dva klica tedensko (Spazzapan, osebna komunikacija, 3. 11. 2009).

SOS-telefon je z vidika preprečevanja najhujših oblik stisk (samomorilnost in druga tveganja) ter njihovega reševanja in lajšanja pa tudi informiranja klientov o možnostih za vključitev v terapevtski proces oz. napotitve v druge oblike pomoči izrednega pomena, zato mora SOS-telefon delovati na nacionalni ravni s strokovno usposobljenim kadrom za izvajanje telefonskega svetovanja in informiranja. Nismo zasledili, da bi v Sloveniji dodatno izobraževali kader za svetovalno delo na telefonu z osebami, zasvojenimi z igrami na srečo, kar je za 24-urno odzivnost in kakovostno nudenje storitev nujno. V Sloveniji se že vrsto let uspešno in odmevno izvaja telefonsko svetovanje ljudem v stiski, izvajajo se strokovna usposabljanja za specifično problematiko (zlasti za delo na SOS-telefonu, namenjenemu ženskam in otrokom – žrtvam nasilja), med katere bi zagotovo sodila tudi zasvojenost z igrami na srečo.

Da področje zasvojenosti z igrami na srečo ni urejeno na nacionalni ravni, se izkaže tudi v pomanjkljivi mreži služb, ki naj bi izvajale preventivno in kurativno dejavnost na tem področju, posledično se izkažeta tudi slaba povezanost in medsebojno sodelovanje teh že tako redkih služb.

Strokovnjaki zlasti medicinskega modela zdravljenja zasvojenosti si prizadevajo za enotno uradno doktrino, ki bi zasvojenost z igrami na srečo (in druge nekemične zasvojenosti) klasificirala kot bolezen, kar bi omogočilo pridobitev pravic z naslova socialnozdravstvenega varstva in ureditev zdravljenja zasvojenosti z igrami na srečo na nacionalni ravni.

SKLEP

Neposredno ukvarjanje z zasvojenostjo pomeni zgolj ukvarjanje s simptomatiko. Ravno tako je izvajanje nadzora, kontrole obvladovanja ukvarjanja s simptomi, ki pa imajo svoj izvor v širšem ozadju posameznikovega življenja in ustvarjanja odnosov, kar je nujno upoštevati pri pripravi preventivnih dejavnosti. Glede na pojav vedno novih oblik zasvojenosti in nižanje starostne

meje zasvojenih ter iskanje razlogov za zasvojenosti tudi v nezadovoljujočih ali pa porušeni medosebnih odnosih je povsem relevantno vprašanje o vključevanju staršev v preventivne programe s področja zasvojenosti.

Poznana je usposabljanje za učinkovito starševstvo v državah članicah EU, ki pa se izvaja le v Italiji, Grčiji in Nemčiji, vključujejo pa številni preventivni programi v teh državah tudi pomen razvoja teh veščin (npr. Portugalska in Avstrija) (Hočevar, 2005, str. 239). Pri tem gre izpostaviti Nemčijo, kjer izvajajo preventivne dejavnosti, „ki niso usmerjene neposredno na edukacijo o drogah, temveč na vedenje, ki je v skladu s promocijo zdravja in razvijanje mentalne „moči““ (prav tam, str. 241). V Nemčiji so na podlagi evalvacij preventivnih programov začeli pripravljati programe namenjene otrokom, ki podpirajao „njihovo psihološko in fizično zdravje, pri tem pa ima osrednjo vlogo družina“ (prav tam).

Strokovnjaki služb pomoči zaznavajo, da nekemične zasvojenosti naraščajo vzporedno s kemičnimi oz. jih celo prehitujejo. V prihodnje lahko pričakujemo nove, še težje obvladljive zasvojenosti, tj. zasvojenosti z igranjem na srečo prek spleta. V novogoriški Amublanti za bolezni odvisnosti je trenutno v obravnavi več kot sto mladih zaradi zasvojenosti s spletnimi igrami. Po mnenju strokovnjakov naj bi se število mladih s tovrstnimi težavami v kratkem času bistveno povečalo.

Smernice za nadaljnje raziskovalno delo vključujejo raziskovanje slovenske referenčne terapevtske prakse na področju zasvojenosti z igrami na srečo, raziskovanje primerov dobre terapevtske prakse obravnave druge (nekemične) zasvojenosti in ga aplicirati na problematiko zasvojenosti z igrami na srečo ter pri tem slediti celostnemu pristopu obravnavanja zasvojenosti (psihoterapija, medikamentozna terapija, skupine za samopomoč), oblikovanje ustreznega instrumenta za evalviranje psihoterapevtske prakse na področju zasvojenosti z igrami na srečo, proučitev preventivnih programov za zaposlene v igralnicah, ki naj ne bi bili usmerjeni zgolj v simptomatiko (prepoznavanje zasvojenosti, zdravljenje zasvojenosti ipd.), temveč bi bili zastavljeni širše (na psihične in psihosocialne potrebe posameznika) z namenom preprečevanja zasvojenosti z igrami na srečo, zmanjševanja škode ter negativnih socialnih posledic, raziskovanja vidikov uporabnika (potrebe, ustreznost služb ...) obravnavanih storitev, posebno pozornost nameravamo posvetiti spletnemu igralništvu, ki dokazano povzroča znatni delež zasvojenih igralcev, ter izdelati podrobna priporočila o tem, kako v prihodnje razvijati in izvajati preventivne in kurativne programe pomoči na področju zasvojenosti z igrami na srečo v Sloveniji.

LITERATURA

- Bernard Spazzapan (transkripcija intervjuja, 3.11.2009)
- Božič, B. (2008). *Pasti igralništva – uničene družine; Širitev igralnic in igralnih salonov je velika rakava rana*. Pridobljeno 2. 12. 2011 s svetovnega spleta: <http://www.posocje.net/novica/2008/02/pasti-igralnistva-unicene-druzine-siritev-igralnic-in-igralnih-salonov-je-velika-raka>.
- Heineman, M. (2008). *Ko zaigraš še zadnjo srajco. Napotki za odvisne od iger na srečo in njihove svojce*. Ljubljana: Šola retorike.
- Hočevár, A. (2005). *Preprečevanje rabe in zlorabe drog: starši med stroko in ideologijo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Jurić, D. (2007). *Vpliv e-igralništva na problematično igranje*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Katz, S. (2004). *Gambling Facts and Fictions*. Bloomington, Indiana: AuthorHouse.
- Macur, M., Makarovič, M., Rončević, B., Vehovar, U. in Zorec, K. (2008). *Družbeni stroški igralništva*. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije.
- Obdavčitve v Sloveniji*. (2009). Ljubljana: Ministrstvo za finance. Pridobljeno 12. 12. 2009 s svetovnega spleta: http://www.mf.gov.si/slov/dav_car/obdavcitev_v_si.pdf.
- Peter Topić (transkripcija intervjuja 5. 11. 2009)
- Poročilo o delu*. (2008). Ljubljana: Ministrstvo za finance. Urad RS za nadzor prirejanja iger na srečo. Pridobljeno 12. 12. 2009 s svetovnega spleta: http://www.unpis.gov.si/fileadmin/unpis.gov.si/pageuploads/dokumenti/POROCILO_2008_UNPIS.pdf.
- Strategija razvoja iger na srečo v Sloveniji*. (2010). Ljubljana: Vlada RS. Pridobljeno 16. 12. 2010 s svetovnega spleta: <http://www.mf.gov.si/fileadmin/mf.gov.si/pageuploads/zakonodaja/40534131342.pdf>.
- Stufflebeam, D. L. (1983/2000). The CIPP Model for Program Evaluation. V G. F. Madaus, M. Scriven in D. Stufflebeam (ur.), *Evaluation models: Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation* (str: 117–141). Boston: Kluwer-Nijhoff Publishing.
- Zagoršek, H., Jaklič, M. in Zorić, J. (2008). *Analiza in usmeritve glede primerne obsega ponudbe klasičnih in posebnih iger na srečo v Sloveniji*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

DOŽIVLJANJE INSTITUCIONALNEGA NASILJA Z VIDIKA OTROK IN MLADOSTNIKOV, NAMEŠČENIH V VZGOJNI ZAVOD

365

EXPERIENCING INSTITUTIONAL VIOLENCE
FROM THE PERSPECTIVE OF CHILDREN AND
ADOLESCENTS LIVING IN A JUVENILE INSTITUTION

Mateja Oman, *univ. dipl. soc. ped.*

Vzgojni zavod Kranj, Šempeterska ulica 3, 4000 Kranj

oman.mateja@gmail.com

POVZETEK

Institucionalno nasilje v vzgojnih zavodih je pomembna tematika, o kateri pa je v slovenskem strokovnem prostoru le malo napisanega. Zavedati bi se morali, da se z institucionalnim nasiljem srečujemo v vseh ključnih družbenih institucijah (šole, bolnišnice, domovi za starejše, zapori, vzgojni zavodi ...), elementi nasilja pa so pri tem prikriti pod poimenovanji, kot sta usmerjanje h konformnemu vedenju in discipliniranje. Z namenom ozaveščanja te oblike nasilja članek predstavi, kaj institucionalno nasilje pravzaprav je, ga poveže z vzgojnimi zavodi in predlaga nekaj smernic, ki bi lahko pripomogle k omiljevanju institucionalnega nasilja v vzgojnih zavodih. V nadaljevanju predstavi rezultate raziskave, ki je bila v okviru mojega diplomskega dela izvedena v enem izmed slovenskih vzgojnih zavodov. Rezultati so pokazali, da otroci in mladostniki, nameščeni v vzgojnem zavodu, zaznavajo prisotnost institucionalnega nasilja ter prepoznajo dejavnike, ki

utegnejo povzročati to obliko nasilja. Poleg tega je treba omeniti, da je raziskava pokazala na povezavo med institucionalnim nasiljem ter nasilnim odzivanjem otrok in mladostnikov.

KLJUČNE BESEDE: *nasilje, institucionalno nasilje, vzgojni zavod, fokusne skupine.*

ABSTRACT

Although institutional violence in juvenile institutions is a dire issue, it remains a rare object of study in Slovenian expert literature. We should bear in mind that institutional violence exists in each and every important public institution (schools, hospitals, homes for senior citizens, prisons, juvenile institutions, etc.) where elements of violence are often cloaked by terms such as encouragement of conformist behaviour or disciplinary sanctions. In order to raise awareness of this type of violence, the present article first provides a description of institutional violence, relating it to juvenile institutions and suggesting some guidelines which could alleviate the problem of violence in these institutions. Then, it analyses the results of a survey carried out as part of the author's diploma thesis in one of the juvenile institutions in Slovenia. Its results show that institutionalised youngsters indeed perceive the presence of institutional violence and can identify the factors which can potentially lead to this form of violence. Furthermore, the survey highlights the link between institutional violence and aggressive reactions of institutionalised youngsters.

KEY WORDS: *violence, institutional violence, juvenile institution, focus groups.*

UVOD

„Nasilje“ je termin, s katerim se vsakdanjem življenju pogosto srečujemo. V preteklosti se je z njim ukvarjalo mnogo strokovnjakov in prav zato je dandanes v uporabi veliko število različnih definicij o tem, kaj nasilje pravzaprav je. Rečemo lahko, da je definicija spremenljiva, ni statična in ne stalna (Mugnaioni Lešnik, Koren, Logaj in Brejc, 2009). „Odgovor na to, kaj

je nasilje, je odvisen od številnih socialnih situacij in okoliščin. Ker je nasilje socialni fenomen, mora definicija ostati fluidna, prav tako kot spreminjajoča se socialna razmerja in interpretacije teh razmerij. Za razumevanje nasilja moramo vedno analizirati okoliščine, v katerih se nasilje dogaja, in sicer kaj se je zgodilo, kdaj, kje in med kom.“ (prav tam, str. 22.)

Nasilja nikakor ne smemo definirati preozko (kot npr. fizično poškodbo), saj s tem omejujemo lastno razumevanje: situacije kot pomanjkanje možnosti izbire, izobraževalni sistem, ki ne deluje, in celo družina, ki ne deluje, so zelo nasilne izkušnje (Nagler, 2001, v Kohek, 2003). Prav zato Kanduč (1998) nasilje kot splošen pojem razdeli na ogromno različnih vrst: na politično, ekonomsko, ideološko, kulturno, prometno, telesno, spolno in ekološko nasilje, čeprav so te vrste v družbenih praksah večinoma prepletene. Pri tem so nekatere oblike nasilja veliko bolj vidne (fizično, psihično, spolno nasilje) in jih zaznavamo v naših življenjih, življenjih naših bližnjih ali pa o njih poslušamo in beremo v medijih. Mediji nas na te oblike nasilja opozarjajo prek socialnih oglasov, v katerih velikokrat lahko zasledimo podatke, kot so ‚vsaka 3. ženska je pretepena‘ ali ‚vsaka 5. ženska je spolno zlorabljena‘. Žižek (2007) pravi, da so to alarmantne informacije, ki povzročijo, da realno nasilje opazimo, medtem ko druge bolj subtilne oblike nasilja ostajajo prezrte in nevidne. Med te bi poleg nekaterih oblik nasilja, ki jih našteva Kanduč (1998), lahko uvrstili tudi institucionalno nasilje. Žižek (2007) ob tem še dodaja, da s tem ko opazimo realno nasilje in prezremo subtilne oblike nasilja, tudi sami postajamo del reprodukcije teh oblik nasilja. Spremembe se bodo tako začele dogajati šele, ko bomo zmožni videti subtilne oblike nasilja, za dosego slednjega pa se bomo morali ‚izviti iz fascinirajoče vabe neposrednega subjektivnega nasilja, katerega agent je docela določljiv, in se osredotočiti na obrise ozadja, ki generira te izbruhe‘ (prav tam, str. 7).

INSTITUCIONALNO NASILJE

Institucionalno nasilje lahko najdemo znotraj vseh temeljnih družbenih institucij. Kot pravi Mugnaioni Lešnikova (2005), se dogaja tam, kjer institucije prek lastnih mehanizmov delovanja izvajajo prikrito (nevidno) ali odkrito nasilje. Pri tem izvajajo različne oblike psihičnega, ekonomskega, verbalnega, spolnega in fizičnega nasilja, poleg tega pa s svojimi mehanizmi delovanja prisiljujejo, jemljejo svobodo odločanja, usmerjajo h konformnemu vedenju, disciplinirajo, marginalizirajo, dopuščajo nestrpnost, dopuščajo

oz. favorizirajo avtoritarno odločanje, razizem, šovinizem, seksizem in zlorabo moči.

Institucionalno nasilje izvaja pretežno „neka oblast, organizirano, na podlagi norm in ustvarja družbeno prisilo za doseganje pričakovanega vedenja in ravnanja. Institucionalizacija nasilja sploh temelji na normah, ki nekaj predpisujejo, določajo, nalagajo, napotujejo na kaj, regulirajo ter zahtevajo vedenjske obrazce, ki se ljudem vsiljujejo, ne nazadnje tudi zaradi vzdrževanja minimuma sožitja med ljudmi, da družba sploh lahko funkcionira in s tem preprečuje socialno dezorganizacijo“ (Pečar, 1993, str. 44).

„Vse ključne družbene institucije so nasilne, čeprav morda določene procese njihovega prisiljevanja štejemo k t. i. pozitivni agresivnosti ali ‚dobremu nasilju‘. Govorimo o družini, šoli (velja za vse vzgojno-izobraževalne institucije), o skrbstvenih (bolnišnice, psihiatrične bolnišnice, socialne institucije, domovi za starejše) in totalnih institucijah (zapori, vojska, policija) ter državi. Tiste institucije, v katerih prisiljevanje poteka najbolj ‚tiho‘, samoumevno, prikrito (socializacijsko), so v svojih ciljih najbolj totalno nasilne. V prvi vrsti spada sem družina, pa tudi vzgojno-izobraževalne institucije.“ (Mugnaioni Lešnik idr., 2009, str. 26–27.)

Družina in vzgojno-izobraževalne institucije izvajajo institucionalno nasilje s specifičnimi načini delovanja (Trtnik Herlec in Urh, 2006): s prisilo, nezmožnostjo izbire, diskriminacijo, avtoritarnostjo, zatiranjem ustvarjalnosti in drugačnosti ...

Dejstvo je, da se o institucionalnem nasilju v družbi vse premalo govori, zato ostaja skrito in tabuirano. Zavedati bi se ga morali predvsem uslužbenci različnih družbenih institucij, kajti to je osnovni pogoj, da bi ga lahko začeli preprečevati in omejevati. Na tem mestu imamo pomembno vlogo tudi socialni pedagogi, saj je to profil, ki ga lahko srečamo v različnih institucijah. Socialni pedagogi bi bili lahko najprej pozorni na to, da opazimo svojo vlogo pri proizvodjanju, ohranjanju in spodbujanju nasilja, pri čemer ima pomembno vlogo zmožnost samorefleksije. Zavedati bi se morali, da bo nasilje v družbi vselej prisotno, toda ključno je, ali ga znamo opaziti in razbrati, razumeti ter analizirati. Prav to bo namreč posledično pripeljalo do tega, da bomo sami poskušali biti v čim manjši meri izvajalci institucionalnega nasilja, hkrati pa bi lahko vplivali tudi na preostale zaposlene v institucijah (z osveščanjem, preventivnimi delavnicami, izobraževanji, supervizijami, intervizijami, z ustvarjanjem refleksivne klime na splošno in ne nazadnje tudi s kritičnim odnosom do oblastniških praks).

INSTITUCIONALNO NASILJE V VZGOJNIH ZAVODIH

Z nasiljem in agresivnostjo se otroci ter mladostniki, nameščeni v vzgojnih zavodih (v nadaljevanju: otroci), srečujejo praktično vsak dan. Vzroki zanju so različni – lahko jih najdemo v osebnostih otrok kot tudi v osebnostih vzgojiteljev. Bregant (1967) med vzroke, ki jih gre iskati v osebnosti otrok, uvršča nesposobnost podrejanja zahtevam in režimu zavoda ter nesposobnost konstruktivnega uveljavljanja. Pozornost tako začnejo iskati pri vzgojiteljih in preostalih otrocih s svojim neprimernim vedenjem – ne znajo prenesti neuspeha v šoli in skupinskih aktivnostih, svoje resnične in namišljene pravice so pripravljene braniti s silo, izzvani se počutijo že s tem, da je nekdo drug pohvaljen ali nagrajen, reagirajo stereotipno v smislu ‚napad je najboljša obramba‘ ter podzavestno iščejo kazen. Med vzroke, ki jih najemo pri vzgojiteljih, pa lahko štejemo (prav tam):

- vzgojiteljevo težnjo po brezkompromisni poslušnosti otrok zaradi njegove netrdnosti glede lastne veljave in sposobnosti;
- vzgojiteljev avtoritativen nastop pri pubertetnikih, ki takšnega načina vodenja ne prenesejo;
- vzgojiteljeva netolerantnost do otrok zaradi lastnih problemov, ki mu povzročajo notranje napetosti;
- vzgojitelj ni dovolj trden – ne ve, ali bo lahko izpeljal svoje zahteve brez groženj in pritiska;
- vzgojiteljevo dajanje prednosti otrokom, ki mu prinašajo večje zadoščenje pri delu, se bolje podrejajo in s tem ne ogrožajo njegove avtoritete.

Menim, da vse pravkar naštete vzroke, ki jih najdemo pri vzgojiteljih, lahko uvrstimo med dejavnike, ki povzročajo institucionalno nasilje v vzgojnih zavodih.

In kateri so potemtakem še drugi dejavniki institucionalnega nasilja znotraj vzgojnega zavoda?

Ena izmed temeljnih dejavnosti v zavodu je vzgoja in ravno to so nekateri avtorji skozi zgodovino označili kot tisto, ki je nasilna in povzroča nasilje. Prvi, ki si je v povezavi z vzgojo začel postavljati vprašanje, kdaj in v imenu česa ima vzgojitelj sploh pravico posegati v spontani razvoj otroka oziroma v imenu česa je izboljševanje človeka sploh legitimno, je bil Herbart (Medveš, 1991). Zanj je vsaka vzgoja oblika nasilja nad otrokom, ki je sicer v procesu kultiviranja posameznika nujna. Poleg tega še dodaja, da le ustrezni cilji dajejo legitimnost nasilju, ki ga v sebi nosi vzgoja.

K preostalim dejavnikom institucionalnega nasilja pa bi prav gotovo lahko uvrstili naslednje:

- Neugodno psihosocialno ozračje – velikost vzgojnega zavoda ali vzgojne skupine, odnosi znotraj vzgojne skupine, klima v vzgojni skupini ...
- Vzgojiteljeva osebnost – njegove/njene lastnosti, način dela, predsodki, zmožnost vzpostavljanja bližine in distance, vzgojni slog ...
- Kazni v vzgojnih zavodih – Škoflek (1967) pravi, da je skoraj vsaka kazen za otroka relativna frustracija, ki jo lahko sicer premosti, lahko pa povzroči še večje posledice. Do teh pride, če kazen ni bila pravilno ,odmerjena‘ ali izrečena ob pravem času. Otrokov doživljanje kazni pa je po njegovem odvisno tudi od osebnosti vzgojitelja, take, kakršno namreč otrok doživlja. Lamovčeva in Rojnikova (1978) pa govorita še o ugotovitvah drugih raziskav, ki so preučevale vpliv kazni. Te so ugotovile, da je učinkovitost kazni odvisna od številnih dejavnikov – od časovne razporeditve in strogosti kazni, odnosa med osebo, ki kaznuje, in kaznovano osebo, od doslednosti pri kaznovanju ter od razumevanja vzrokov kazni. Tako psihoanalitiki kot behavioristi soglašajo v ugotovitvi, da so učinki kazni večkrat škodljivi kot koristni, kar je posledica napačnega načina kaznovanja (pretirano kaznovanje, poniževalno kaznovanje ...). Taka kazen deluje kot frustracija in sili otroka k obrambnemu vedenju. To lahko nezaželeno vedenje še bolj utrdi, povzroči malodušje ali ponoven pojav razvojno nižjih oblik. Pretirano kaznovanje lahko vodi do razvoja avtoritarne osebnostne strukture, ki se kaže v dvoličnosti, zahrbtnosti, agresivnosti do šibkejših in navideznem pokoravanju močnejšim. Če agresivnost kaznujemo z nasiljem, utrjujemo v otroku prepričanje, da je agresivnost do šibkejših sprejemljiva. Kazen lahko tako postane vzorec za učenje nasilja:
- Napisana in nenapisana pravila vzgojnega zavoda.
- Norme, napotki, morala – socializacija nikakor ni mogoča brez norm, običajev, navad in morale. Za vse je ključno, da so zavestni ali nezavedni mehanizmi, ki oblikujejo človekovo vedenje in medsebojna razmerja. Ljudje jih ponotranjajo, navsezadnje pa delujejo ti mehanizmi tudi z določeno prisilo in vzbujajo občutke krivde. Ker je tako, se potemtakem povezujejo tudi z nasilništvom. Vsakdo se že v otroštvu navzame navade okoli sebe, posnema druge in se uči od njih. Ponavljanje sprejetih navad pa posamezniku omogoča, da se v določenem kulturnem okolju varuje pred nevšečnostmi. Temu bi lahko rekli, da se posameznik prilagaja na tradicijo – tudi na tradicijo ustanove (šole, vzgojnega zavoda), kolektiva te ustanove in okolja, v katerem ustanova deluje. Načini prilagajanja na

tradicijo so lahko tudi ovira za novosti, za boljše, sodobnejše, prav tukaj pa lahko iščemo vzroke za konflikte. Upiranje tradiciji ustanove, normam ustanove, vedenju, delovanju, avtoritetam so velikokrat kršitve, ki se pojavljajo pri učiteljih in učencih ter jih lahko razumemo kot nasilje nad učenci in pri učencih. To ustvarja odklanjanje, zavračanje in tudi kaznovanje. (Pšunder, 1995.)

TEMELJNE SMERNICE PRI OMILJEVANJU INSTITUCIONALNEGA NASILJA V VZGOJNIH ZAVODIH

Na področju ozaveščanja, omiljevanja in blaženja institucionalnega nasilja v vzgojnih zavodih imajo pomembno vlogo tako vodstvo zavoda in v zavodu zaposleni strokovni delavci kot tudi sama socialnopedagoška stroka.

Vodstvo zavoda ima pri zmanjševanju institucionalnega nasilja pomembno vlogo predvsem v tem, da pri vodenju, usmerjanju in spreminjanju zavoda ves čas teži k upoštevanju zavodskih načel (Škoflek, Selšek, Ravnikar, Brezničar in Krajncan, 2004): načelo timskega dela, načelo individualizacije, načelo pozitivne vzgojne usmerjenosti, načelo aktivne vloge in soodgovornosti otroka ali mladostnika v procesu lastnega razvoja, načelo kompenzacije razvojnih primanjkljajev in vrzeli, načelo kontinuiranega vzgojno-izobraževalnega procesa, načelo sodelovanja z družino ter načelo inkluzije, integracije in normalizacije.

Toda za kakovostno omiljevanje institucionalnega nasilja v vzgojnih zavodih nikakor niso dovolj le spremembe, za katere je zadolženo vodstvo vzgojnih zavodov, temveč je treba spremembo doseči tudi med tistimi, ki z otroki in mladostniki preživijo največ časa – vzgojitelji in drugi strokovni delavci. Menim, da bi se morali vzgojitelji zavedati, da so v vzgojnih zavodih oni tisti, ki imajo več moči kot otroci. Vzgojitelji svoje moči ne bi smeli zlorabljati za prevlado nad njimi, ampak bi morali del svoje moči prenesti na otroke. S tem bi prišlo do prehoda s koncepta ‚moči nad‘ (dominacija) h konceptu ‚moč za‘ ter s tem do procesa opolnomočenja oziroma ‚empowerment‘ (Kohek, 2003). Moči vzgojitelji torej ne bi smeli posedovati in dominirati nad otroki, temveč bi to morala biti sposobnost, ki jo je treba razvijati in deliti. Kot pravi Kohek (prav tam), namreč kultura dominacije rodi kulturo nasilja.

Naloga vzgojiteljev v vzgojnih zavodih je tudi, da skrbijo za ugodno psihosocialno klimo ter s tem tudi za ugodne pogoje dela in učenja. Ugodno psihosocialno klimo se morajo vzgojitelji truditi vzpostaviti tako na materialni (videz vzgojne ali stanovanjske skupine) kot tudi na odnosni ravni

(Kos Mikuš, 2002). Naloga vzgojiteljev je tudi, da poskušajo pravila in red zavodskega življenja v določeni meri ustvarjati skupaj z otroki, saj bodo ti le tako motivirani za njihovo upoštevanje, ter da se ves čas trudijo zagotavljati primerno komunikacijo.

Pomemben dejavnik, ki prav tako sodi v okvir institucionalnega nasilja in utegne povzročati nasilne reakcije pri otrocih, pa so prav gotovo tudi kazni v vzgojnih zavodih. Prisotnost kazni je v življenju in delovanju vzgojnega zavoda sicer nujno potrebna, vendar pa je pri tem treba paziti na časovno razporeditev kazni, njeno strogost, doslednost pri kaznovanju, na odnos med vzgojiteljem in otrokom ... Neustrezno kaznovanje namreč lahko povzroči nekatere stranske učinke, na primer porast različnih oblik izzivalnega vedenja ter motnje hranjenja (Bratuša, 2010).

Svojo vlogo pri zmanjševanju institucionalnega nasilja pa ima tudi celotna socialnopedagoška stroka ter vse druge stroke, ki tako ali drugače prihajajo v stik z vzgojnimi zavodi. Stroka bi svoj delež k zmanjševanju institucionalnega nasilja morala prispevati z znanstvenoraziskovalnim delom na tem področju, objavljanjem strokovnih monografij in člankov, kakovostnim izobraževanjem novega kadra, organiziranjem izobraževanj, konferenc, posvetov, poudarjanjem pomena informiranosti in poučenosti ... To bi omogočilo proces ozaveščanja, preseganja samoumevnosti in ne nazadnje tudi razgrinjanje skritih oblik nasilja v strokovnih praksah. Dejstvo je namreč, da se o institucionalnem nasilju vse premalo govori in piše ter tako ostaja skrito za zavodskimi zidovi.

NAMEN RAZISKAVE

Namen raziskovanja je bil spoznati izkušnje, stališča in mnenja o institucionalnem nasilju v enem izmed slovenskih vzgojnih zavodov s strani otrok in mladostnikov v tem zavodu. Zanimalo me je:

- kako otroci in mladostniki, nameščeni v vzgojnem zavodu, zaznavajo in doživljajo institucionalno nasilje;
- katere vidike institucionalnega nasilja prepoznavajo;
- kakšne reakcije sproža institucionalno nasilje pri njih.

METODA

Doživljanje institucionalnega nasilja pri otrocih in njihove reakcije nanj sem raziskovala s fokusnimi skupinami. Gre za kvalitativno metodo zbiranja podatkov, njen namen pa je od izbrane populacije izvedeti čim več o njihovih izkušnjah, mnenjih, mislih na določeno temo (Krueger in Casey, 2000).

VZOREC

V raziskavo o institucionalnem nasilju v vzgojnem zavodu je bilo zajetih 23 otrok in mladostnikov, in sicer 11 deklet in 12 fantov, katerih skupna povprečna starost je 14 let.

ZBIRANJE IN OBDELAVA PODATKOV

Zbiranje podatkov je potekalo v šestih stopnjah:

- Prvo stopnjo skupinske diskusije bi lahko poimenovali ‚vzpostavitev stika‘, njeni nameni pa so bili predvsem: vzpostavitev začetnega stika, vzpostavitev sproščenega vzdušja ter predstavitev poteka in pravil skupinskega intervjuja.
- Na drugi stopnji je potekal prvi del skupinskega intervjuja – splošni del intervjuja. Postavljala sem vprašanja, s katerimi sem poskušala izvedeti, kako otroci opredeljujejo pojem nasilja, katere oblike nasilja poznajo, katere oblike nasilja prepoznajo v svojem vsakdanjem življenju, kje vse se srečujejo z nasiljem, kako so bili že udeleženi v nasilju ... Namen te stopnje je bil, da udeležence seznanim z naravo razprave ter hkrati dobim vpogled v njihovo že obstoječe znanje ter izkušnje, povezane z nasiljem.
- Na tretji stopnji smo s tematike nasilja prešli na temo institucionalnega nasilja. Udeležence sem povprašala, katere oblike nasilja prepoznajo v življenju in delovanju vzgojnih zavodov. Predstavila sem jim koncept institucionalnega nasilja ter prek vprašanj poskušala ugotoviti, kako otroci zaznavajo in doživljajo institucionalno nasilje v vzgojnem zavodu. Cilj te stopnje je bil udeležence seznaniti z osrednjo temo skupinskega intervjuja.
- Četrta stopnja je bila namenjena prebiranju dveh odlomkov iz knjige Gimnazijec (Karlovshek, 2006). S tem sem sodelujočim s primerom pokazala,

kaj je to institucionalno nasilje, in jim omogočila lažje razmišljanje o tej problematiki v njihovem zavodu.

- Peta stopnja je bila namenjena drugemu delu skupinskega intervjuja. Tu sem zastavljala specifična vprašanja, ki so se navezovala zgolj na institucionalno nasilje v izbranem vzgojnem zavodu. Zanimalo me je, kako so doživljali postopek namestitve v vzgojni zavod, kaj menijo o vzgojiteljih in njihovem načinu dela, o kaznih, ki se uporabljajo v vzgojnem zavodu, o psihosocialnem ozračju, o napisanih in nenapisanih pravilih vzgojnega zavoda, kako oni reagirajo na institucionalno nasilje ...
- Šesta in hkrati zadnja stopnja fokusne skupine pa je bilo postavljanje zaključnih vprašanj, povzemanje bistva diskusije ter zahvala za sodelovanje. Cilj te stopnje je bil končati skupinski intervju.

Zbrane podatke sem obdelala s kvalitativno analizo. Glede na to, da sem skupinske intervjuje snemala na diktafon, sem morala najprej vse intervjuje dobesedno prepisati. Vse transkripte sem prebrala večkrat, kar mi je omogočilo izluščiti glavne teme diskusij in preveriti, ali se poleg tematik, ki sem jih že vnaprej predvidela, pojavljajo tudi druge. V naslednjem koraku sem se lotila kodiranja skupinskih intervjujev. Sledila je še analiza dobljenih kategorij in interpretacija rezultatov.

IZSLEDKI

Raziskava, izvedena med otroki in mladostniki, nameščenimi v vzgojnem zavodu, je pripeljala do mnogo zanimivih ugotovitev, ki niso relevantne le za izbrani vzgojni zavod, ampak lahko pomenijo prispevek tudi vsem drugim zavodskim institucijam. Dejstvo je namreč, da se zaposleni v vzgojnih zavodih velikokrat ne zavedajo lastne vloge pri reprodukciji institucionalnega nasilja („Velikrat se derejo.“, „Pa ful razlike delajo med nami...“, „Po krivem obtožujejo.“, „Pa računalnik ... Kr gledajo, kaj mi pišemo gor. Dal so en program gor, da lah čekirajo, kaj mi gledamo.“, „... so na cajte preveč vzvišeni“, „Pa da če majo oni slb dan, nej ne prenašajo tega na nas.“, „Pa kr take fore majo ane, da če oni teb nekej govorijo, da morš ti njih poslušat, k da je on faraon, ti pa si tm nek suženj.“ ...) in tako lahko ugotovitve nastale raziskave pomenijo možnost za ozaveščanje te oblike nasilja, reflektiranje lastnega dela, priložnost za uvid v preteklo početje ter spodbudo za učenje novih vedenjskih shem.

V splošnem delu skupinskega intervjuja se je izkazalo, da otroci nasilje **374** definirajo relativno ozko in govorijo predvsem o neposrednih, vidnih oblikah

nasilja, k čemur pripomorejo njihove lastne izkušnje iz preteklosti. Pri vprašanih o tem, kako opredeljujejo nasilje, katere vrste nasilja poznajo ter kakšne izkušnje z nasiljem imajo, so se namreč usmerjali predvsem na fizično („... da se z enim stepeš.“, „... če nekoga udariš, pretepeš, ga klofneš, mahneš al pa zakolješ.“, „Nabunkal so me, pa sem biu mau črn, pa je blo to to.“, „Kamorkol sem prišu, tam smo se stepli.“), psihično („... da enga žališ.“, „... da ga zmerjaš.“, „Pa žalitve, pa grožnje sem dobu tud od enih starejših ...“) in spolno nasilje („..., da me je najprej kr nekej šlatov, poj je pa reku, če bi se ... tko ... emmm ... če bi ... imela spolne odnose, pa sem rekla da ne, sem cvilila, nobenga ni blo, poj sem pa pobegnila, sem šla na socialno, pa sem povedala ...“). O subtilnih oblikah nasilja (kamor sodi tudi institucionalno nasilje) sprva niso govorili. Te oblike namreč niso tako vidne in so v njihovih življenjih pogosto samoumevne ter vpletene v njihov vsakdan, zato jih otroci ne prepoznavajo.

V nadaljevanju skupinskega intervjuja pa se je vseeno izkazalo, da institucionalno nasilje v njihovih življenjih je prisotno. Tako so otroci začeli pripovedovati, da v zavodu opažajo nasilje znotraj različnih vrst medosebnih odnosov – nasilje med njimi ter nasilje med njimi in vzgojitelji. S strani vzgojiteljev poročajo o različnih elementih nasilja: kričanje, obtoževanje, grozjenje, izsiljevanje, izrekanje kletvic, neupravičeno kaznovanje, prerivanje in zaklepanje vrat. Ti otroci zaznavajo institucionalno nasilje in pravijo, da je prisotnost institucionalnega nasilja odvisna tako od njih samih kot tudi od vzgojiteljev in ne nazadnje trenutka. Situacija je drugačna v skupini, kjer so nameščeni zgolj srednješolci, saj tam institucionalno nasilje zaznavajo le v majhni meri. Razlog za takšno stanje se po mojem mnenju skriva v tem, da so v tej skupini nameščeni zgolj mladostniki in tako življenje ter delo potekata drugače kot v preostalih skupinah. Veliko več poudarka je na razvijanju samostojnosti mladostnikov ter na možnostih soodločanja in soustvarjanja zavodskega vsakdana. Vzgojitelji s tem, ko mladostnikom dajejo možnost soodločanja in soustvarjanja zavodskega življenja, pravzaprav prenašajo del svoje moči nanje ter s tem aktivno sodelujejo v procesu opolnomočenja. Prav to poudarja tudi Kohek (2003), ki pravi, da bi vzgojitelji svojo moč morali deliti, kajti le tako se lahko izognemo razvoju kulture dominacije, ki pa v nadaljevanju rodi kulturo nasilja. Hkrati to dokazuje, da v tej skupini sledijo načelu aktivne vloge in soodgovornosti mladostnika v procesu lastnega razvoja (Škoflek idr., 2004). To načelo namreč pravi, da je eden glavnih ciljev vzgoje otrok in mladostnikov njihova osamosvojitvev. Mladostniki tako z osebnimi pobudami, idejami, predlogi in dejavnostmi sooblikujejo pogoje in pravila skupnega življenja in dela ter s tem prispevajo h kakovosti in aktualnosti

življenja v vzgojni ustanovi. Poleg tega je specifična omenjene skupine tudi v tem, da imajo mladostniki večje možnosti individualnega dogovarjanja, s tem pa se zahteve, naloge, obremenitve, ugodnosti, omejitve in vloge prilagajajo njihovim značilnostim ter sposobnostim. Prav s tem pa vzgojitelji sledijo načelu individualizacije (prav tam).

V času fokusnih skupin smo obravnavali različne dejavnike, ki utegnejo povzročati institucionalno nasilje. Z nekaterimi otroki smo spregovorili o psihosocialnem ozračju v vzgojnem zavodu. Povedali so, da so z videzom hiše in okolice izredno zadovoljni, poleg tega pa se v vzgojni skupini dobro počutijo („... tko lepa okolica.“, „Ta bajta pa k sm pršla na ogled pred enmu letam, pa mi je bla ful všeč. Takrat stene še niso ble pobarvane, ampak že sam tko k so ble rumene omare, pa tko mi je blo všeč.“). Vseeno pa nekateri otroci pravijo, da bi raje živeli doma, saj v zavodu pogrešajo nered („Tle sam da je en košček prahu, morš kuj pucat.“, „Jest tle pogrešam, da maš lah razsuto sobo u nulo, da še sebe not ne najdeš.“) in svobodo pri izbiranju ter uveljavljanju svojega življenjskega stila („Al pa če si jest čupo razmršeno nardim, k sm bl tko skuštran, mi kuj rečejo: pejd se počesat! Sorry, k jest tko čupo nosm.“). Iz pripovedovanja otrok je torej razumeti, da je za psihosocialno klimo na materialni ravni dobro poskrbljeno, saj so otroci zadovoljni s stavbami, v katerih živijo, z njihovo opremljenostjo ter urejenostjo in tudi z okolico. Poskrbeti pa je treba tudi za ugodno psihosocialno klimo na odnosni ravni, za dosego katere je po mnenju Kos Mikuševe (2002) med drugim nujno potrebno, da si otroci upajo biti drugačni in svojo drugačnost tudi pokazati – prav tega pa vzgojne skupine ne omogočajo povsem, saj otroci pravijo, da si želijo več svobode pri izbiranju in uveljavljanju svojega življenjskega stila.

Velik del diskusije je bil namenjen tematiki vzgojiteljeve osebnosti in načina dela. Otroci so našli naslednje pozitivne osebnostne lastnosti, ki jih prepoznavajo pri vzgojiteljih: prijaznost, potrpežljivost, pravičnost, umirjenost, komunikativnost in empatijo. Poleg tega pravijo, da jim je všeč, če so vzgojitelji pri delu pripravljeni na različne aktivnosti, sprejemajo drugačnost, znajo aktivno poslušati, so zmožni opaziti malenkosti, ne kaznujejo takoj, so pripravljeni pomagati, znajo postaviti omejitve, ločijo svoje zasebno in profesionalno življenje ter ne vsiljujejo svojih navad drugim. Hkrati pa dodajajo, da jim ni všeč, če vzgojitelji pri delu preslišijo besede, potrebe in želje otrok, če silijo k strogemu upoštevanju pravil, če otrokom ne zaupajo, imajo do njih predsodke, delajo razlike med njimi, če so vsiljivi, kričijo, ukazujejo, so strogi, grozijo, imajo prevelike zahteve, se hitro razjezijo, izražajo jezo po nepotrebnem, prenašajo jezo na vso skupino, uporabljajo

strobe in nepravilne kazni, so vzvišeni, se vmešavajo v osebne stvari, preveč resno obravnavajo vsa dejanja, storjena s strani otrok, ter če delajo razlike med osnovnošolci in srednješolci. Znotraj naštetih lastnosti in načinov dela lahko opazimo nekatere kategorije verbalnega nasilja. Munc (2010) k verbalnemu nasilju prišteva vzdevke, kričanje, žaljivke, posmehovanje, grožnje in nadlegovanje – izmed navedenih kategorij otroci poročajo predvsem o kričanju in grožnjah. Munc (prav tam) pravi, da je kričanje – povišani toni glasu, združeni z jeznim in grozečim obrazom – ena najbolj pogostih oblik verbalnega nasilja, s katerim se srečamo pri vzgojnem delu. Sklenemo torej lahko, da otroci pri vzgojiteljih prepoznavajo tako dobre kot slabe lastnosti. Tudi Lampe in sodelavci (2002, v Bučar-Ručman, 2004) naštevajo enake oziroma podobne negativne lastnosti kot otroci – strog, popustljiv, nedosleden, nerazumevajoč, nepravilčen – in pravijo, da te lastnosti sodijo k dejavnikom institucionalnega nasilja, ki pri otrocih in mladostnikih sprožajo nasilno vedenje.

Kot pomemben del institucionalnega nasilja so se izkazale tudi kazni v vzgojnem zavodu – te nimajo zgolj vzgojne funkcije, temveč institucijam omogočajo, da se njihov način delovanja ohranja. Otroci so kazni deležni zaradi različnih razlogov: neupoštevanje zavodskih pravil, neizpolnjevanje šolskih obveznosti in poseganje po neprimernih vsebinah (gledanje pornografije prek spleta, neprimerne aplikacije na mobilnih telefonih, igranje neustreznih računalniških iger ...). Pri tem vzgojitelji uporabljajo naslednje kazni: opravljanje koristnih del, omejevanje izhodov iz skupine, prepoved uporabe računalnika, omejitev uporabe televizorja in telefona, prepoved odhoda na prostočasne dejavnosti, prepoved poslušanja glasbe, izdelava plakatov, pisanje spisov, zgodnje spanje, preživljanje časa v sobi in odvzem prostega vikenda. O kaznih, katerih se vzgojitelji poslužujejo, imajo otroci večinoma negativno mnenje. Pravijo, da z obstoječim načinom kaznovanja niso zadovoljni, saj so kazni velikokrat prestroge in nepravilne. Pretirana strogost kazni za otroke vsekakor nima pozitivnih posledic, saj vzgojitelji s takšnim načinom kaznovanja ponujajo model za agresivno obnašanje, hkrati pa jeza in srd zaradi take kazni stimulirata izbruhe nasilnega obnašanja pri otrocih in mladostnikih (Nastran Ule, 1997, v Kos, 2005).

Otroci si želijo, da bi vzgojitelji znali prisluhniti vsem, ki so bili udeleženi v nekem dejanju, in bi se za primerno kazen odločili na podlagi vseh zgodb. Omenjajo tudi, da vzgojitelji pri svojem delu niso usklajeni, zato menim, da bi bilo v prihodnje treba večji poudarek namenjati kakovostnemu timskeemu delu, v okviru katerega bi se bili vzgojitelji zmožni dogovarjati

tudi o primernem načinu kaznovanja. Otroci so si namreč enotni, da med neprimerne načine kaznovanja spada odvzem prostega vikenda. Menijo, da so do odhoda domov prav vsi upravičeni, saj želijo imeti stike s svojimi starši in prijatelji iz domačega okolja. Odvzem prostega vikenda tako doživljajo kot izjemno stresno situacijo. Tudi sama menim, da bi moral biti odvzem prostega vikenda kazen, ki bi se je vzgojitelji posluževali le v izjemnih situacijah. Pred izrekom te kazni bi se morali posluževati drugačnih načinov kaznovanja. O tem govori tudi Milivojević s sodelavci (2008), ki pravi, da mora biti kaznovanje proces, v katerem kazen stopnjujemo. V procesu kaznovanja bi tako morali prehajati od kritike vedenja do groženj s kaznijo in ne nazadnje do same kazni. Za najbolj primerni obliki konkretne kazni se po navadi izkažeta odvzem ugodnosti in neprijetna, a koristna zadolžitev. Prost vikend pri tem ne bi smel biti obravnavan kot ugodnost, saj je z vidika otrok in mladostnikov ohranjanje stika z družino (v kolikor je to le mogoče in ne ogroža zdravja ter varnosti otroka) nujno potrebno. Prav družina je namreč tista, v katero se bodo otroci po končani namestitvi v vzgojnem zavodu vrnil.

Na področju kaznovanja je ponovno izjema srednješolska skupina. V tej skupini so mladostniki namreč zadovoljni z obstoječim načinom kaznovanja. Pravijo, da se prav vsak izmed njih zaveda, da bo z neprimernim vedenjem izgubil določene ugodnosti, hkrati pa bo z vzornim vedenjem ugodnosti lahko imel še več. To je edina skupina, ki poleg kaznovanja omenja tudi prisotnost nagrajevanja.

S pravili v vzgojnem zavodu so otroci vseh skupin relativno zadovoljni. Opazajo, da imajo obstoječa pravila tako svoje prednosti (sprotno opravljanje šolskih obveznosti, omogočajo urejeno življenje v vzgojnem zavodu ...) kot tudi slabosti (vzgojitelji nadzorujejo aktivnosti na računalniku, omejena uporaba pohoštva, prepoved vstopanja v tuje sobe, oddajanje mobilnih telefonov vzgojiteljem ...). Prav zato predlagajo nekaj sprememb, za katere menijo, da bi jih bilo na področju zavodskih pravil in hišnega reda dobro sprejeti. Predlagane spremembe so naslednje: več izhodov iz skupine, več dejavnosti znotraj skupin, več časa za uporabo računalnika, večkrat možnost gledanja celotnega filma ob večerih, minimalno spremenjen dnevni red ... Nekateri otroci menijo, da bi morali pri pisanju ali spreminjanju zavodskih pravil sodelovati ne le vzgojitelji, ampak tudi oni sami. To poudarja tudi Kosova (2005), ki pravi, da s tem ko otroci oziroma mladostniki sodelujejo pri oblikovanju pravil, postanejo »slišani«, hkrati pa so pozneje bolj motivirani za upoštevanje zapisanega. Nesmiselno je namreč pričakovati, da bodo

upoštevali pravila, ki jih ne razumejo in katerih jim ni nihče nazorno predstavil. Prepričana sem, da bi skupno oblikovanje pravil pripomoglo k razvijanju njihovega občutka odgovornosti, kompetence soodločanja ter ne nazadnje tudi k razvijanju samostojnosti.

Kot pomemben dejavnik institucionalnega nasilja se je izkazala tudi sama namestitve v vzgojni zavod. To je namreč proces, ki otroka oziroma mladostnika izloči iz njegovega matičnega okolja in ga namesti v novo, tuje in predvsem institucionalno okolje. Analiza fokusnih skupin je pokazala, da veliko otrok in mladostnikov namestitve doživlja kot izjemno stresno in nasilno situacijo („*Ne morjo te kr pod prisilo dt tle. Pa na silo vzet od družine.*“, „*Dost mi je blo tko hudo k sm pršu, ker je blo čist vse novo. Pa tko ... Ne vem, nova okolica, novi ljudje, nobenga ne poznaš.*“). Le nekateri so namreč poročali, da so si namestitve v vzgojni zavod želeli in ob namestitvi občutili zadovoljstvo. Najpogostejši razlog, da so si otroci oziroma mladostniki želeli namestitve, se skriva v umiku iz nasilne družinske situacije.

Udeležence skupinskih intervjujev sem povprašala, kakšni so njihovi odzivi oziroma reakcije v primerih doživljanja institucionalnega nasilja. Otroci so poročali o različnih odzivih. Nekateri so povedali, da poskušajo nastalo situacijo rešiti mirno, s pogovorom ali pa, da se raje umaknejo in ne storijo ničesar. Drugi pa poročajo o veliko burnejših reakcijah, povezanih predvsem z verbalnim, psihičnim in fizičnim nasiljem – kričanje, žaljenje, odgovarjanje, uporaba kletvic, ignoriranje vzgojiteljev, uporaba neprimernih kretenj, odiranje, razbijanje, loputanje z vrati, zažiganje inventarja ... Institucionalno nasilje torej velikokrat sproža nasilne odzive pri otrocih, seveda pa je odziv v veliki meri odvisen tudi od osebnosti otroka. To potrjuje tudi eno od deklet, ki pravi, da se vsak ob institucionalnem nasilju odzove tako, kot se pač zna, in dodaja, da se je pri tem le težko nadzorovati. Sklenemo lahko z mislijo Ančičeve (2002, v Kos, 2005), ki navaja, da s tem ko zavodski uslužbenci uporabljajo nasilne oblike vedenja, z njim pa institucionalno nasilje, pravzaprav nasilje (posredno) tudi spodbujajo.

Za konec lahko dodam le še sklep, da je zaznavanje in doživljanje institucionalnega nasilja, ki je predstavljeno v tem poglavju, subjektivna zaznava otrok in mladostnikov, ki so nameščeni v izbranem vzgojnem zavodu. Za širši in hkrati tudi bolj objektivni vpogled na dejansko stanje v tem vzgojnem zavodu bi bilo seveda treba opraviti tudi fokusne skupine z zaposlenimi vzgojitelji, intervjuje z vodstvom vzgojnega zavoda, z vsemi nepedagoškimi delavci, ki so tam zaposleni, ter tudi s prostovoljci, ki v zavodu pomagajo in so čustveno nekoliko distancirani od dogajanja v njem. Raziskati pa bi

bilo treba tudi zapisana pravila, hišni red posamezne ustanove in drugo relevantno dokumentacijo vseh skupin. To pa je vsekakor obsežen proces, ki bi ga bilo z namenom izboljšanja kakovosti storitev morebiti v prihodnosti vredno realizirati.

SKLEPI

Institucionalno nasilje je torej del življenja in delovanja vseh slovenskih vzgojnih zavodov. Izvedena raziskava je pokazala, da se izraža skozi različne dejavnike, in sicer neugodno psihosocialno ozračje, vzgojiteljevo osebnost in način dela, kazni v vzgojnem zavodu, napisana in nenapisana pravila vzgojnega zavoda, norme, napotke in moralo. Na te dejavnike opozarja tudi strokovna literatura, zato moramo biti strokovni delavci nanje pozorni, saj bomo le tako lahko pripomogli k procesu omiljevanja te oblike nasilja.

Munc (2010) navaja, da je stopnja pojavnosti te oblike nasilja izredno visoka, o čemer pričajo predvsem anekdotski zapisi in posamezni primeri. Izkušnje institucionalnega nasilja so po njegovem mnenju precej bolj pogoste, kot so to pripravljeni verjeti tisti, ki takšne institucije vodijo. Prav zato bi bilo proučevanje in nato zmanjševanje institucionalnega nasilja izredno velikega pomena. Še posebej to velja za ustanove, v katere so uporabniki nameščeni za daljše časovno obdobje – vzgojni zavodi, zapori ... Uporabniki se namreč iz okolja, kamor so nameščeni, ne morejo umakniti, kar posledično tudi pomeni, da so lahko institucionalnemu nasilju izpostavljeni ves čas. Poleg tega so uporabniki storitev v omenjenih ustanovah nemalokrat osebe, ki spadajo med prikrajšano populacijo (izhajajo iz revnih družin, iz romskih družin, iz družin, ki so se v Slovenijo preselile iz držav bivše Jugoslavije, iz nasilnih družin, iz družin, kjer so se spoprijemali z alkoholom ali drogami ...) in so tako v okolju, kjer so živele pred namestitvijo, že pridobile različne izkušnje nasilja – pogosto so bile žrtve mnogo oblik nasilja, vse od fizičnega do systemskega. Prav zato bi bilo pomembno, da bi bile te osebe deležne obravnave, ki jih ne bi dodatno viktimizirala – strokovni delavci bi se morali truditi, da bi obravnavane osebe v času namestitve institucionalno nasilje doživljale v čim manjši meri, saj bi le tako lahko pridobile izkušnje nenasilnega reševanja situacij.

Končam lahko z mislijo, da obravnavane oblike nasilja ne bo nikoli mogoče povsem odpraviti, saj bo obstajala, dokler bodo obstajale institucije – kot pravi

Freud (2001), je to namreč cena, ki jo posamezniki plačujemo za življenje v družbi. Kljub temu pa bi morali strokovni delavci v vzgojnih zavodih ves čas težiti k ozaveščanju, omiljevanju in blaženju institucionalnega nasilja, saj bi s tem pripomogli k izboljšanju trenutnega stanja.

LITERATURA

- Bratuša, T. (2010). Vedenjski pristop k obravnavi izzivalnega vedenja. V V. Bužan, A. Golob, Š. Byrne, in B. Hegeduš (ur.), *Težave v vedenju kot izziv: naša pot* (str. 61–70). Ig: Center za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič.
- Bregant, M. (1967). Agresivnost pri vedenjsko motenem otroku. V M. Bregant (ur.), *Agresivnost vedenjsko motenega otroka* (str. 3–14). Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije, Sekcija vzgojiteljev neprilagojene mladine.
- Bučar-Ručmana, A. (2004). *Nasilje in mladi*. Novo mesto: Klub mladinski kulturni center.
- Freud, S. (2001). *Nelagodje v kulturi*. Ljubljana: Gyrus.
- Kanduč, Z. (1998). Pravo, spolnost in nasilje: kriminološke in viktimološke perspektive. V Z. Kanduč, D. Korošec, in M. Bošnjak (ur.), *Spolnost, nasilje in pravo* (str. 11–138). Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti in Urad RS za žensko politiko.
- Karlovšek, I. (2006). *Gimnazijec*. Ljubljana: Društvo Bralna značka Slovenije.
- Kohek, A. (2003). *Koncept strukturnega nasilja v teoriji Johana Galtunga*. Diplomsko delo. Pridobljeno 4. 1. 2011 s svetovnega spleta: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Kohek-Ales.PDF>.
- Kos Mikuš, A. (2002). Šolska klima – ustvarjanje otrokom prijazne šole. V K. Bregant, in K. Musek-Lešnik (ur.), *Šolska neuspešnost med otroki in mladostniki: vzroki-posledice-preprečevanje* (str. 99–105). Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Kos, T. (2005). Kako šola spodbuja nasilje med učenci (vrstniško trpinčenje). *Defektologica Slovenica*, 13 (2), str. 60–74.
- Krueger, R. A. in Casey, M. A. (2000). *Focus groups: A practical guide for applied research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
- Lamovec, T. in Rojnik, A. (1978). *Agresivnost*. Ljubljana: DDU Univerzum.
- Medveš, Z. (1991). Pedagoška etika in koncept vzgoje (2. del). *Sodobna pedagogika*, 40 (5–6), str. 213–226.

- Milivojević, Z., Bilban, K., Kokelj, V., Kramberger, M., Steiner, T. in Kožuh, B. (2008). *Mala knjiga za velike starše: priročnik za vzgojo otrok*. Novi Sad: Psihopolis institut.
- Mugnaioni Lešnik, D. (2005). Pot k strategijam za preprečevanje nasilja v šolah in vrtcih. V D. Mugnaioni Lešnik (ur.), *Strategije za preprečevanje nasilja* (str. 11–31). Ljubljana: Šola za ravnatelje.
- Mugnaioni Lešnik, D., Koren, A., Logaj, V. in Brejc, M. (2009). *Nasilje v šoli: opredelitev, prepoznavanje, preprečevanje in obravnava*. Kranj: Šola za ravnatelje.
- Munc, M. (2010). *Nemoč nasilja*. Maribor: De Vesta.
- Pečar, J. (1993). Nasilje in prisila. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 44 (1), str. 34–48.
- Pšunder, M. (1995). O šoli z vidika nasilja. V M. Pšunder (ur.), *Raziskovalni dosežki v vzgoji in izobraževanju: zbornik referatov* (str. 11–19). Maribor: Pedagoška fakulteta Maribor.
- Škoflek, I. (1967). Kazni v vzgojnih zavodih. V M. Bregant (ur.), *Agresivnost vedenjsko motenega otroka* (str. 26–38). Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije, Sekcija vzgojiteljev neprilagojene mladine.
- Škoflek, I., Selšek, M., Ravnikar, F., Brezničar, S. in Krajncan, A. (2004). *Vzgojni program*. Pridobljeno 6. 1. 2011 s svetovnega spleta : <http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=2&pID=123&rID=975>.
- Trtnik Herlec, A. in Urh, B. (2006). *Udejanjanje otrokovih pravic v kontekstu šole*. Pridobljeno 4. 1. 2011 s svetovnega spleta: <http://www.solazaravnatelje.si/datoteke/File/ESS/ESS-SR-pravice.pdf>.
- Žižek, S. (2007). *Nasilje*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK, PREJET JUNIJA 2011.

NAVODILA SODELAVKAM IN SODELAVCEM REVIJE SOCIALNA PEDAGOGIKA

383

Revija Socialna pedagogika objavlja izvorne znanstvene (teoretsko-primerjalne oz. raziskovalne in empirične) in strokovne članke, prevode v tujih jezikih že objavljenih člankov, prikaze, poročila ter recenzije s področja socialnopedagoškega raziskovanja, razvoja in prakse.

Prosimo vas, da pri pripravi **znanstvenih in strokovnih** prispevkov za revijo upoštevate naslednja navodila:

OBLIKA PRISPEVKOV

1. Prva stran članka naj obsega: slovenski naslov dela, angleški naslov dela, ime in priimek avtorja (ali več avtorjev), natančen akademski in strokovni naziv avtorjev in popoln naslov ustanove, kjer so avtorji zaposleni (oziroma kamor jim je mogoče pisati), ter elektronski naslov.
2. Naslov naj kratko in jedrnato označi bistvene elemente vsebine prispevka. Vsebuje naj po možnosti največ 80 znakov.
3. Druga stran naj vsebuje jedrnat povzetek članka v slovenščini in angleščini, ki naj največ v 150 besedah vsebinsko povzema, in ne le našteva bistvene vsebine dela. Povzetek raziskovalnega poročila naj povzema namen dela, osnovne značilnosti raziskave, glavne izsledke in pomembne sklepe.
4. Izvlečkoma naj sledijo ključne besede (v slovenskem in tujem jeziku).
5. Od tretje strani dalje naj teče besedilo prispevka. Prispevki naj bodo dolgi največ 20 strani (oz. največ 35 000 znakov s presledki). Avtorji naj morebitne daljše prispevke pripravijo v dveh ali več nadaljevanjih oziroma se o dolžini prispevka posvetujejo z urednikom revije.

6. Razdelitev snovi v prispevku naj bo logična in razvidna. Naslovi in podnaslovi poglavij naj ne bodo oštevilčeni (1.0, 1.1, 1.1.1). Razdeljeni so lahko na največ dve ravni (naslov in podnaslov/-i). Priporočamo, da razmeroma pogosto uporabljate mednaslove, ki pa naj bodo samo na eni ravni (posamezen podnaslov naj torej nima še nadaljnjih podnaslovov). Podnaslovi naj bodo napisani z malimi črkami (vendar z velikimi začetnicami) in krepko (bold). Raziskovalni prispevki naj praviloma obsegajo poglavja: Uvod, Namen dela, Metode, Izsledki in Sklepi.
7. Tabele naj bodo natisnjene v besedilu na mestih, kamor sodijo. Vsaka tabela naj bo razumljiva in pregledna, ne da bi jo morali še dodatno pojasnjevati in opisovati. V naslovu tabele naj bo pojasnjeno, kaj prikazuje, lahko so tudi dodana pojasnila za razumevanje, tako da bo razumljena brez branja preostalega besedila. V legendi je treba pojasniti, od kod so podatki in enote mer, ter pojasniti morebitne okrajšave. Vsa polja tabele morajo biti izpolnjena. Jasno je treba označiti, če je podatek enak nič, če je podatek zanemarljivo majhen ali če ga ni. Če so podatki v odstotkih (%), mora biti jasno naznačena njihova osnova (kaj pomeni 100 %).
8. Narisane sheme, diagrami in fotografije naj bodo vsaka na samostojnem listu, ki so na hrbtni strani označeni z zaporedno številko, kot si sledijo v besedilu. V besedilu naj mesto označuje vodoravna puščica ob levem robu z zaporedno številko na njej. V dvomljivih primerih naj bo označeno, kaj je spodaj in kaj zgoraj, poleg tega pa tudi naslov članka, kamor sodi. Velikost prikazov naj bo vsaj tolikšna, kot bo objavljena. Risbe naj bodo čim bolj kontrastne. Grafikoni naj imajo absciso in ordinato, ob vrhu oznako, kateri podatek je prikazan, in v oklepaju enoto mere.
9. Avtorjem priporočamo, da posebno označevanje teksta s poševno (*italic*) ali krepko (**bold**) pisavo ter z VELIKIMI ČRKAMI uporabljajo čim redkeje ali pa sploh ne. Poševna pisava naj se uporablja npr. za označevanje dobесednih izjav raziskovanih oseb, za označevanje morebitnih slengovskih ali posebnih tehničnih izrazov itd.

CITIRANJE IN REFERENCE

1. Od leta 1999 dalje v reviji Socialna pedagogika upoštevamo pri citiranju, označevanju referenc in pripravi seznama literature stil APA (za podrobnosti glej čim poznejšo izdajo priročnika: Publication manual of the American Psychological Association. Washington, DC: American Psychological Association.). Literatura naj bo razvrščena po abecednem redu priimkov

- avtorjev oziroma urednikov (oz. naslovov publikacij, kjer avtorji ali uredniki niso navedeni). Prosimo vas, da citirate iz originalnih virov. Če ti niso dostopni, lahko izjemoma uporabite posredno citiranje. Če v knjigi Dekleve iz leta 2009 navajate nekaj, kar je napisala Razpotnikova leta 2003, storite to tako: Razpotnik (2003, v Dekleva, 2009). Upoštevajte navodila za citiranje po standardu APA, objavljena na straneh www.revija.zzsp.org/apa.htm.
2. Vključevanje reference v tekst naj bo označeno na enega od dveh načinov. Če gre za dobesedno navajanje (citiranje), naj bo navedek označen z narekovaji (npr. „To je dobesedni navedek,“ ali »Tudi to je dobesedni navedek.«), v oklepaju pa napisan priimek avtorja, letnica izdaje citiranega dela in stran citata, npr. (Miller, 1992, str. 99).
 3. Avtorjem priporočamo, da ne uporabljajo opomb pod črto.

ODDAJANJE IN OBJAVA PRISPEVKOV

1. Avtorji naj oddajo svoje prispevke v elektronski obliki (.doc) na elektronski naslov uredništva. Če članek vsebuje tudi računalniško obdelane slike, grafikone ali risbe, naj bodo te v posebnih datotekah, in ne vključene v datoteke z besedilom.
2. Avtorji s tem, ko oddajo prispevek uredništvu v objavo, zagotavljajo, da prispevek še ni bil objavljen na drugem mestu in izrazijo svoje strinjanje s tem, da se njihov prispevek objavi v reviji Socialna pedagogika.
3. Vse raziskovalne in teoretične članke dajemo v dve slepi (anonimni) recenziji domačim ali tujim recenzentom. Recenzente neodvisno izbere uredniški odbor. O objavi prispevka odloča uredniški odbor revije po sprejetju recenzij. Prispevkov, ki imajo naravo prikaza, ocene knjige ali poročila s kongresa, ne dajemo v recenzije.
4. O objavi ali neobjavi prispevkov bodo avtorji obveščeni. Lahko se zgodi, da bo uredništvo na osnovi mnenj recenzentov avtorjem predlagalo, da svoje prispevke pred objavo dodatno skrajšajo, spremenijo oz. dopolnijo. Uredništvo si pridržuje pravico spremeniti, izpustiti ali dopolniti manjše dele besedila, da postane tako prispevek bolj razumljiv, ne da bi prej obvestilo avtorje.
5. Avtorske pravice za prispevke, ki jih avtorji pošljejo uredništvu in se objavijo v reviji, pripadajo reviji Socialna pedagogika, razen če ni izrecno dogovorjeno drugače.
6. Vsakemu prvemu avtorju objavljenega prispevka pripada brezplačnih pet izvodov revije.

Prispevke pošljite na naslov:

Uredništvo revije Socialna pedagogika

Združenje za socialno pedagogiko

Kardeljeva ploščad 16

1000 Ljubljana

ali na e-pošto: matej.sande@guest.arnes.si

SPLETNA STRAN REVIJE: www.revija.zzsp.si

ZDRUŽENJE
PRAVOVNIŠTVA
PEDIAGOSINO

WZ SP

KARDEJEVA PLOŠČAD 16,
1000 LJUBLJANA

